

Ljubljana, 5. april 1980

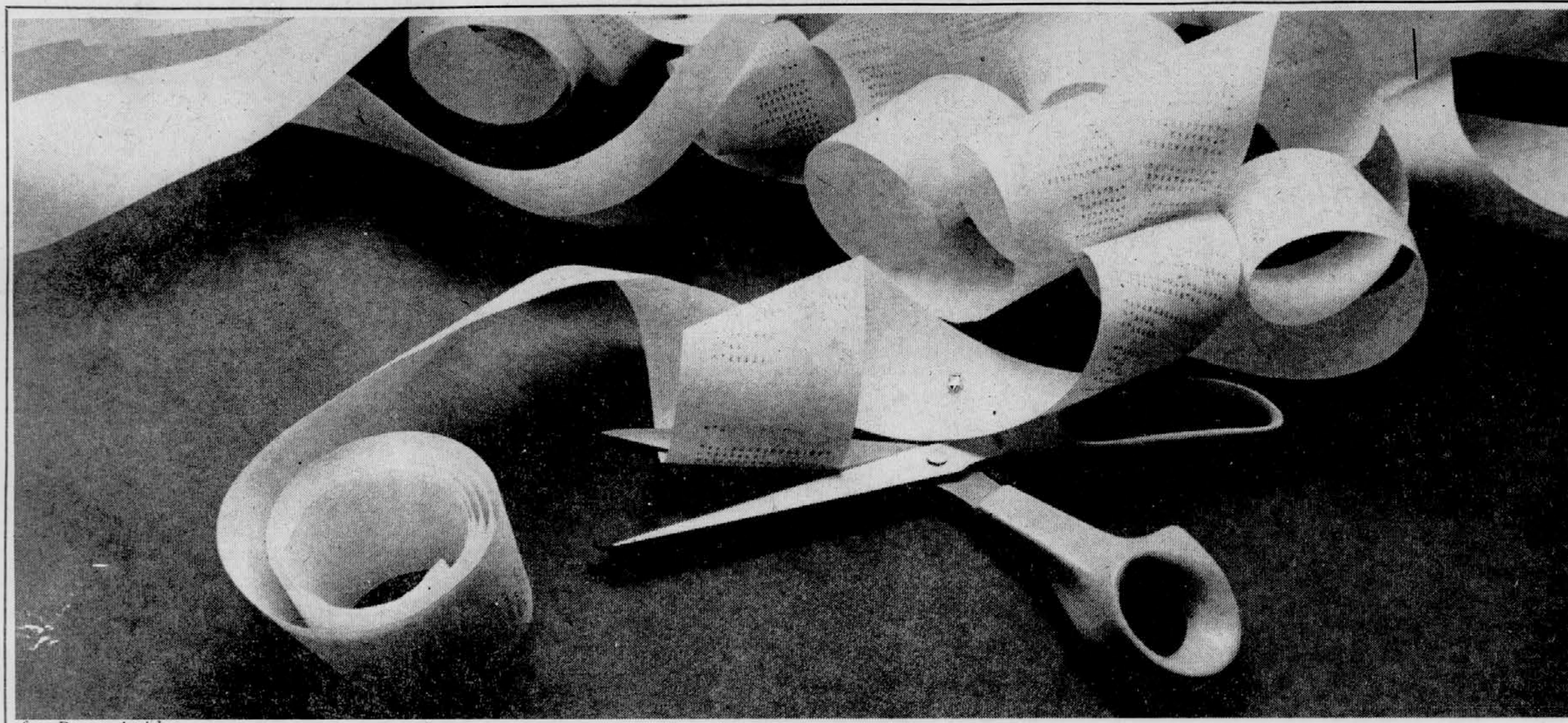

Foto Dragan Arrigler

Prepočasen dohodek, prehitra poraba

Poznavalci ugotavljajo, da so podatki, ki jih prinesejo letni obračuni poslovanja gospodarstva, eni najboljših za oceno gospodarjenja. Čeprav govore tudi o več kot letu starih rezultatih, ugotavljajo, da se je moč na takšne ugotovitve opirati še tudi precej časa vnaprej, saj je gospodarstvo tolikšna gmota, da nekaj, kar v njem obstaja, bodisi dobrega ali slabega, traja dalj časa, ker takšnih teženj ni moč preobrniti čez noč.

O takšni »nadčasnosti« teh ugotovitev pa pričajo tudi večletne primerjave med takšnimi zaključnimi računi, ki tako rekoč redno prinašajo poročila o razmeroma majhnih zneskih, ki jih da gospodarstvo za amortizacijo, o majhni reprodukcijski sposobnosti, o izgubi v določnem delu delovnih organizacij ipd., po drugi strani pa o povečanih izplačilih za razne davščine in storitve. Hkrati pa najbrž ne gre pozabiti, da je vsako gospodarstvo v večji ali manjši meri ograjeno z različnimi carinami in drugačnimi zaščitami, da zunanji vplivi ne morejo kar tako škoditi bodisi prodaji, bodisi dohodku. Takšno oblažjenje pa seveda omogoča, da so notranji rezultati gospodarjenja, ki jih prikazuje tudi zaključni račun, navidez ugodnejši, kot bi bili brez te zaščite. V takšnem primeru bi bilo več podjetij nekonkurenčnih, kot jih je zdaj, to pa pomeni, da bi bilo tudi število izgube in zgubarjev večje. Seveda pa prava slika uspešnosti vendarle ni tako skrita, da zanj ne bi vedeli. O stopnji dosedanjih popuščanj pri tehtanju sposobnosti gospodarstva govori precej obseg jugoslovanskih dolgov v tujini, o nadaljevanju takšnega ravnanja pa nemara še najbolj dokaj skromen obseg našega izvoza.

Pravijo, da mora dober direktor ali poslovodja pravzaprav sprti, torej vsak dan vedeti, kako postuje njegova delovna organizacija. To njegovo vedenje pa je seveda odvisno tudi od znanja in izurjenosti računovodstva oziroma strokovnih služb. Štirikrat na leto, namreč konec vsakega četrletja, pa morajo delovne organizacije tudi po drugih predpisih opraviti pregled, kako so poslovale. Od vseh teh pregledov pa je najpopolnejši prav letni obračun poslovanja, saj prav tedaj opravijo prav vse obračune in poravnajo vse obveznosti in upoštevajo vse olajšave.

Že po sprotih vsakomesečnih povečanjih industrijske proizvodnje, gibanju zidave, prometa ipd. je bilo moč že lani ugotoviti, da je bilo gospodarjenje v prvi polovici lanskega leta zelo živahno, odtlej pa je ta živahnost pojemala. Od večje ali manjše živahnosti dela in uspešnosti prodaje teh izdelkov pa so seveda odvisni tudi denarni rezultati poslovanja in praviloma tudi smotnost delitve ustvarjenega dohodka. Te resnice so potrdili tudi vsi štirje lanski četrletni obračuni, saj so bili poslovni rezultati najboljši do polletja, nekoliko slabši v triletnem in občutneje slabši v zadnjem četrletju.

Na podlagi teh obračunov je služba družbenega knjigovodstva v Sloveniji ugotovila, da je slovensko gospodarstvo lani doseglo 654 milijard dinarjev celotnega prihodka, kar je za 28,2 odstotka več kot leta 1978. To povečanje je največje v zadnjih štirih letih, saj se je celotni prihodek v slovenskem gospodarstvu povečal leta 1977 za 22,8 odstotka, leta 1978 je bil večji za 24,8 odstotka, v prvem polletju lani za 27,6 in v vsem lanskem letu za 28,2 odstotka. Seveda pa ne gre pozabi-

ti, da celotni prihodek zaradi večkratnega seštevanja enakih dohodkov, ni kdove kako dobro merilo uspešnosti. Nanj ima, kot na vse te rezultate, velik vpliv tudi povečanje cen, ki je bilo lani največje po letu 1975 in eno izmed štirih najkrepkejših, odkar so po vojni začeli računati ta povečanja. Pri tem vplivu cen velja spomniti, da so lani poleti povečevanje cen dodatno zavrlji, a so nazadnje te, oziroma tuje podražitve prispevale, da so se v lanskem drugem polletju stroški izdelave – namreč tisti za surovine, material in energijo – vendarle povečali bolj kot v prvem polletju. V lanskem prvem polletju je namreč slovensko gospodarstvo plačalo za te reči 26,1 odstotka več kot v prvem polletju 1978, v vsem lanskem letu pa je plačalo kar 27,1 odstotka več kot leta 1978.

Pohvalno je, da slovensko gospodarstvo lani pri delitvi v okviru materialnih stroškov ni zniževalo deleža za obvezno amortizacijo, tako kot je delalo leta 1978. Za obvezno amortizacijo je namreč slovensko gospodarstvo dalo leta 1976 še 3,3 odstotka celotnega prihodka, leta 1977 je dalo še 2,9 odstotka, od predlani naprej pa se zadovoljuje le še z 2,5-odstotnim deležem.

Za obvezno amortizacijo so dali lani za 27,8 odstotka več kot predlani ali v celoti 16,51 milijarde dinarjev. Čeprav poleg tega zbirajo tudi neobvezno amortizacijo, ki je je bilo lani za 3,19 milijarde, je ta znesek vendarle razmeroma skromen.

Znatno del porabljenega denarja pa gre iz celotnega dohodka za proizvodne storitve, nekaj pa tudi za neproizvodne. Izdatki za proizvodne storitve so se lani povečali bolj kot celotni prihodek, namreč za 34,5 odstotka. Del tega povečanja moramo pripisati tudi temu, da so lani julija nekaj tisoč slovenskih upokojencev, ki so dotlej bili še tudi redno zaposleni, zaposlili po novih predpisih, torej honorarno. Takšna sprememba pa zahteva, da njihove mesečne dohodke podjetje plačuje iz materialnih stroškov in ne šele iz dosežene dohodka.

Dohodek, ki ga je v vsem lanskem letu doseglo slovensko gospodarstvo, je znašal 156,65 milijarde dinarjev in je bil za 35,37 milijarde dinarjev ali za 29,2 odstotka večji, kot je bil leta 1978. Na to povečanje so seveda v znatni meri vplivale višje cene, saj so se lani slovenske cene na drobno povečale kar za 24,8 odstotka. Vendar pa je treba upoštevati, da so ga hkrati zmanjševali poleg drugih tržnih sprememb tudi višji davki. Kljub razmeroma ugodnemu povečanju dohodka in kljub delovanju prej omenjene zaščite nasproti tujim gospodarstvom, pa moramo ugotoviti, da je bil ta dohodek vendarle premajhen. Gospodarstvo je namreč pri razporejanju tega dohodka porabilo več, kot pa je tega dohodka

ustvarilo. **Razporejeni dohodek** je namreč znašal 157,48 milijarde dinarjev, kar je prav tako kot pri doseženem dohodku za 29,2 odstotka več, kot je znašal predlani. Razlika med tema zneskoma doseženega in razdeljenega dohodka pa govori o lanski celotni izgubi dela slovenskega gospodarstva, ki je znašala 1,31 milijarde dinarjev ali kar za 45,9 odstotka več, kot je bilo te izgube predlani.

Če znesek izgube primerjamo z doseženim dohodkom bomo ugotovili, da je le 0,8 odstotka slovenskega gospodarstva lani pridelalo izgubo. Tolikšen delež pa je pravzaprav skoraj zanemarljivo majhen. Če razčlenimo še, katera podjetja so v resnici imela to izgubo, najdemo med njimi ne le izgubarje zaradi slabega gospodarjenja, ampak so največje »rube« tiste, ki lahko še tako dobro gospodarijo, pa bodo zaradi nesporno prenizke upravno določene cene njihovih izdelkov, pridelovalne izgubo. Če bi takšno »uzakonjeno« izgubo odšteli, bi bil skupni znesek izgube še nižji.

Najbrž pa to vendarle ni dokaz zoper trditve, da so presojanja uspešnosti gospodarstva hudo odvisna od tega, kako se jih lotimo. Raznolikost sodbe o velikosti izgube jo le potrjuje.

Največji delež v razporejenem dohodku imajo še naprej osebni dohodki zaposlenih. Ti deleži so seveda v različnih letih zelo različni. Tako so dali leta 1976 za čiste osebne dohodke kar 47,6 odstotka tistoletnega razporejenega dohodka, leta 1977 so dali 43,6, predlani 35,5. Najugodnejše razmerje v korist obnove in razvoja gospodarstva je bilo v tem času prav lani v polletju, ko je znašal ta delež le 34,2. Po drugem polletju pa je prišlo pri tem do preobrata zlasti po obilnem izplačilu osebnih dohodkov pred koncem lanskega leta, ki je dvignil ta delež kar na 46,4 odstotka tako da znaša celoten lanski delež za osebne dohodke že 35 odstotkov razporejenega dohodka.

Enaindvajset odstotkov tega dohodka so dali lani v slovenskem gospodarstvu za plačilo obveznosti iz dohodka in osebnih dohodkov za skupno in splošno porabo. Ti izdatki so se lani povečali le za 26,7 odstotka, to pa zato, ker so lani za pol leta oprostili delovne organizacije plačevanja posebnega prispevka za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Delež denarja, ki ga zbere to zavarovanje, je največji med samoupravnimi interesnimi skupnostmi. Zato je takšna oprostitev prispevala, da so se lani v povprečju tovrstne obremenitve gospodarstva skromneje povečale. Vendar pa ne gre pozabiti, da to še ne pomeni, da je bilo gospodarstvo tudi za toliko manj obremenjeno in konkurenčnejše. Ne gre prezreti, da so si številne druge skupnosti obilno povečale svoje deleže, hkrati pa tudi samo pokojninsko in invalidsko zavarovanje ni ostalo zgolj pri tem denarju.

Zaradi svojih obveznosti v republiki in zunaj nje si je moralo sposojati denar za izplačila pokojnin pri bankah in je pač na ta način jemalo denar, ki bi ga sicer verjetno dobilo gospodarstvo.

Med drugimi obveznostmi iz dohodka so se lani zlasti močno povečale obresti za posojila, namreč kar za 41,5 odstotka. Plačila za bančne storitve in plačilni promet so pobrale za 39,8 odstotka več, varstvo okolja za 36,5 odstotka več itd. Potemtakem je za akumulacijo pri delitvi dohodka ostalo 20,88 milijarde dinarjev, kar je za 38,5 odstotka več kot predlani. Delež tega denarja v razporejenem dohodku pa se je povečal od predlani, ko je znašal 12,4 odstotka, na 15,8 odstotka v lanskem polletju in nazaj na 13,2 odstotka v vsem lanskem letu. Če temu znesku prištejemo še obvezno amortizacijo, ki jo je gospodarstvo plačalo iz celotnega prihodka, je znašal ves znesek denarja za obnovo in razvoj 37,38 milijarde dinarjev, kar je za 33,6 odstotka več kot predlani. Ker pa naj bi obvezna in prostovoljna amortizacija rabila zgolj obnovi, ostaja za razvoj gospodarstva manj kot polovica tega zneska. Pa tudi ta ne tiči zgolj v blagajnah tistih, ki so ta dohodek neposredno ustvarili, ampak je vmes tudi denar, ki je že prišel v druge blagajne znotraj republike, namreč za razvoj železnice, energetike, cest. Ob tem pa je slovensko gospodarstvo lani izplačalo še 3,46 milijarde za zadnje posojilo skladu federacije za hitrejši razvoj manj razvitih republik.

Vse to pa seveda zelo skrči tisti del vsote, ki jo ima za razvoj samo neposredno gospodarstvo in s katero edino tudi more samo razpolagati in odločati po svoji volji, kaj bo z njim postavilo. Ker pa gre velik del tega denarja za odplačila dolgov in obresti, je možnost neposrednega odločanja gospodarstva o razvoju še manjša. O majhnih razvojnih možnostih neposrednega gospodarstva pa govori tudi to, da znašajo letos obveznosti za obroke, ki bi jih bilo že treba odplačati in na tiste, ki jih bo treba plačati letos, kar 16,42 milijarde dinarjev. Potemtakem je znesek denarja, ki ga je lani zbralo slovensko gospodarstvo za materialni temelj dela, kar za 15 odstotkov nižji od teh dolgov. Kljub vsakoletnim ponavljanjem resolucijskih zahtev, da se mora reprodukcijska sposobnost gospodarstva izboljšati, se potemtakem tudi lani ta temeljna naloga ni uresničila v bistveno boljšem obsegu.

Ker smo v začetku podatke iz zaključnih računov hvalili tudi kot napovedalce vnaprejšnjih gibanj, pa je prav, da opozorimo tudi na te napovedi. Podatki zadnjega lanskega četrletja, ko se je stabilizacijska gospodarska usmeritev že razvila so ponovno potrdili da ustaljujemo zgolj nekatera gibanja, namreč uvoz in proizvodnjo, drugi del potrebnih zmanjšanj, namreč poraba in osebni dohodki pa so spet poskočili. Ta manjša rast dohodka in večja rast porabe pa je stabilizaciji storila kaj slabo uslugo. To se krepko pozna že na rezultatih zadnjega četrletja, ko se je delež, ki je ostal pri delitvi dohodka za akumulacijo, skoraj prepolovil, saj je od 15,8 odstotka, kolikor je znašal v polletju, zdrknil na neuglednih 8,8 odstotka. Ker letos izdelava še naprej upada, hkrati pa so poskočile številne vrste porabe, bo treba najbrž resno razmisliti, kaj spreminjati, da bi dosegli tisto, kar bi s stabilizacijo morali.

Ilija Popit

Voz se je premaknil, za večino prepočasi, nekaterim pa uhaja z vajeti
Nagrajevanje po delu – načelo, predstave in resničnost

Poštni predal 29 **18**

Okrogla miza
Pisanje učbenikov obravnavamo kot hobi **20**

Marjan Sedmak
Ostati sredi širokih tokov mednarodnih prizadevanj
Pred obiskom Kreiskega

Mitja Meršol
Borut Miklavčič
Portret tedna **21**

Ranko Petković
Prihodnost ne pripada blokom
Politika in gibanje nevrščeniosti

Dragiša Bošković
Do kod seže dolarska metla
Po zlomu srebrnega imperija **22**

Anton Rupnik
Socializem se gradi na obojestranskem zaupanju
Madžarska 1980 **23**

Dobiček ni edino merilo uspeha
Naša podjetja v tujini

Antonio Jerkov
»Diplomatski dan« ob jubileju v zgodovinskem samostanu
Vatikan in ZSSR **24**

Jože Slokar
Na tihih iščimo zdravilo zoper prometni infarkt
Aktualen pogovor **25**

Proslave in prireditve
Bomo jutri res bolj varčni, smo bili doslej preveč razsipni

Pripravljeni na varčevanje **26**

Slobodan Dukić
Udvarjajo ljudje v najbolj ustvarjalni življenjski dobi
Naši delavci v tujini

Mojca Drčar-Murko
»Poklicali smo delovno moč, prišli pa so ljudje«
Kühnova spomenica o tujcih **27**

Olga Ratej
Florenca in njeni Medicejci
Evropska razstava

Jozo Puljizevič
Umetnik – berač in bogatin?
Zgoči pogovori o kulturi **28**

V ogledalu časa
V neposredni povezavi z aktivisti in partizani
VOS na železnici **29**

Ivo Pirkovič
Strah pred enciklopedijo Slovencev
Prejeli smo

Philippe Pons
Predsednik Marcos ujetnik svojega sistema
Filipinska »nova družba« **30**

Anketa Dela
Soočanje s samim seboj na javnem mestu je največja preizkušnja in tveganje
Razstava mladih slovenskih umetnikov **32**

poštni predal 29

Delo 21. marca

Pogovori s Fitzroyem Mcleanom

V Delu je v petek, 21. marca 1980, začela izhajati serija pogovorov, ki jih je imel Tanjugov urednik M. Blagojevič s Sirom Fitzroyem Mcleanom. Kot vodja britanske vojaške misije pri vrhovnem štabu NOV in POJ je Mclean skrbel za zavezniško pomoč in skupne vojne akcije partizanskih enot ter zaveznikov. Njegove simpatije do NOV in Jugoslavije pa se kažejo tudi po vojni.

Na prvi strani Dela zasledimo pod naslovom »Fitzroy Mclean o Titu in Jugoslaviji« trditve, da je F. Mclean »bil vse do konca vojne med partizani«. Na 13. strani pa je v prvem iz serije pogovorov s F. Mcleanom zapisano, da »ni zapustil jugoslovanskega bojišča vse do konca vojne«.

Fitzroy Mclean, resnično »ena najbolj verodostojnih prič o moči in veličini našega narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije«, je namreč napisal spomine, ki jih je v slovenskem prevodu izdal zavod Borec (Fitzroy Mclean, Vojna na Balkanu, Ljubljana 1968).

Tu omenja Mclean, da je večina članov njegove misije po padcu Beograda, 20. oktobra 1944, čutila, da je njihov prvotni namen, zaradi katerega so bili poslani v Jugoslavijo, dosežen; on sam pa je zahteval, da ostanejo v Jugoslaviji do ustanovitve enotne vlade in navezave rednih diplomatskih odnosov (prim. navedeno delo stran 269). Ko je bila 7. marca 1945 sestavljena vlada Demokratične federativne Jugoslavije s Titom kot predsednikom in dr. Subašičem kot zunanjim ministrom in je 12. marca 1945 prispel v Beograd veleposlanik Velike Britanije Ralph Stevenson (do tedaj veleposlanik pri kraljevski jugoslovanski vladi v izgnanstvu), je bilo urejeno tudi to. Nato lahko na 276. strani omenjenega dela beremo: »Drugega dne po ambasadorjevem prihodu, nekaj dni po svojem štirinadsetem rojstnem dnevu, sem zapustil Jugoslavijo«.

Marca 1945, ko je F. Mclean zapustil našo državo, pa še ni bilo konca vojne, saj so bili zadnji boji na Koroškem in so pri Dravogradu prenehali šele 15. maja.

Netočnost v članku sicer bistveno ne vpliva na vprašanje, ki ga obravnava, kaže pa na pomanjkljivo prizadevanje za natančno pisanje o naši novejši zgodovini. In to je potrebno tudi v časniku.

Brane Šuštar, Ljubljana

Delo, 15. marca

Soočanje s svetovno arheološko dediščino

Dr. Peter Petru je v Delu 15. marca objavil članek ob razstavi Babilonska, asirska in mezopotamska umetnost, ki naj bi uvedel obiskovalca v kulturo Starega vzhoda. Žal se pri tem opira na podatke, kakršne najdemo v zastarelih priročnikih. Za razumevanje kultur Starega vzhoda je bistveno, da so vsaj temeljna izhodišča pravilna, še zlasti ob tako edinstveni razstavi, ki nedvomno privablja širše občinstvo.

Dr. Petru skicira razvojno podobo, ki je bila v veljavi v začetnem obdobju stare orientalistike: potreba po namakalnih prekopih je porodila dobro organizirano skupnost, t. j. državo, nastanek države pa je pogojil iznajdbo pisave.

Arheološki podatki zadnjih desetletij so to podobo korenito spremenili. Razvojna pot pisave je dokumentirana sklenjeno skozi sedem tisočletij. Njen izvor je v živahni trgovski aktivnosti na širokem ozemlju Bližnjega vzhoda. Prva faza tega je med 9.-4. tisočletjem pr. n. št., ko se na celotnem Bližnjem vzhodu, od Afganistana in Irana na vzhodu, pojavljajo številne najdbe keramičnih »plačilnih žetonov«, ki so oblikovani kot majhni stožci, valji, kroglice, prizme in ploščki, često opremljeni z vzorci ali odtisnjenimi vzorci. V 4. tisočletju se začne druga faza tega sistema, ki ga lahko označimo kot »knjigovodsko evidentiranje«. Plačilne žetone zavijajo v votle glinaste kroglice (bule). Pri trgovski transakciji je proizvajalec izročil posredniku oz. prevozniku blago (živino, surovine, obrtniške izdelke) ter obenem započel v bulo ustrezno število žetonov. Različne oblike žetonov so se morda ujemale z vrsto izdelka (npr. krogle za ovce, stožci za ovne itd.), čeprav postaja zadnja leta vse bolj verjetno, da so te oblike predstavljale desetice, šestdesetice ipd. Kupec je ob prejemu blaga bilo razbil in z žetoni preveril, ali mu je posrednik res izročil celotno pošiljko. Kmalu so začeli število in obliko žetonov odkrivati tudi na površino bule, tako da je vsebina votle ovojnice razvidna že na pogled. S tem so postali žetoni odveč in njihove oblike so začeli odtisovati na prikladnejše glinaste ploščice. Že okrog leta 3200 pr. n. št. najdemo v Uruku ploščice z vtisnjenimi številkami, ob njih pa sliko blaga (npr. glavo goveda, hlebec itd.). Do fonetične pisave je bil zdaj samo še korak: celoten razvoj je dokumentiran brez vrzeli. Z drugimi besedami, pisava je bila na Bližnjem vzhodu v rabi vsaj od 9. tisočletja

dalje in je posledica trgovanja na velike razdalje, torej povsem neodvisna od nastanka politične organizacije oz. države.

Prav tako je arheološka topografija ovrgla staro teorijo, da lahko samo državna organizacija načrtuje, nadzira in financira namakalne sisteme. Sistemi prekopov so obstajali tisočletja pred prvimi administrativnimi središči. Etnografske raziskave silno zapletenega integriranega sistema namakalnih prekopov, kakšen je skozi stoletja v rabi na Sri Lanki, so pokazale, da so ga ustvarili, ga vzdrževali in nenehno širili posamezni posestniki, soseske in krajevne skupnosti – zgolj z dogovarjanjem in usklajevanjem, brez slehernega nadzorstva kake centralne koordinacije. Arheološka evidenca pravi, da je tako nastal in deloval tudi namakalni sistem v stari Mezopotamiji.

Tudi v zgodovinskem obdobju Babilonije in Asirije se nadaljuje živahno podjetniško delovanje. V ekonomskem sistemu, kjer je državni sektor nadaljeval s trgovino, proizvodnjo in z visoko razvitim bančnim sistemom. Tako je bilo ozadje, v katerem je treba videti odlične obrtne in literarne dosežke mezopotamskih kultur.

Silvin Košak, Oxford, Anglija

Delo, 22. marca

»Goranov venec« za Daneta Zajca

Po vrnitvi s pesniškega festivala Goranova pomlad sem pri pregledu sobotnega Dela (22. marca) naletel na Tanjugovo poročilo o podelitvi priznanja Goranov venec slovenskemu pesniku Danetu Zajcu. Presestneto so me trditve, za katere je v članku rečeno, da so vzete iz obrazložitve žirije za podelitev tega priznanja. K temu želim dodati naslednje. V strokovni žiriji za podelitev priznanja so bili naslednji pesniki in kritiki: Jovica Ačin, Branimir Bošnjak, Bruno Popović, Šime Vučetić in podpisani. Obrazložitev žirije sem napisal jaz in je bila objavljena že 20. marca v Oku, prebrana pa je bila ob podelitvi Goranovega venca v Lukovdolu. Niti delo žirije niti obrazložitev žirije nima nič skupnega s trditvami, ki so bile navedene v omenjenem poročilu. Prilagam avtentično obrazložitev žirije, ki se med drugim glasi:

Začetki pesniškega prodora Daneta Zajca v javnost sežejo v leto 1948. To je še natančno deset let do njegove prve pesniške zbirke Požgane trave. Tu podatek iz odmevnosti njegovega pesnenja nas opozarja na problem, ki je nastal skupaj z razliko do sodanega pesništva na Slovenskem. Za moderno poezijo v tem obdobju velja razvoj intimizma v lirski poeziji, kar je pomenilo bistven obrat od brezosebnega kolektivističnega pesništva prvih povojnih let. V ospredju je čustvojuči pesnik, ki dojema svet po merilu svoje zasebne intimne. Daneta Zajca takšna pesniška usmeritev ni pritegnila. Poglavitna razlika, ki se izkaže z njegovo poezijo, je v tem, da je bila njegova pot pesnika pot človeka skozi meteo realnega sveta. Ne bo kopal po svoji notranjosti, da bi našel svet, ampak se bo zavaljal v svet, da bo šele tako razkril svoj identiteto. Svet namreč ne pomeni samo stvari, ki se prilagajo človekovemu čustvu, ali človekovi vrednosti, oziroma, ki se mu v še večji meri ne prilagajo in jih lahko vsaj čustveno zavrača in odmisi. Svet pomeni predvsem neznanko, sestavino še neznanih in še neimenovanih stvari. Zaradi tega je poimenovanje sveta poglavitnega pomena za prvo fazo pesnenja Daneta Zajca. To njegovo prizadevanje je tako močno in nujno, da dejansko lahko govorimo o novem odkrivanju sveta za poezijo, kar je bilo za taktatne razmere v slovenskem pesništvu v glavnem nerazumljivo, ceneno in površno. Pesnik Dane Zajc se je moral pri izdaji svoje prve pesniške zbirke odločiti za samozaložbo nasproti običajnemu družbenemu subvencioniranju izvirne slovenske književnosti. Položaj nastale razlike je bil podan v mnogih avtorefleksivnih verzih zapisih. Za ilustracijo se spomnimo odlomka iz pesmi Kepa pepela:

In namesto besede se skotali kepa pepela med saje v tvoje grol. Potem si napraviš nov jezik iz zemlje. Jezik, ki govori besede iz prsti.

Nujnost poimenovanja sveta v tem novem jeziku poezije, jeziku iz zemlje, je bila eden od elementov, ki so nakazovali obsežen pesniški postopek in ki so vnesli v pesnenje Daneta Zajca tudi obsežnejše pesniške zapise. Nastalo je večje število daljših pesnitev kot na primer Gotska okna in Dva iz knjige Jezik iz zemlje, ali Sončni ostrž, Balada, Jeriha in Lupine iz knjige Ubijavci kač; najobsežnejše delo te vrste je drama v verzih Otroka reke. Ta doba poimenovanja sveta sooči pesnika s samim robom moči pesniškega jezika nasproti samobitnosti izražanja (ne)človeškega sveta, s pojavom negativitete, ki se zoperstavi pesnikovi izhodiščni idealiteti. Njegovi pesniški in s tem estetski vidiki dosežejo tako mejnost jezika kakor tudi mejnost same človekove eksistence. Svet njegovega oblikovanja postane na ta način svet dejanskih antagonizmov, živa baladna kronika njegovega umiranja in živo snova-

Nadaljevanje na 31. strani

Nagrajevanje po delu – načelo, predstave in resničnost

Voz se je premaknil, za večino prepočasi, nekaterim pa uhaja z vajeti

V neposredni proizvodnji so se že približali dejanskemu nagrajevanju po delu, drugod pa zaradi zapletenosti zamujajo

»Uresničevanje družbenoekonomskih odnosov v skladu z zakonostjo o združenem delu, ki naj zagotovi pravice, možnosti in odgovornost delavcev, da odločajo o pogojih in rezultatih dela, je v zadnjih letih ena najpomembnejših nalog družbenih dejavnikov. V tej nalogi ima pomembno mesto uresničevanje načela delitve po delu in rezultatih dela. Ustrezen družbenoekonomski položaj delavca na področju pridobivanja in razporejanja dohodka, posebej pa pri uveljavljanju načela delitve po delu in njegovih rezultatih namreč lahko mnogo prispeva ne le k enakopravnejšemu družbenoekonomskemu položaju delavca, ampak tudi k njegovi večji zavzetosti za boljše delo in gospodarjenje z družbenimi sredstvi, s tem pa tudi za nenehno povečevanje družbene produktivnosti dela in dohodka.«

temi besedami se začnejo stališča slovenskih sindikatov o pridobivanju in razporejanju dohodka in o uveljavljanju načela delitve po delu. Sprejeli so jih lansko pomlad, potem ko je bilo jasno, da je potrebna širša družbena akcija za doslej še uresničevanje tistega dela določil zakona o združenem delu, ki govorijo o nagrajevanju po delu. V številnih organizacijah združenega dela namreč še niso uspeli izoblikovati meril, ki bi zagotavljala nagrajevanje po delu. Marsikje so zgolj formalno »izpopolnili« obstoječe samoupravne splošne akte in sprejeli tudi rešitve, ki ne morejo iti v korak z načeli, ki smo jih zapisali v zakonu o združenem delu.

Na dlani je, da je vprašanja delitve sredstev za osebne dohodke mogoče razreševati le, če so v tesni zvezi s pridobivanjem in razporejanjem dohodka in čistega dohodka. Kljub jasnosti te usmeritve, pa danes še marsikje ločeno obravnavajo delitev sredstev za osebne dohodke in pogoje ustvarjanja in razporejanja dohodka. Niso redki primeri, ko delavci hkrati ne planirajo in razporejajo dohodka za vse vrste porabe. Zato je njihov interes usmerjen predvsem na delitev denarja za osebne dohodke, manj pa na to, kako in v kakšnih pogojih bodo do tega denarja prišli.

Pomembno je hkratno planiranje pogojev ustvarjanja in razporejanja dohodka in denarja za osebne dohodke. Zaposleni morajo namreč enako odgovorno skrbeti za akumulacijo, za združevanje denarja za skupno in splošno porabo, za rezerve kot tudi za osebne dohodke. Sredstva za osebne dohodke pa ne smejo biti odvisna le od dohodka, ki ga v OZD ustvarijo v nekem obdobju, ampak tudi od tega, koliko so delavci sami, z višjo produktivnostjo, z boljšo organizacijo, z zmanjšanjem stroškov in z ustrežnejšim urejanjem medsebojnih družbenoekonomskih odnosov med posameznimi tozdi prispevali k višini ustvarjenega dohodka.

V sindikalnih stališčih je tudi jasno zapisano, da morajo imeti delavci za približno enako količino opravljenega dela in enake delovne rezultate tudi enak osebni dohodek. To pa v vsakdanji praksi še ni vedno uresničljivo. V številnih tozdih nekritično uporabljajo različne merilne metode, ki onemogočajo realno ocenjevanje opravljenega dela. Zato se edina prava rešitev menda ponuja le v oblikovanju skupnih metod v delovnih in sestavljenih organizacijah združenega dela. Vrhunec teh prizadevanj pa naj bi predstavljali družbeni dogovor o skupnih osnovah za oblikovanje in delitev sredstev za osebne dohodke in skupno porabo, ki naj bi ga – po maratonskem pripravljanju – sprejeli v prihodnjih tednih.

Takšna so torej družbenopolitična prizadevanja v naši republici, da bi višino osebnih dohodkov spravili v odvisnost od dela in da bi tistega delavca, ki si prizadeva in s svojim delom tudi nekaj ustvari, nagradili bolj kot tistega, ki mu je dobro delo zadnja skrb.

Kje so z nagrajevanjem v združenem delu?

Kako pa je s temi prizadevanji po slabem letu, odkar je stekla široka sindikalna akcija v vsakdanjem življenju v združenem delu? So še vedno le prizadevanja ali pa so padla na plodna tla in so jih v delovnih kolektivih upoštevali in uporabili? To nam je bilo vodilo, ko smo obiskali nekatere izmed slovenskih organizacij združenega dela.

V tozdu NTU (Tovarna gumirane žime in penastih mas) slovenjgraške Tovarne njenja so zdajšnji sistem nagrajevanja po delu dograjevali tri leta. Pravilnik je sestavljen tako, da delavce v neposredni proizvodnji in v režiji spodbuja k dobremu delu – ne zgolj k obilnejši proizvodnji, temveč tudi k dobremu gospodarjenju s surovinami, z energijo in podobnim. V analitski oceni delovnih mest, kjer so najboljše ovrednotili prav najtežje delokroge, so določili osnovo za osebni dohodek za vsako delo oziroma opravilo. Pravilnik je prožen in omogoča, da delavci s presaganjem načrtovane proizvodnje dobijo »premijsko« oziroma gibljivi del osebnega dohodka – tudi do 50 odstotkov osnovne »plače«. Delavec vsak dan zve, koliko je zaslužil dan poprej, koliko »premijske« bo dobil za prihranek pri materialu, energiji, za kakovost in podobno.

Ker je takšen pravilnik nekatere delavce privedel do pretiranih naporov, so dvignili vrednost osnovne točke, s čemer so, pravilno v tovarni, zavarovali kakovost izdelkov,

ki jih v glavnem izvažajo. Dobro je, poudarjajo v NTU, da s takšnim sistemom nagrajevanja praktično izničijo želje po pretiranu visokih osebnih dohodkih. Če ustvarijo več, si tudi delijo več, če ne, tudi osebni dohodki ne morejo biti boljši od gospodarskih rezultatov.

»Znašli pa smo se pred novo težavo: surovine, ki jih v glavnem dobivamo iz uvoza, so dražje, dohodek manjši, osebni dohodki, določeni s pravilnikom, pa rastejo hitreje kot določa resolucija«, pravi Vinko Areh, predsednik osnovne organizacije sindikata v tozdu NTU.

Najvišji osebni dohodek februarja je bil 21.134 dinarjev, najnižji 6.400 dinarjev, povprečni pa 8.221 dinarjev. Režijski delavci v proizvodnji in skromnih skupnih službah so stimulirani po uspehu v proizvodnji. V tozdu NTU se tudi zavzemajo, da bi v vsej delovni organizaciji (štirje tozdi) dogradili vsaj enotna izhodišča za delitev osebnih dohodkov, kajti zdaj ima vsak tozdi svoj poseben pravilnik.

Pri osebnem ocenjevanju je še preveč lažne solidarnosti

V novogoriškem Gostolu, kjer v štirih tozdih in skupnih službah dela 1.280 delav-

cev, so lani oblikovali pravilnik o vrednotenju dela, ugotavljanju rezultatov dela in delitvi osebnih dohodkov, v katerem so oblikovali sistem meril s šestimi temeljnimi dejavniki: izobrazba, potrebne delovne izkušnje, odgovornost, pogoji okolja, fizični napor. Tako so zaposlene zvrstili v 30 skupin. Ob tem pa delovne učinke ugotavljajo tudi z normo; normiranega dela je v Gostolu od 20 do 30 odstotkov. Da so to šele začetki nagrajevanja po delu, se zaveda tudi vodja splošnokadrovskega sektorja, ki je pripravjal pravilnik o vrednotenju dela, Ivan Lozej:

»Prav pri tem delu nagrajevanja še nismo uspeli. Nekajkrat smo sicer poskusili, vendar je bilo med zaposlenimi precej odpora. Ocenjevanje je namreč lahko spodbudno ali pa deluje prav obratno. Vprašanje je najprej, kdo naj bi ocenjeval. Ocenjevanje znotraj samoupravnih delovnih skupin se je namreč izkazalo kot zelo vprašljivo. Največkrat nikogar niso ocenili negativno. To pa pomeni, da pristajamo na uravnilovko. Postopek ocenjevanja seveda skušamo dopolnjevati, vendar menim, da ima lažna solidarnost še vedno prevelik vpliv.

Z našim sistemom nagrajevanja po delu smo želeli predvsem boljše ovrednotiti delo v proizvodnji. Osebni dohodki naj bi se v proizvodnji povečali za okoli 15 odstot-

kov, v administraciji pa le za 5 odstotkov. Vendar nam ni uspelo. Ko smo preverjali rezultate, smo ugotovili, da so OD v proizvodnji za 17 odstotkov večji, v administraciji pa za 11 do 12 odstotkov. Torej vrednotenje dela ni doseglo zaželenih učinkov. Seveda so dejanske razlike med osebnim dohodkom delavca v proizvodnji in delavca v administraciji lahko precejšnje, kajti norma vpliva kot najmočnejši dejavnik pri vrednotenju. OD ekonomskega tehnika in strugarja se na primer razlikujeta celo za dva tisoč dinarjev v korist strugarja.«

Nagrajevanje po delu – toda ne na račun proizvodnih delavcev

V tovarni zdravil Krka v Novem mestu so sprejeli pravilnike o nagrajevanju po delu v vseh tozdih in skupnih službah že novembra lani. Zamujali so le v dveh tozdih, kjer so zaradi nasprotovanja delavcev to naredili šele februarja letos. Kje se je zatiknilo? Predvsem pri tem, da naj bi nagrajevali po delu tudi režijske delavce, kar pa bi slo po mnenju nekaterih na rovaš neposrednih proizvajalcev. Sicer pa v Krki menijo, da bodo dejansko izpeljali nagrajevanje po pravilniku o osebnih dohodkih, ki temelji na treh izhodiščih (količini del, kakovosti dela in gospodarnosti), šele nekje do konca letošnjega leta. Kriterije za nagrajevanje so izbrali tako, da je mogoče podatke zajemati brez večjih dodatnih naporov; seveda z avtomatskim obdelovanjem podatkov.

V nekaterih tozdih proizvodne delavce še vedno nagrajujejo po normah, druge pa po trimesečnem obračunu gospodarnosti. Pravilniki o normah omogočajo, da dober delavec zasluži vsaj nekaj več kot manj produktiven, največja razlika se giblje blizu 15 odstotkov ali okrog 1.000 dinarjev.

V Krki imajo zelo razvito tudi inventivno dejavnost. Izume in izboljšave nagrajujejo po posebnem pravilniku, ki predvideva trenutno nagrado, seveda pa končni učinek izračunajo na osnovi kasnejše gospodarske koristi.

V Krkinih delovnih skupnostih skupnih službah nagrajujejo količino dela po posebnem pravilniku o normah, ki zajema v prvi vrsti gospodarnost in kakovost dela. Vsi delavci so razdeljeni v pet skupin in za vsako skupino skušajo poiskati najbolj objektivna merila za nagrajevanje.

Ker se v Krki zavedajo, da vsa ta merila ne zagotavljajo dejanskega nagrajevanja po delu, jih nenehno dopolnjujejo. Tako so se dogovorili, da bodo letos dopolnili že obstoječa merila o nagrajevanju. Pripravljajo tudi novo metodo analitičnega vrednotenja del in nalog, ravno tako tudi katalog standardnih del in nalog, ki bo za vse tozde enak. Iz tega izhaja tudi nova organiziranost tozdom in delovne organizacije v celoti, ki obeta smotnejšo delitev dela in »prihranek« pri strokovnih kadrih. Pa še nekaj so povedali v Krki: pravilniki o delitvi osebnih dohodkov so le ena stran medalje, druga, bolj senčna, pa je po njihovem mnenju zamrznitev osebnih dohodkov.

Na prvem mestu so storilnost, kakovost, gospodarnost

Kemična, grafična in papirna industrija Aero je med tistimi redkimi organizacijami v celjski občini, ki se lahko pohvalijo, da imajo dober sistem nagrajevanja, četudi so prav v zadnjem času pripravili nekaj dopolnitev. Direktorica delovne skupnosti magistra Marija Marulec in njeni sodelavci so nam povedali, da je bistvo tega sistema v dejanskem nagrajevanju dela – tako posameznikov kot organizacijskih enot – po splošnih merilih, ki jih sestavljajo storilnost, kakovost in gospodarnost, ki jih zelo natančno in dosledno spremlja cela vrsta služb.

Medtem ko so razlike v doseganju količinske norme v proizvodnji tudi od 40 do 50 odstotkov, lahko delavec, ki je prizadeven in dobro dela, dobi do 1.400 dinarjev večji mesečni osebni dohodek od delavca na enakem delovnem mestu, ki dela slabšo. Pri tem niso upoštevani posebni dodatki. Tako so osebni dohodki zelo različni (od 110 do 130 odstotkov v povprečju po količinskih normah in do 110 odstotkov po merilnih kakovosti). V proizvodnji uravnilovke praktično ni, je pa v manjši meri prisotna v administraciji. Zato proizvodni delavci zaslužijo tudi več od režijskih s srednjo izo-

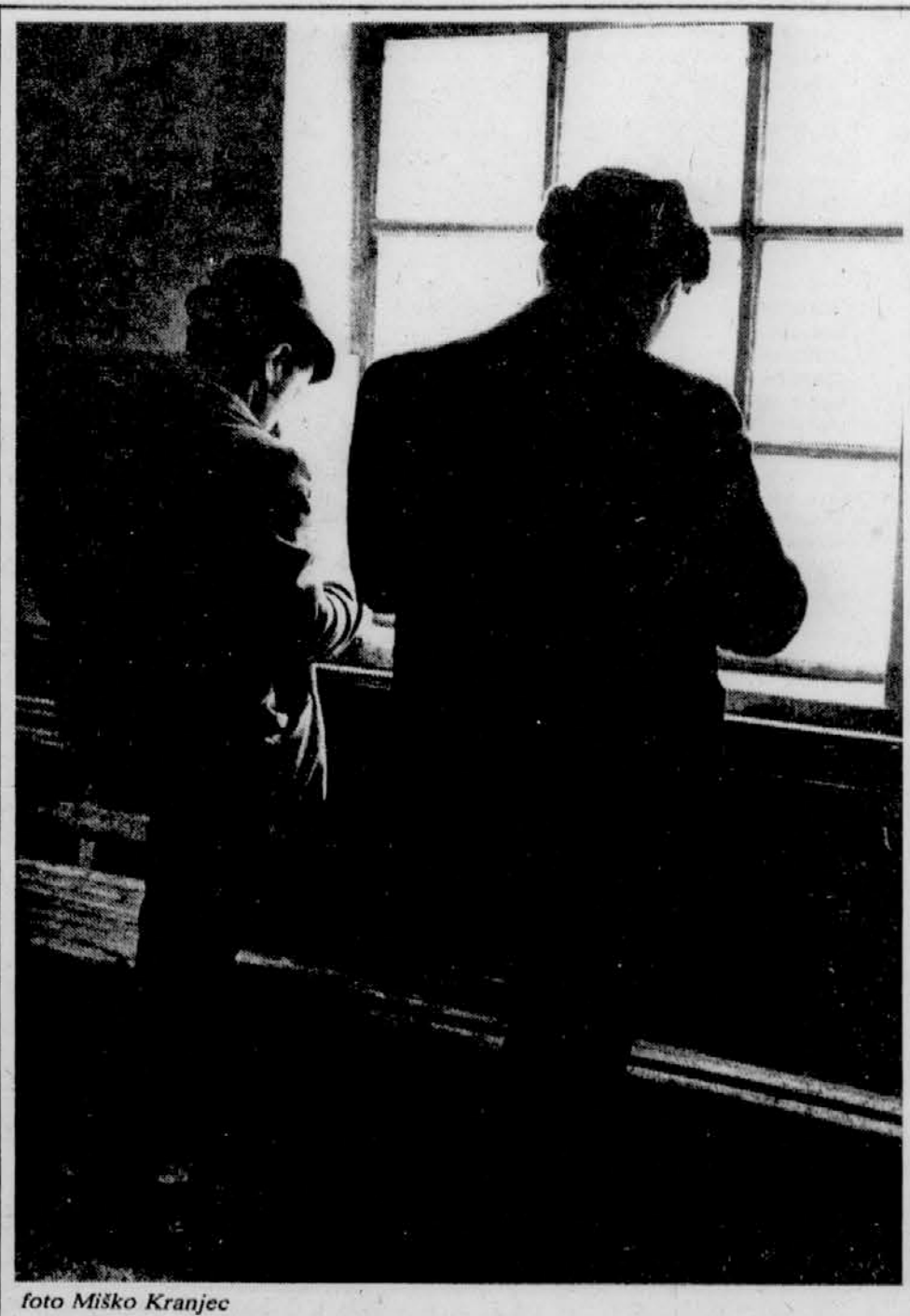

foto Miško Kranjec

foto Joco Žnidaršič

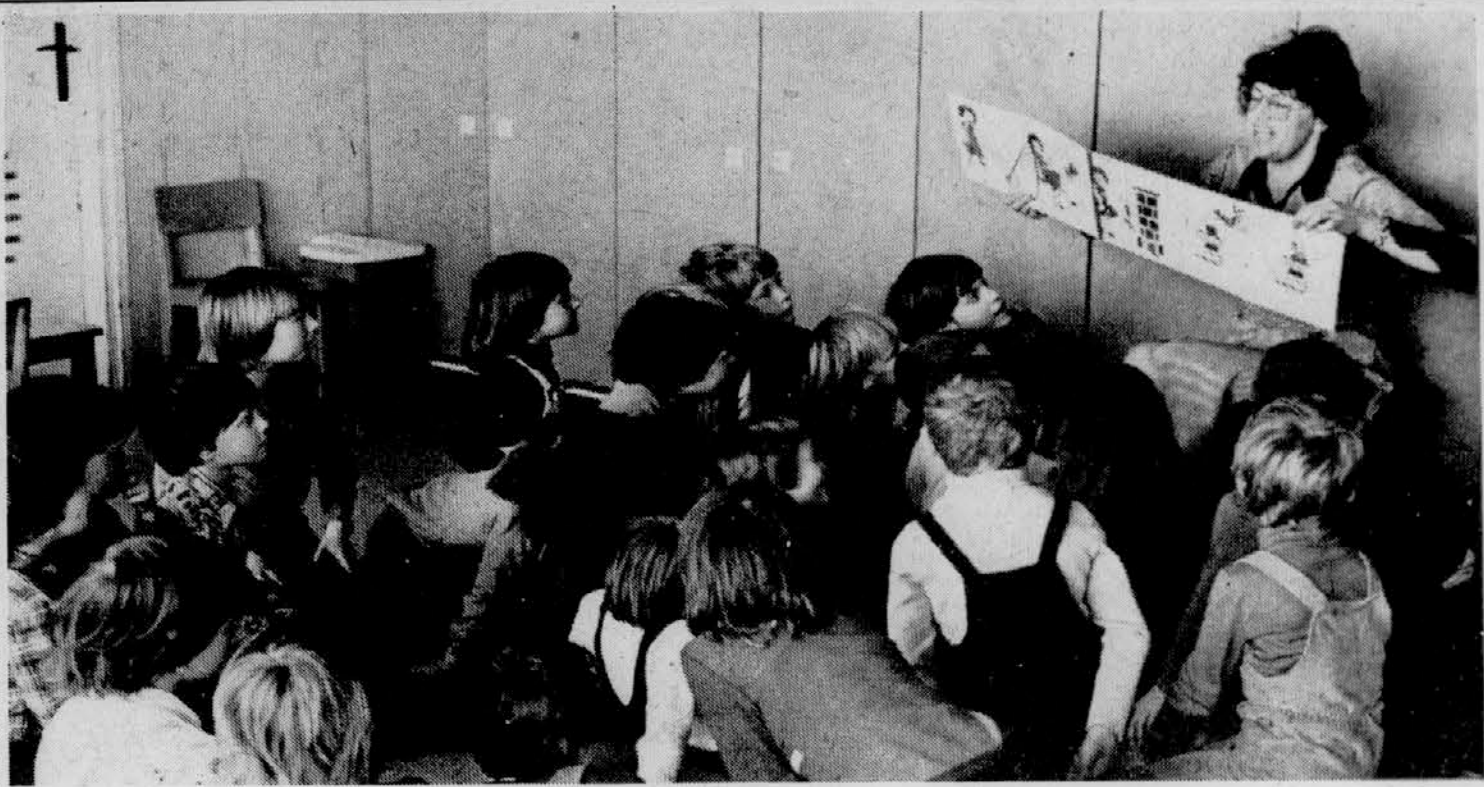

foto Janez Zrnc

brazbo. K odstranjenju uravnilovke bo pripomogla še dopolnitev sedanjega sistema, s katerim bodo opredelili tako imenovane merljive kriterije za vsako organizacijsko enoto (norma, storilnost, gospodarnost, stroški), in ki bodo veljali tudi za nagrajevanje administrativnih delavcev. Tu, kot menijo, bo nujno opustiti neprijateljnost, po katerem so, kot v drugih organizacijah, ugotavljali uspešnost na podlagi ocenjevanja, in ga zamenjali z nagrajevanjem po delu oziroma njegovih rezultatih, čeprav seveda, ta sistem ne more biti enak kot v proizvodnji.

V Aeru so sistem merljivih kriterijev oblikovali tako rekoč iz baze, saj je bilo med delavci zanj veliko zanimanja in so se v okviru samoupravnih skupin tudi zelo aktivno oglašali s predlogi in željami, kaj vse naj bi upoštevali pri nagrajevanju. Med pomembne dejavnike so vključili tudi vpliv delavcev na poslovanje, ki ima neposredno povezavo z dohodkom, to pa zopet vpliva na vrednost točke.

Izvedli smo tudi, da imajo izredno razvito inovacijsko dejavnost. Vsak mesec v internem glasilu objavijo vse predloge z imeni avtorjev in podatki o gospodarski koristi, vsake tri mesece pa o inovacijski dejavnosti razpravljajo poslovni svet. Inovacije oziroma predloge za tehnične izboljšave ali tehnološke izpopolnitve nagrajujejo po vrednosti. Če je, na primer, gospodarska korist 5 milijonov dinarjev, prejme avtor 140 tisoč dinarjev. Lani sta dva delavca dobila 220 tisočakov, pa to niti ni bila največja izplačana vsota. V Aeru se zdaj ukvarjajo s tem, kako bi spodbudili vsakega delavca, da bi razmisлил o izboljšavi svojega dela.

Cilj: približati se potrebam večine delavcev

Nekaj več kot 400 delavcev, ki združujejo delo v ljubljanskem Indosu, bo aprila v sindikalnih skupinah in na zborih delavcev razpravljalo o novem sistemu nagrajevanja. Kakor nam je povedal vodja organizacije poslovanja Zvone Žagar, od novega sistema pričakujejo predvsem večjo stimulacijo delavcev, iz tega pa tudi večjo produktivnost dela. Pri tem pa se v Indosu zavedajo, da tudi s tem novim sistemom nagrajevanja in izkoriščanja delovnega časa ne bodo dosegli idealne rešitve. Približali se bodo le dejanskemu nagrajevanju po delu in potrebam večine delavcev.

Da bi lahko razumeli njihove želje pri uresničevanju novega sistema nagrajevanja, pa moramo najprej pogledati, kako delavce nagrajujejo zdaj. Uporabljajo predvsem dva kriterija: prva je analitična ocena del in nalog, v kateri so vse delovne

naloge ocenjene po metodi zavoda za produktivnost dela iz Ljubljane, drugo pa je nagrajevanje po rezultatih dela, to je tako imenovano vrednotenje delovne učinkovitosti (VDU). Kakor je povedala Marta Janežič, ki dela v računovodstvu, pri vrednotenju delovne učinkovitosti upoštevajo tri kriterije: količina dela, kakovost in gospodarnost. Pri tem delavci v proizvodnji merijo svoje delo z normami, delo v strokovnih službah pa ocenjujejo in to posebno komisije, v katerih so delavci iz posameznih oddelkov. In če je takšno merjenje in ocenjevanje kolikor toliko realno – čeprav ima tudi pomanjkljivosti in »vleče« k uravnilovki – v proizvodnji, so težave z ocenjevanjem dela v strokovnih oziroma administrativnih službah. Te ocene namreč temeljijo na subjektivnih pokazateljih, kar deluje nestimulativno. »Ker je torej le delavec, ki je delal na normo, lahko bistveno vplival na višino svojega osebnega dohodka, smo se odločili za korenite spremembe. Osnovo predstavlja notranja reorganizacija, ko bomo našo enovito delovno organizacijo razdelili na 6 zaključnih delovnih področij, ki po svoje lahko predstavljajo zamatke temeljnih organizacij.

Znotraj teh novih delovnih področij (proizvodnja, razvoj, trženje in podobno) smo pripravili novo analitsko oceno in spremljajoča pravilnika o osnovah za delitev sredstev za osebne dohodek in skupno porabo ter katalog del in nalog. Je priprave doval predsednik sindikalne organizacije Stane Zadnikar. Dopolnil ga je Zvone Žagar, ki je opozoril na dva »revolucionarna pokazatelja, ki ju novi pravilnik določa za delitev OD predvideva«. Prvi pokazatelj za nagrajevanje bo namreč v Indosu po novem realizacija plana temeljnega področja del in nalog, to se pravi skupna uspešnost zaključene proizvodne enote. Na ta kriterij se bo navezovala še realizacija ustvarjenega dohodka, pri čemer bodo upoštevali dohodek posameznega delovnega področja, kakor tudi dohodek vse delovne organizacije. Ob tem v Indosu razmišljajo, da bi vpeljali še nagrajevanje kakovosti dela. Saj je ta marsikdaj pomembnejša kot količina izdelkov. S tem novim sistemom nagrajevanja bodo v Indosu olajšali predvsem nagrajevanje po delu v strokovnih službah, bolj pa bodo stimulirali tudi delo v proizvodnji.

Zanimalo nas je tudi, kakšno je v Indosu, kot proizvodni delovni organizaciji, v kateri bodo letos predvidoma naredili 1.500 viličarjev, razmerje med proizvodnim in neproizvodnim delom. Nekaj več o tem nam je povedal sekretar osnovne organizacije ZK Jože Satler: »Odnos med številno delavcev, ki delamo v proizvodnji, in tistimi, ki delajo v strokovnih službah, je v naši delovni organizaciji na prvi pogled neustrezen, saj smo razdeljeni na dva približno enaka dela. Je pa pri tem potrebno povedati, da je proizvodnja viličarjev vezana predvsem na kooperante, saj v Indosu s lastnim proizvodnim delom prispeva le okrog 15 odstotkov h končnemu izdelku. To pomeni, da moramo imeti za nemoteno oskrbo in povezavo s kooperanti razmeroma močne tudi strokovne službe na ravni delovne organizacije.«

Sicer pa v Indosu poudarjajo, da pri njih administrativno delo ni bolje vrednoteno od proizvodnega. Razpon v izplačanih osebnih dohodkih pa se giblje v razmerju ena proti 3,2. Kar je približno 5.000 dinarjev od najnižjega osebnega dohodka do najvišjega, ki se giblje okrog 16.000 dinarjev. Kljub temu se spopadajo, kakor smo že omenili, z uravnilovko. Pri tem jim povzroča težave tudi padec dohodka (cene viličarjev so zamrznjene, cene izdelkov kooperantov pa so se medtem dvignile za 30 odstotkov) in pa naložba v novo proizvodno dvorano, ki jim pobera vsak dinar. To pomeni, da sicer gibljiva vrednost točke, ki sestavlja strukturo osebnega dohodka, že nekaj časa miruje. Vseeno pa, poudarjajo v Indosu, naši delavci ne odhajajo drugam zaradi nizkih osebnih dohodkov. Tisti, ki gredo, svojo odločitev utemeljujejo predvsem z dvozmenskim delom pa tudi z razvednotenjem nekaterih poklicev (strugarjev na primer), ki jih povzročajo sodabljanje tehnologije.

Delo v pisarni je še vedno mikavno

V 2400-članskem kolektivu Sladkorske S Sladkega vrha so delavci v neposredni proizvodnji in v skladiščih nagrajevani po normah. Norme so opredeljene za posameznike, v več primerih pa tudi za skupine, saj ob stroju dela skupina delavcev in ne posameznik. Osebnih dohodki režijskih delavcev v proizvodnji so v 50 odstotkih odvisni od norme in v drugi polovici od izpolnjevanja načrta, medtem ko so delav-

● Pomemben, toda še vedno premalo upoštevan element, pri oblikovanju kriterijev za nagrajevanje po delu in njegovih rezultatih so tudi polnokrvni dohodkovni odnosi in to znotraj, kakor tudi med posameznimi delovnimi organizacijami.

Kljub spodbudam, priporočilom in stališčem pa v življenju dohodkovna razmerja nikakor ne morejo shoditi. Na to so nas opozorili tudi v Indosu, kjer delajo s številnimi kooperanti in kjer za sovlaganje pri novi naložbi, ki naj bi temeljilo na dohodkovnih odnosih, niso našli na posebej dober odziv. Še vedno je namreč živa stara miselnost, da naj vsak dela sam za sebe. To velja še posebej za večje proizvajalce (v Indosovem primeru je to mariborski TAM), ki niso zainteresirani za povezovanje na dohodkovnih temeljih. Menijo, da je njihova proizvodnja neodvisna, dovolj močna in da zato ne potrebujejo dohodkovnega sodelovanja.

ci v skupnih službah nagrajevani odvisno od izpolnjevanja načrtov proizvodnje in prodaje.

Osebnih dohodki proizvodnih delavcev so odvisni od opravljene količine, v pravilniku pa imajo omejena še dva kriterija: kakovost opravljenega dela in gospodarnost, vendar nagrajevanje na temelju teh dveh kriterijev še ni uresničeno. V skupnih službah dela ne merijo. Tega problema se še niso lotili, ker so bili obremenjeni s tozdranjem: oblikovali so šest tozdrov in skupne službe, zato so v izdelavo boljših meril nagrajevanja odlašali.

Na neurejene odnose pri nagrajevanju jih je opozoril tudi družbeni pravobranilec samoupravljanja, vendar s sedanjim načinom nagrajevanja tudi delavci niso zadovoljni. Pripravljajo novi pravilnik – osnutek so že izdelali – ki ga bodo najbrž sprejeli aprila. Pri nagrajevanju so namreč odstopanja, ki niso zmeraj rezultat dela.

Razlike v osebnih dohodkih znanajo v glavnem toliko, za kolikor nekdo presega normo. V povprečju je to okrog 10 odstotkov. Spodnja meja osebnih dohodkov je 90 odstotkov, zgornja pa 130 do 140 odstotkov. Običajno pa delavci prejmejo med 105 in 115 odstotki. Pri merjenju količine dela imajo strojne norme, ki veljajo za štiri do pet ljudi, kolikor jih pač dela ob stroju.

Vrednost točke je v režijskih službah na povprečni ravni: ni najvišja in ne najnižja, vendar je vedno nižja, kakor je vrednost točke v neposredni proizvodnji. V Sladkorski tudi zahtevajo, da se planov ni dalo tako presegati kot normo. Pravijo, da delavci z enako kvalifikacijo dobijo višji OD v proizvodnji kakor v skupnih službah. Vzrok za to je višja vrednost točke, ki velja za proizvodne delavce, neposredni proizvajalci prejmejo tudi nekaj več točk zavoljo fizičnih naporov, prav tako pa imajo dodatke za nočno in nedeljsko delo, ker delajo v štirih izmenah. Ne glede na to pa je še zmeraj močan pritisk proizvodnih delavcev, ki bi se želeli zaposliti v pisarnah. Sedanjemu sistemu nagrajevanja zamerijo preveliko vezanost nagrajevanja na izpolnjevanje plana (?), zato bodo v prihodnje uporabili bolj stvarna merila. Škufali bodo uveljaviti tak sistem, da bo vsak nagrajevan po svojem prispevku, čeprav pravijo, da bodo lažje ocenjevali skupine, ki naj bodo čim manjše, kot pa posameznike. Tako, denimo, ne bodo ocenjevali vsakega knjigovodjo posebej, ampak knjigovodstvo kot celoto.

Izhodiščno razmerje med najnižjim in najvišjim OD je v Sladkorski 1:4,75. Povprečje OD v januarju je znašal 7.617 dinarjev, v tem mesecu pa je bil najvišji osebni dohodek 24.275 dinarjev in najnižji 4.638 dinarjev.

Zdravo tkmovanje med delovnimi skupinami

Kako pa se ocenjujejo in nagrajujejo v koprskem Cimosu? Obiskali smo skupne službe in tozdr Avtoproizvodnja. Prvi so imeli od 1977. do 1979 osebno ocenjevanje. Po večjih in manjših zapletih so ugotovili, da tak sistem nagrajevanja ne dosega namena. Po tem sistemu ocenjevanja so namreč vsi delali dobro, učinka pa ni bilo nobenega. Tako je bilo očitno, da je tudi v Cimosu pri ocenjevanju naredila svoje lažna solidarnost.

Prav zaradi tega zdaj preizkušajo nov sistem nagrajevanja, ki bo po vseh predvidevanjih pripomogel k večji učinkovitosti. Ta novi sistem pa ne temelji na spodbuja-

nju posameznika, ampak homogenih delovnih skupin. V skupnih službah imajo zdaj okrog 15 takih delovnih skupin, v katerih nagrajujejo delavce po merilih, v katerih upoštevajo predvsem doseganje planov, zmanjševanje stroškov in podobno. Kakor so povedali v Cimosu je ta novi sistem nagrajevanja pri njih na preizkušnji. Se pa že zdaj kažejo nekatere prednosti, na primer zdravo tkmovanje med posameznimi delovnimi skupinami.

Če se v Cimosovih skupnih službah ubadajo z novim načinom nagrajevanja, ki naj bi se čim bolj približal nagrajevanju po delu, pa v tozdr Avtoproizvodnja že nekaj časa nagrajujejo po ustaljenem sistemu, ko ocenjujejo uspešnost vsakega delavca posebej. Ta posamezna ocena je na eni strani sestavljena iz tromesečne osebne ocene v kateri so zajete kakovost, količina, gospodarnost in vpliv na delovno storilnost. Od te tromesečne ocene, ki jo delavcem predloži ocenjevalec v posamezni delovni skupini (največkrat je to delovodja), je odvisnih kakšnih 15 odstotkov osebnega dohodka proizvodnega delavca. Kakor pravijo v Cimosu, pritožbo na takšen način nagrajevanja nimajo.

Les s štejem ne bi prišli nikamor

Takšna so torej prizadevanja za nagrajevanje po delu v nekaterih slovenskih proizvodnih delovnih organizacijah. Čeprav še marsikaj ni tako, kot bi moralo biti, v teh kolektivih kljub vsemu prevladuje delo za stroji, delo na normo, ki ga lahko merimo z razmeroma preprostimi, števnimi metodami. Do kod pa so pri nagrajevanju po delu prišli v tako imenovani neproizvodni sferi, tam, kjer z delom ne ustvarjajo novih vijakov in strojev, skratka tam, kjer delovnih rezultatov ni moč preprosto prešteti?

Delavke v slovenjegraškem vzgojnovarstvenem zavodu svoje pridonost ugotavljajo vsake tri mesece. Poleg delokroga, ki je ocenjen in vrednoten z akontacijo osebnega dohodka, lahko vzgojiteljica za en mesec poleg osnove dobi še največ 10,5 odstotka pribitka, ki je odvisen od kako-

● V tozdr NTU Tovarne usnja v Slovenj Gradcu, kjer je proizvodnja večji del serijske narave, so delavci ene od izmen na zboru zahtevali zamenjavo delovodje. Tovariši v eni drugi izmeni so namreč stalno dosegali boljše proizvodne rezultate in tudi prejeli višje osebne dohodek, zahvaljujoč predvsem boljši organizaciji dela. Novi delovodja je res prišel in zdaj ti delavci, ki so prej zaostajali pri doseganju proizvodnje, celo prednjačijo oziroma proizvedejo več kot izmena, ki jih je pred časom vedno prekosila.

vosti vzgojnega dela, uspeha, pripravljenosti za delo v interesnih dejavnostih itd. Z zdaj se pripravljajo, da bodo večji del stimulativnega dela osebnih dohodkov izplačevali vsak mesec, vsako tromesečje pa bodo izplačali le razliko, ki jo bodo ugotovili z osebnimi ocenami.

Največji februarški osebni dohodek v slovenjegraškem vrtcu je bil 13.695 dinarjev, najnižji 4.726 in povprečni 6.220 dinarjev.

Beg iz vrtcev

V vzgojnovarstveni organizaciji »Malči Belič« v Ljubljani so se po besedah ravnateljice Angele Ziberna poglodbno ukvarjali z iskanjem najbolj primerne načina nagrajevanja po delu v vseh treh zadnjih letih. V pomoč pri tem jim je bil skupni slovenski pravilnik, s katerim so izdelali osnovna izhodišča, da so ga lahko pozneje prilagodili svojim potrebam in specifičnim pogojem dela in, seveda, finančnim možnostim.

Pravilnik je sestavljen približno po enakih kriterijih kot v drugih službah; vsebuje analitično oceno delovnih nalog, točkovno vrednost delokrogov, oceno delokrogov, tabelo ocenjevanja, opis ocenjevanja in podobno. Delavke pa so razporejene v 16 različnih skupin in sicer v razponu od 7 do 17. Skupno izhodišče za osebne dohodek delavcev v vrtcu je ekonomska cena. To oblikujejo v interesnih skupnostih glede na splošno dviganje cen na trgu, osebni dohodki pa potem rastejo v okviru dogovora za ta družbeno področje. Tudi tokrat ni moč mimo ugotovitve, je poudarila sogovornica, da osebni dohodki delavk VVZ nenehno zaostajajo, tako v primerjavi z gospodarstvom kot drugimi družbenimi službami.

Vendar med vrtci ni bistvenjših razlik. Če primerjamo osebni dohodek vzgojiteljic,

morda gre za razliko 200 do 300 dinarjev. Razlike v osebnih dohodkih prinašajo na primer leta delovnih izkušenj in podobno. V vrtcu »Malči Belič« so tako letos načrtovali, da bodo imele vzgojiteljice mesečni osebni dohodek povprečno 7.700 dinarjev. Ker pa so letos začeli odvajati ustrezne delež sredstev, da bi lahko delavke stimulirali za stalnost, so za to morali znižati obseg sredstev za osebne dohodek. Zaradi tega so dobile vzgojiteljice ob mesecu »v kuverti« približno 400 dinarjev manj.

Huda težava, ki tare vrtce (in je povezana z nagrajevanjem) je velika fluktuacija, občutni pa so tudi dnevni izostanki z dela. Bega iz vrtcev so krivi nizki osebni dohodki, težki delovni pogoji, neurejena stanovanjska vprašanja, premalo možnosti, ki jih ima (oziroma jih nima) vzgojiteljica za napredovanje v poklicu in podobno. Sicer pa dela v vrtcu veliko mladih mater, zato so razumljivi izostanki zaradi porodniških dopustov in nege bolnih otrok. Verjetno pa ne gre zanemariti tudi tega, da so vzgojiteljice in varuhinje v nenehnem stiku z bolnimi otroki in tudi zato pogosteje oblevajo. Tako kljub vsem priporočilom, naj nadurnega dela ne bi imeli, v vrtcu brez tega ne gre. Pri tem je treba tudi vedeti, da dopolnilno delo vpliva na oblikovanje mesečne mase OD na ta način, da manjša manevrski prostor za nagrajevanje po delu.

S konkretnim nagrajevanjem po delu se v vrtcu ukvarja posebna komisija, ki jo sestavljajo delavci vseh profilov. Po dosedanjih izkušnjah so delavci lahko nagrajeni tudi manj kot stoodstotno, lahko pa so nagrajeni tudi do 110-odstotno, če dosežejo izjemne delovne uspehe. Te merijo z obsegom dela, njegovo kakovostjo, iniciativnostjo, samostojnostjo in gospodarnostjo pri delu. Za nagrajevanje pa so pomembnejši odnos do dela in delovna disciplina, racionalna poraba delovnega časa, odnos do otrok in staršev, samoupravna družbena aktivnost, pridobivanje in uporaba znanja in medsebojni odnosi. V teh elementih se lahko najde vsak delavec in se lahko uvrsti med tiste, ki niso zadovoljivo opravili svojih nalog, med povprečne ali med najbolj prizadevne delavce.

Delavke v vrtcu so se dogovorile tudi za metodo samooценjevanja, ocenjevanja po delovnih enotah, in končno pove svoje mnenje še komisija. Zato je danes že mogoče reči, da se je v teh zadnjih nekaj letih vendarle budila neke vrste zavest in samozavest, da se dogumneje presojaajo svoje delo in delo sodelavcev. Čeprav je včasih boleče, ko vsi niso nagrajeni stoodstotno, pa čeprav gre le za nekaj ali eno samo točko. Vsekakor so dosedajni rezultati spodbuden prispevek pri oblikovanju delovne zavesti, čeprav je treba povedati, da je v skupni masi premalo denarja, da bi prizadevne delavke, ki bi to zaslužile, nagradili bolje.

V gledališču šepa svobodna menjava dela

»Osnovna težava pri nagrajevanju po delu v gledališčih je še vedno ta, da v svobodni menjavi dela gledališče dobi denar za osebne dohodek glede na število zaposlenih, ne pa glede na kakovost opravljenega dela.« je povedal Sergij Pelhan, direktor Primorskega dramskega gledališča v Novi Gorici. »V gledališčih namreč nimamo izdelanih normativov, koliko predstav bi moral odigrati en igralec, koliko je dolžan storiti. Med gledališči je torej velika razlika pri nagrajevanju. Če bi igralce v Primorskem dramskem gledališču odigral le toliko predstav, kot na primer v ljubljanski Drami, potem bi imeli v eni sezoni le tri premiere. Ker imamo le 15 igralcev, so tako zaposleni, da zaradi tega prav gotovo trpi kakovost.«

V Primorskem dramskem gledališču so zato sami izdelali sistem nagrajevanja. V eni sezoni je igralec dolžan opraviti 240 tako imenovanih storitev, 150 vaj in 90 predstav. Igralci so glede na kakovost dela razvrščeni v pet skupin. Vsake dve leti namreč sami ocenjujejo svoje delo in se tako razvrščajo v posamezne skupine; tudi na temelju objavljenih kritik.

V banki bi radi večji stimulativni delež

Večino del v Kreditni banki Maribor merijo. Pri nagrajevanju uporabljajo štiri kriterije: količina opravljenega dela, kakovost, odnos do dela in družbenih sredstev ter odnos do strank in sodelavcev. Prvi kriterij je merljiv, medtem ko so ostali trije opisni.

Vsak kriterij pa vsebuje različno stopnjo od 0,50 do 1,50, kar pomeni od slabo opravljenega dela do najboljšega. Dosežene stopnje pa se pomnožijo s vplivnostnim kriterijem posameznih del in nalog. Vsako delovno mesto ima za vse štiri kriterije različni vplivnostni kriterij. Tako je, denimo, pri čistiki vplivnostni kriterij odnos do strank 5, pri likvidatorju pa 20. Ne glede na to pa imata glavno težo pri nagrajevanju količina opravljenega dela in kakovost. S vplivnostnimi kriteriji pa dosežejo posebno posameznih del v odnosu na vse štiri kriterije. Na tak način dobijo številne točke delavčeve uspešnosti in osebni dohodek se lahko giblje od 95 odstotkov, kar je najmanj, pa do največ 125 odstotkov.

Delo posameznih delavcev ocenjujejo v posameznih bančnih enotah: če je enota majhna, ocenjujejo vsi delavci, če pa je večja, izberejo posebno komisijo v okviru enote. Vendar se mora povprečni izračun osebnih dohodkov v posamezni enoti gibati med 110 in 120 odstotki. Če so, denimo,

● Vzgojiteljice v slovenjegraškem vrtcu pri osebnih ocenah ocenjujejo tudi stabilizacijska prizadevanja. Kolikor je v njihovih močeh varčujejo pri materialu, varujejo igrala in igrače, dosledneje opravljajo svoje naloge in podobno. Primer, ki bi ga lahko pri nagrajevanju upoštevali tudi marsikje drugje.

v posamezni enoti tako pridni, da povprečno vsi presegajo 120 odstotkov, potem morajo izračunati korektivni faktor, s katerim vsem enako odbijejo, tako da pridejo v povprečju vsi na 120 odstotkov. Pri ocenjevanju je običaj takšen, da vodja oddelka predlaga ocene za posamezne delavce po štirih kriterijih, komisija pa jih sprejme ali zavrne.

Med najbolj pridnim in najbolj lenim delavcem na enakem delovnem mestu je lahko razlika v osebnem dohodku 30 odstotkov, če lenuh dobi 95-odstotno plačo, marljiv delavec pa 125-odstotno. S tem sistemom nagrajevanja v banki so in niso zadovoljni. Velja leto dni, ugotavljajo pa že nekatere pomanjkljivosti. Pravijo, da je razpon 30 odstotkov premajhen, pri opisnih kriterijih pa je preveč subjektivizma. Zato imajo namen v prihodnosti vse štiri kriterije čim bolj obdelati, tako da bi bile končne ocene bolj raznolike in da ne bi večina delavcev prejela povprečne ocene, kot je praksa sedaj. Zelo redki so namreč primeri, ko nekdo dobi 95-odstotni osebni dohodek. Tudi delavci si pri nagrajevanju želijo manj subjektivizma. Sicer pa imajo posebno službo, ki spremlja problematiko nagrajevanja, še letos pa bo pripravila predloge nekaterih sprememb.

Posebna pravilnika o racionalizaciji v banki, ki zaposluje okrog 1.100 delavcev, še nimajo.

Takšen sistem nagrajevanja je približno enak v vseh slovenskih bankah, ki so združene v Ljubljansko banko. V Kreditni banki Maribor je razpon med najnižjim in najvišjim osebnim dohodkom 1 : 4,7, seveda pa je lahko višji ali nižji, odvisno pa od uspešnosti. Likvidator v izmenji je, denimo, januarja prejel 105-odstotni OD v višini 7.543 dinarjev, njegov marljivejši kolega pa 120-odstotnega, in sicer 8.408 dinarjev. Povprečni OD v januarju je bil v banki 8.509; najvišji 24.757, najnižji pa 5.343 dinarjev. V teh zneskih je upoštevan dodatek za minulo delo in delavčeva uspešnost.

Brez ovinkarjenja in posebnih analiz lahko ugotovimo, da se v organizacijah združenega dela zavedajo nujnosti nagrajevanja po delu. Marsikje so sistem nagrajevanja že korenito spremenili in ga še dopolnjujejo, vseeno pa je še vedno veliki razkorak med željami oziroma med dejanskim nagrajevanjem po delu in med vsakdanjo resničnostjo. V številnih delovnih kolektivih še vedno tavajo v začaranem krogu, ko hočejo iznajti računsko (in le te) kriterije in merila za merjenje vsakega dela. Pri tem vztrajno pozabljajo ali pa ne vidijo, da vode ne morejo meriti z metri, ampak, da morajo za dejansko nagrajevanje po delu preseči obstoječo le v merjenju, štetje in tehtanje usmerjeno miselnost.

Temo tedna so pripravili: Dragica Bošnjak, Borko de Corti, Slavica Crnica, Slavko Dokl, Dušan Grča, Drago Hribar, Ivan Praprotnik, Gregor Pucelj in Viktor Širec

Okrogla miza

Pisanje učbenikov obravnavamo kot hobi

Letos bo prišlo na svetlo 18 učbenikov za skupno vzgojnoizobrazbeno osnovo srednjega usmerjenega izobraževanja

Učbenik je bil zmeraj eno od tistih šolskih pripomočkov, ki zelo zanimajo ljudi, pa naj se na šole spoznajo veliko ali malo. Vzemirja, če so učbeniki zastareli ali če se prehitro menjavajo, če so dragi ali če v knjigar- nah poidejo... zmeraj je kaj perečega s temi knjigami, ker pač zaidejo skoraj v vsak dom. Učbenik za osnovno šolo je z leti močno obrusil svojo ost in danes bi mogli reči, da je njihov problem manj pereč, kot je do nedavna bil: knjige za vse predmete v glavnem so, prodaja knjig se počasi organizira po direktivni poti na šolo, marsikje že kot »brezplačen učbenik«, organizirano je izposojanje itd. Zato pa so ta čas toliko bolj v ospredju učbeniki za srednje šole, se pravi za štart v usmerjeno izobraževanje, ki je pred vrati. Vsi, ki imajo, ali morajo imeti s tem opravka, so se organizirano lotili zahtevne naloge. O tem je bila beseda za okroglo mizo, ki so se je udeležili: Majda Zavašnik z zavoda SRS za šolstvo, dr. Barica Marentič Požarnik in dr. Franc Sušnik s filozofske fakultete, gimnazijski profesorji Vera Gregorač, Miloš Ekar in Miloš Christof, Drago Ham z Mladinske knjige in Uroš Istenič z Državne založbe Slovenije ter Slavko Fras, Branko Sosič in Janko Svetina z uredništva Dela.

DELO: Ali lahko rečemo, da smo, kar zadeva učbenike, pripravljani na začetek reforme, ki bo v jeseni, če bo?

MAJDA ZAVAŠNIK: Učbeniki za prvo leto skupne vzgojno izobrazbene osnove v srednjem usmerjenem izobraževanju, ki bodo izšli jeseni, so izdelani na podlagi učnih načrtov, ki jih je strokovni svet za vzgojo in izobraževanje SRS sprejel lani v juliju. Zavod SRS za šolstvo je pričel s pripravo učbenikov že, ko so bili učni načrti še v fazi predlogov. Poleg učbenikov smo načrtovali za večino predmetnih področij delovne zvezke, priročnike za učitelje, razne eksperimentalne priročnike in še več drugega materiala. Bistvena novost je bila, da smo že na začetku predvidevali didaktični komplet.

V prvi vrsti sedaj pripravljamo učbenike in priročnike. Nekateri delovni zvezki bodo izšli že ob učbeniku. V glavnem bo vse drugo didaktično gradivo izšlo nekoliko z zamudo spriču pomanjkanja časa, učbeniki pa bodo pravočasno izšli.

DELO: Ali je »didaktični komplet« tista bistvena razlika med prejšnjimi učbeniki in novimi učbeniki? Oziroma: v čem je bistvena razlika med usmerjenimi in neusmerjenimi učbeniki?

ZAVAŠNIKOVA: Nedvomno je velik korak naprej, da že od vsega začetka načrtujemo in skušamo pripraviti didaktični komplet. S tem že tudi koncipiramo sam učbenik drugače, ker opozarjamo še na druge vire znanja.

FRANC SUŠNIK: Mislim, da bi morali govoriti bolj o učni tehnologiji, kot o učbeniku. Učbenika danes skoraj ne more pisati en avtor sam. To je timsko delo. V usmerjenem izobraževanju bo to še toliko bolj pomembno. Ob tem je bistvena slabost, da se pri oblikovanju učbenikov ne

premaknemo naprej in da pri nas pisanje učbenika ostaja bolj ali manj še zmeraj hobi. Mislim, da bi se morala učna tehnologija, celotna skrb za didaktične komplete posameznih predmetnih področij, nekje »institucionalizirati«.

Na tem bi morali sistematično delati. Po svetu so avtorji učbenikov najemintnejši strokovnjaki, ki znajo ceniti tako delo in vidimo tudi, da se s temi stvarmi institucije ukvarjajo in to sistematično. Zelo sem bil presenečen in otežen, ko sem slišal, da je prof. Alfonz Pavlin, ki je 1898 izdal drugi učbenik za botaniko, takrat – pred skoraj sto leti – dobil enoleten dopust za pisanje učbenika.

DELO: Koliko pa imate časa za pisanje učbenika vi?

SUŠNIK: Malo. Dolgo smo se borili v okviru univerze in raziskovalnega dela, da bi tudi te stvari upoštevali. Velikokrat se vprašamo, ali predstavljamo stroko samo takrat, ko napišemo strokovni članek, ki ga razume mogoče 20 ljudi, ali ko pišemo učbenik za eno ali več generacij? Kaj je večji prispevek k stroki?

BARICA MARENTIČ-POŽARNIK: Institucionalizacija... Da, ampak v naših okvirih. Ne tako, da bi imeli armado strokovnjakov za vsa področja, ampak neko jedro, ki bi se res opiralo na najnovejša spoznanja, delalo kontinuirano, dovolj strokovno, mednarodno obogateno, da bi to bilo tisto, kar bi pisec dajalo potrebno vodenje, pomoč itd.

SUŠNIK: Ko smo pisali biologijo, sem bil prepričan, da bom dobil literaturo in učbenike nekaterih držav v knjižnici Zavoda za šolstvo. Moram reči, da so te zbirke sramotno skromne. Pa ne, da ne bi hoteli – denarja nimajo! Naročanje revij in učbeni-

Uroš Istenič

Barica Marentič Požarnik

Franc Sušnik

Majda Zavašnik

kov je moj privatni hobi, v Ljubljani pa nimamo institucije, kjer bi dobili ta dela zbrana.

Pisanje učbenikov bi morali drugače obravnavati, še zlasti, ko zavod pričakuje najbolj pomoč od strokovnjakov na univerzi. Pred kratkim je eden izmed naših avtorjev rekel, da piše učbenik skoraj v ilegali, kajti to naporno delo opravlja poleg vseh rednih nalog.

DELO: Pravzaprav bi moral vse te stvari zavod organizirati, ali ni zavod »naročnik« učbenikov?

ZAVAŠNIKOVA: Zavod organizira in poskuša. Zdajle smo nekaterim avtorjem poskušali priskrbeti celo nekaj dopusta glede na kratke roke za pripravo učbenikov za skupno vzgojno izobrazbeno osnovo. To pa povzroča velike stroške. Izposlovati avtorju dopust, pomeni povrniti ustreznih znesek za tisti čas, za katerega prosimo za dopust.

DELO: Koliko novih učbenikov skupne vzgojno izobrazbene osnove za srednješolsko mladino bo izšlo letoš?

ZAVAŠNIKOVA: Teh, ki bodo na novo izšli jeseni, je osemnajst za 15 predmetnih področij.

DELO: Kaj ste ukrenili da bo delo na solidni ravni?

ZAVAŠNIKOVA: Aprila lani smo objavili razpis za avtorje učbenikov. Javilo se je okrog 50 avtorjev oziroma bolj avtorskih skupin. Kljub temu smo morali iskati avtorje za več predmetnih področij. Avtorji so predložili idejne koncepte, ki so jih ocenile posebne skupine recenzentov in na osnovi ocenjenih konceptov so avtorji pisali dalje. Tak način dela se je dokaj obnesel, tako da so vsi sooblikovalci učbenika z avtorjem delali sproti.

Pomembno dejstvo je tudi, da so nastali nekateri učbeniki že ob preobrazbi pedagoškega šolstva in so jih avtorji zdaj samo še prilagodili učnim načrtom skupne vzgojno izobrazbene osnove.

DELO: Kako, dr. Požarnikova, s strokovnega, pedagoškega vidika gledate na zastavljeno delo?

POŽARNIKOVA: Problem učbenikov bi vezala na pojem učnih načrtov in didaktičnih kompletov. To je šele začetek. Slišali smo, da se od avtorjev izredno veliko zahteva. Del težav izvira iz tega, ker se pri pisanju pokažejo še določena nerazčiščena vprašanja v sami stroki, v metodiki ali v razvisti specialnih metodik. Tukaj gre tudi za premik, ki ga želimo narediti v učiteljevi vlogi, v učenčevi vlogi, v usposabljanju za samoizobraževanje, da se bo učenec sam učil, da bo razmišljal o snovi, da se bo zanj zagrel, da bo primerjal, samostojno reševal probleme. Kako vse to spraviti na strani učbenika? Že v klasičnem učbeniku to narediti je dovolj težko. Kako to vkomponirati v celoto, tudi v priročnike in drugo gradivo didaktičnega kompleta: ta vprašanja so zelo težavna, ker hkrati pri nekaterih predmetih nastaja metodika, in ta naj bi bila čim bolj sodobna. Zlasti mislim na nove predmete, a tudi na prejšnje, ki morajo graditi nov metodični pristop. Prvič na tej stopnji pišemo učbenike za tako heterogeno populacijo – doslej je imela poklicna šola svoje, gimnazija svoje itd. Zdaj bodo prvič imeli učbenik vsi skupaj in to je ogromen pritisk tudi na individualizacijo, ker je tu toliko različnih interesov, sposobnosti. Kako narediti, da bo učbenik za dve ali tri zahtevnostne ravni – da bo vsak od učencev nekaj našel, da bodo nekatere naloge lažje, druge težje, ene iz ene snovi, druge iz druge?

SUŠNIK: Ko sem govoril o institucionalizaciji, nisem mislil na stavbo in na tablo zunaj, pa direktorja in računovodjo. Čas in prostor stalno narekujejo neke aktualne teme, nekatere pa bi morali brisati. Tega pri nas nihče ne dela. Klasični učbenik je preživel. Šolo je treba na neki način aktualizirati. Za neke stvari imamo svoje avtorje, za nekatere pa ne in bomo šli v prevode. Potrebno je, da imamo jasno sliko, kaj imajo v svetu. Ko se to zgradi, postane problem to tako imenovani didaktični komplet. Ko smo delali gradivo za prvi razred

prebero, če imamo na šoli 8 paralelek z okoli 30 učenci v eni? Da bi si vsi sami kupovali Kondor, bi bilo utopično misliti, če pomislimo na ceno in na sestavo domače knjižnice. Želeli bi si učbenik, ki tudi z interpretacijo literature ni ravno statičen, in učbenik, ki je vsaj v tolikšni meri fiksiran ali dlje časa trajajoč, da ne bi bilo treba narekovati. Da bi bile veljavno zapisane vsaj trase ali fundamenti posameznih dob ali njihovih predstavnikov, če gledam klasično literarno-zgodovinsko snov učnega predmeta slovenščine.

VERA GREGORAČ: Uvajanje učencev v branje knjig je precej odvisno od učiteljevega pristopa. V svojem tridesetletnem delu v šoli sem bila tudi poverjenica za Kondor. Večina učencev v razredu je bila nanj naročena.

DRAGO HAM: O tem, da mladina in šole s težavo pridejo do knjig iz knjižnice Kondor, moram poudariti, da se v založbi kopicijo neprodane knjige iz Kondorjeve zbirke, čeprav postavljamo najnižjo možno ceno. Včasih so izhajale v velikih nakladah – okoli 15.000 – in so našle kupca, dandanes pa doberšen del mnogo manjše naklade (okoli 2.000 izvodov) obleži na policah knjigarj, cena pa raste.

DELO: Ali je bil pri nastajanju učbenika za slovenščino postopek tak, da so sestavljali »panke« med profesorji slovenščine?

CHRISTOF: Jaz se take ankete ne spominjam.

GREGORAČEVA: V slovenščini se je zgodil že pred leti velik premik, in sicer od literarno zgodovinskega učbenika na učbenik, ki ni bil ne učbenik ne berilo, ampak je resnično temeljil na interpretaciji literarnih del. Pisala sem ga sama. Glede na to, da sem bila srednješolska učiteljica, bi lahko pripovedovala o še hujših razmerah, v katerih sem ga sestavljala, kot jih je omenjal dr. Sušnik. Ob novem natečaju smo se domenili – avtorja vsa sicer formalno dva, v resnici pa jih je več – da je tisti del, ki vključuje naloge literarne zgodovine in tekst, pripadel enemu in ta tesno sodeluje s slavističnim oddelkom na filozofski fakulteti, medtem ko je drugi del, metodski, ki bo v delovnem zvezku, pripadel meni. Mislim, da se bo pri slovenskem učbeniku morda dalo doseči, da bi literarno zgodovinski del in berilo bila najbrž kar nekaj precej trajnega značaja. Pač pa je prejšnja trajnost delovnega zvezka. Za učiteljev priročnik tudi še ni jasen obris, kaj bi vse moral biti.

Slavistika žal še nima katedre za metodiko, in kar zadeva metodiko slovenskega pouka, smo amaterji; vse je bolj ljubiteljsko izdelovano. Začetek je še kar zanimiv, je pa vprašanje, ali se bo posrečilo stopnjevati to zahtevnost.

UROŠ ISTENIČ: Celovitejših vsebinskih

Miloš Christof

Miloš Ekar

Vera Gregorač

Drago Ham

DELO: Profesor Sušnik, zelo kritično govorite o vprašanju avtorstva. Vendar ste avtor učnih knjig, ki so v temeljnih spremeni vlog učbenikov. Napravili ste bistven premik pri povezovanju predmetov.

SUŠNIK: Nisem samo jaz, res pa je, da smo pri biologiji bolj iz osebnih interesov to stvar spremenili in pokazalo se je, da je bil to pozitiven premik. Zato še toliko bolj lahko trdim, kako pomembno je, da res sledimo vsebinskim spremembam na posameznih področjih in naredimo stvar aktualno. Za avtorja je najtežje, da staro lahko prodaja. To je nevarno. Zato sem toliko bolj za družbeno verifikacijo, za stalno preverjanje. Pravzaprav sploh ne vemo, kakšna je odmevnost našega učbenika, kar bi nas moralo najbolj zanimati. Zame je bil izreden napor, da sem svojo misel ob pisanju učbenikov usmeril v to, da učbenika biologije ne pišem za tako imenovanega malega biologa, če je knjiga za osnovne šole, ali srednješolskega učbenika za srednjega biologa in potem vrhunsko za univerzo. Učbenik pišemo prvenstveno za 95 odstotkov populacije, ki se potleje v življenju ne srečuje več z biologijo, slovenščino itd.

DELO: Zato mu dajete marsikaj, kar sploh nikoli več ne bo potreboval.

SUŠNIK: Učbeniki, predvsem za biologijo, so za to, da motivirajo. Biologija ima veliko eksperimentov in postaja najdražji predmet v srednji šoli. To ni veda o živalih in rastlinah, ampak o življenju. S tem življenjem pa se učenec srečuje vsak dan in zato je treba učno snov tudi aktualizirati. Za to aktualizacijo pa nimamo institucije, kjer bi se zbirale informacije, kjer bi se stvari strokovno pretehtale. Bojim se, da se bo to drugo leto že pokazalo ob pripravah učbenikov za naslednja leta. Zdaj smo se precej izčrpali in se bojim, da bo drugo leto huda.

POŽARNIKOVA: Mnogo je odvisno od metodike, od tega, ali je nekje močna skupina, ki leta in desetletja gradi.

EKAR: Ko govorimo o učbeniku, bi morali verjetno obnem govoriti tudi o vzgoji pedagoških kadrov, ki bodo te učbenike uporabljali; o učitelju, ki konča fakulteto, in nadaljnjih 30 ali 40 let, ko je v službi, nima več nobenega dopolnilnega izobraževanja. Učbeniki se pa spreminjajo, metode dela tudi. Zadnje čase se zlasti hitro.

POŽARNIKOVA: Spet smo pri problemu metodike.

EKAR: Če bi imela vsaka fakulteta še dodatno pedagoško smer, bi bilo dosti lažje rešiti problem kadrov, ki bodo pripravljali učbenike.

HAM: Da avtorji učbenikov nimajo dostopne literature, to se pri založbah tako

dali prede časom tudi idejo, da bi nekatere učbenike skupaj pripravljali.

DELO: Je prišlo do česa takega?

ISTENIČ: Mislim, da ne.

DELO: Torej sodelovanja za izdajo učbenikov v Jugoslaviji ni, založniki se pa veliko shajate.

HAM: Ni prišlo do konkretnega sodelovanja, želeli pa smo priti vsaj do izkušenj. Te je med Slovenci in drugimi težje najti kot med Srbi, Hrvati in Bosanci, ker imajo isto jezikovno področje. Honorarno politiko in podobne probleme pa smo skušali usklajevati v okviru Jugoslavije. Smo tudi člani združenja za izdajo učbenikov Jugoslavije.

SUŠNIK: Prav na področju didaktičnega kompleta in učne tehnologije bi se lahko marsikaj postorilo tudi v mednarodnem merilu. S tretjim svetom, recimo. Prepričan sem, da bi bilo to silno zanimivo področje.

DELO: Zakaj so učbeniki dragi?

HAM: So res dragi?

ISTENIČ: V ceno učbenika se razen staršev oziroma otrok skoraj nihče več ne vključuje, ni širših družbenih akcij, ki bi lahko ceno učbenika zniževale. Subvencije, ki jih daje republika izobrazbenala skupnost, so samo simbolične, predstavljajo mogoče kak odstotek. Morali bi se organizirano premakniti naprej. Cena je pač ekonomska, storitve pa so vsako leto veliko dražje. Lani smo si zelo želeli, da bi pripravili sporazum o cenah, da bi bilo jasno, kakšna je struktura cene, da bi bil to sporazum med zavodom za cene, zavodom za šolstvo in založniki. Do tega še ni prišlo. Kar zadeva cene učbenikov za usmerjeno izobraževanje, bodo take, kot so nasploh cene učbenikov, kjer ima založba 35 do 38-odstotno režijo, in kjer je cena predvsem odvisna od stroškov grafičnih uslug.

DELO: Ali se bo kvaliteta podrejala ceni ali cena kvaliteti?

ISTENIČ: Učbenik mora biti izpeljan v skladu s tem, kar mora dijakom nuditi in temu primerna bo tudi cena.

HAM: Na nedavnem sejmju v Bologni smo videli učbenike za srednje šole – broširane »spehe«, sicer na finem papiru. Pri nas pa morajo biti trdno vezani, posebno zdaj, ko gredo v šolske knjižnice. Seveda to draži.

SUŠNIK: Kateri od naših avtorjev učbenikov si je lahko šel pogledat bolonjsko razstavo? In se informiral? Vidite, to je eno tistih kapitalnih vprašanj...

ZAVAŠNIKOVA: Vlagati v avtorja, potem pa dobiti od avtorja: za to gre.

DELO: Pa ni zavod za šolstvo tisti, ki bi moral »vlagati«?

ZAVAŠNIKOVA: Zavod za šolstvo deluje tudi v okviru nekih možnosti, od kadrovske do materialnih in. Načeli smo vprašanje založbe in cene učbenika. Zelo malo smo se dotaknili učbenika z nizko naklado, tistega za strokovno teoretična predmetna področja, ko imamo samo 40 učencev. Tak učbenik bo res postal problem zaradi visokih cen v posameznih usmeritvah. Ne vem še, kako bomo to reševali.

Koliko kvaliteta učbenika vpliva na ceno? Izdelali smo že tehnične normative za kvaliteto tiska, pedagoške standarde o obsegu in kvaliteti učbenikov. Verjetno nismo kaj preveč potratti, prizadevamo pa si za solidno zunanjo in notranjo podobo učbenikov. Ko gre za visoke naklade, to ni problem, pač pa je problem cene pri učbeniku z nizko naklado.

DELO: Ali imajo učenci kaj besede pri obnavnavi učbenikov, pri podajanju snovi iz učbenikov?

POŽARNIKOVA: Naj bi bili zajeti v to spremljanje, da bi lahko povedali, kateri učbenik je dober in kateri ni.

DELO: Imajo samo možnost?

ZAVAŠNIKOVA: Osnovnošolski učbenik je doživel več »spremljav«. Več učbenikov smo spremljali, torej spraševali te, ki jih rabijo, samo to je zelo zahtevno delo. Pač pa spremljamo vsak učbenik prek strokovnih aktivov. Tu je že ena povratna informacija. Vseh teh 18 učbenikov, ki zdaj nastajajo, in bodo izšli kot časni, bomo morali temeljito spremljati.

EKAR: Vprašanje je seveda, koliko so učenci sploh pripravljeni na tak aktiven način sodelovanja pri pouku. Do zdaj so moje izkušnje na srednji šoli take, da žal dobivamo še vedno učence, ki so vajeni »klasičnega« načina podajanja učne snovi: sedijo in čakajo s svinčniki v rokah, da jim bo profesor povedal definicijo. Začetek reforme je v osnovni šoli...

DELO: Ali pri nas kaj razmišljamo o brezplačnih učbenikih?

ZAVAŠNIKOVA: Deloma, za osnovno šolo, in to v okviru družbenega dogovora o preskrbi šol z učbeniki in o postopnem zagotavljanju brezplačnih učbenikov. Knjižnice za učbenike so zelo uspešne na osnovnih šolah.

DELO: Ali prerašča ta akcija tudi na srednje šole?

ZAVAŠNIKOVA: Upamo, da se bo tudi na srednjih šolah uveljavila.

DELO: Nekateri sodijo, da učbenike preprosto menjavamo. Bo z novimi boljše?

SUŠNIK: Te sodbe so prehitre, nekatere menjavamo žal premo pogosto. Pri »didaktičnih kompletih« bo pač tako, da bodo deloma stalnice, deloma pa jih bomo morali prilagajati burnemu razvoju.

jasno vidi kot le kaj. Ne samo, da nimamo pregleda nad svetovnimi sodobnimi dosežki s področja učnega gradiva – nimamo ga niti nad slovenskim. Lahko bi navajal primere, ko so zelo tepe stvari izšle mimo učbenikov. Polno je tega v zbirkah, ki pri naši založbi izhajajo in ki zelo lepo dopolnjujejo učbenike, pa ljudje za to ne vedo. Če bi se to nekje zbiralo, če bi nastajalo kolektivno po posameznih strokah, bi bilo prezentno in bi bilo to snov mogoče uporabljati.

DELO: Založbe, ki izdajajo učbenike, so si razdelile delo po področjih.

ZAVAŠNIKOVA: To je prva zelo usklajena in dobro načrtovana akcija. Oktobra je bil sklenjen dogovor med DZS, MK, Obzorji, Tehnično založbo in Dopolno delavsko univerzo. Dogovor je bil pomemben zaradi tega, ker so se založniki zelo zgodaj vključili v priprave učbenikov s svojimi tehničnimi, grafičnimi uredništvi, z dogovori o avtorskih honorarjih. Predvidevam, da je bilo treba rezervirati znatna sredstva za založitev učbenikov, ker je naklada visoka – 30.000 – in je bilo treba tiskarne rezervirati zelo skrbno, kajti roki za oddajo rokopisov so kratki. Nenehno smo se dogovarjali glede rokov, oddaje rokopisa, tehničnega urejanja itd.

DELO: Ste se tudi za ceno dogovarjali?

ZAVAŠNIKOVA: Tudi, sproti.

HAM: Mi si želimo, da bi morali založbe še bolj pritegniti k nastajanju učbenikov, tako zaradi kratkih časovnih rokov kot zaradi kvalitete.

DELO: Kako pa je v drugih jugoslovanskih republikah? Bolje?

ISTENIČ: Zelo različno. Druge imajo specializirane založniške hiše ki imajo znanstveno raziskovalne oddelke, vendar se ti niso najbolj izkazali. V Vojvodini, na primer, so to še kar izpeljali, čeprav je tam relativno majhna populacija učencev, nižje naklade, manj strokovnjakov. V BiH se šele pripravljajo. Zanimivo pa je, da si najbolj v BiH želijo sodelovanja z nami. Pripravljeni so tudi širše sodelovati in so

foto: Dragan Arrigler

pogovorov o učbenikih na Slovenskem niso nikdar imeli. Vedno se parcialno lotevamo teh problemov. Znanstveno se z učbenikom pri nas nihče ne ukvarja. Druge republike so v tem pogledu pred nami, pri nas pa je tega bistveno premalo. Potrebna bi bila večja povezava med zavodom za šolstvo, univerzo, oddelkom za pedagogiko in pedagoškim inštitutom. Če nek šolski predmet nima niti metodike na visoki ravni, je jasno, da nima znanstvene osnove za napredovanje.

Pozornost bi nadalje veljalo posvetiti avtorju, ki res nima posebne literature, specializacij itd., ki je odvisen samo od sebe in od svojih iznajdljivosti. Pri nas so k sreči avtorji v glavnem priznani strokovnjaki, ki tudi s svojimi stiki s tujino prinašajo k nam marsikaj novega. Nič pa ne govorimo o avtorjih učbenikov za tiste strokovne predmete, kjer bi bil učbenik dvakrat potreben: da uveljavlja novo tehnologijo v stroki in da bi utrdil slovensko terminologijo ter naučil naše strokovne ljudi pravilnega izražanja in pisanja. Za to avtor sploh ni stimuliran. S tem, da dosti obsežna knjiga izide samo enkrat, mogoče v nakladi 1000, 2000 izvodov, ker je pač ta populacija maloštevilna, nastaja dvojni škoda: učencu ne damo stroke v našem jeziku, ga ne stimuliramo, da bi se izražal v slovenskem jeziku in ga gojil.

usmerjenega izobraževanja, je bila narejena časovna razporeditev in pri vsaki šolski uri oziroma enoti navedena literatura, ki je izšla, tako da se raznovrstna literatura, ki pri nas obstaja, zdaj prvič sistematično vključuje. Prej je bilo bolj odvisno od učitelja, ali je poznal te stvari, zdaj to od njega zahtevamo. To omogoča mnogo širšo aktivacijo učitelja in učenca.

POŽARNIKOVA: Rada bi še povedala, da recenzenti učbenika niso samo skupina dveh, starih strokovnjakov, ampak tudi učitelji in učenci. Kako narediti, da bi oni lahko stalno povedali, kaj je dobro, kaj ni in kako naj se kaj spremeni?

DELO: Kaj pravijo »praktiki« o učbenikih?

MILOŠ CHRISTOF: Izkušen je učbenik – govorim iz slovenščine – je bilo malo. Razen beril in Toporišičevih jezikovnih knjig nismo imeli učbenikov, ker so bile vse druge knjige samo pomagala, ki jih po veljavnih predpisih nismo smeli uporabljati in od učencev zahtevati, da bi se po njih učili. Sugerirani so nam bili nekateri viri, ki naj bi dopolnjevali seznanjanje učencev z literaturo, tujo in domačo. Temu je namenjena predvsem zbirka Kondor. Ampak kje naj učenci dobe tolikšno število Kondorja, da ga približno vsi ob istem času

Pred obiskom Kreiskega

Ostati sredi širokih tokov mednarodnih prizadevanj

Udeležba v politiki popuščenja napetosti, približevanje neuvrščenim, dialog Sever-Jug

DUNAJ, aprila (Od našega dopisnika) – Med področji, ki jim je morala druga avstrijska republika vsa leta pa drugi svetovni vojni posvečati še posebno pozornost, je nesporno na prvem mestu področje avstrijskih odnosov s tujino: to posebno pozornost terjajo po eni strani potrebe po nenehni zagotavljanju avstrijske neodvisnosti na stičišču med obema blokoma v Evropi, po drugi strani pa terjajo potrebe po politični in gospodarski integraciji relativno majhne srednjeevropske države v zunanji svet.

Prav zaradi pomena, ki ga je imelo zunanje-politično nastopanje Avstrije za njeno globalno stabilnost, je avstrijska zunanja politika redko predmet medstrankarske dialektike. Raje nasprotno: velja sporazum, da je avstrijski zunanje-politični koncept zadeva, ki jo s svojim soglasjem potrjujejo vse tri v parlamentu zastopane stranke.

Neutralski in integracija v zahodni kapitalistični sistem

Ne glede na to pa je v prvih tednih tega leta prišlo do nekaterih polemičnih zaostrevalov na medstrankarski ravni. Gre za besedne spopade (podpora Avstrije kandidaturi Kube v varnostnem svetu, priznanje »diplomatskega« predstavnika PLO na Dunaju itd.), ki jih ne kaže pripisovati samo dejstvu, da pride (zdaj in še nekaj časa v prihodnje) razbiti opoziciji sleherni polemiki tema nadvse prav, marveč predvsem temu, da je avstrijska zunanja politika po letu 1970 – se pravi potem, ko je h krmlilu države prišla enobarbna socialistična vlada – počasi krenila po nekaterih novih poteh, ki pa so za zagovornike starega koncepta sporne.

65 državam; kjer se ni dalo navezovati diplomatskih odnosov, si je Avstrija pomagala s trgovskimi predstavništvi (leta 1951 jih je bilo 50), ki so pogosto opravljala seveda tudi politične naloge.

Vzporedno s tem bojem za priznanje oziroma za polno opravilno sposobnost sta avstrijsko diplomacijo v prvem povojnem obdobju pestili še dve prioritetni nalogi, ki ju je v veliki meri ali pa celo izključno uredila navzven.

Prva je bila v zvezi z gospodarskim utrjevanjem povojne Avstrije, pri čemer je šlo po eni strani za to, da Avstrija reši svoje gospodarsko substanco, ogroženo spricho dejstva, da je bil del tega (industrijskega) premoženja rajhovskega izvora in so ga hoteli zavezniški zaseči. Zahodni zavezniški so se temu sicer hitro odrekli, zato pa je SZ vztrajala pri svojih pravicah do nemškega premoženja in je tudi v svoji zasedbeni coni ustanovila z njim tako imenovana mešana podjetja; ob podpisu državne pogodbe je nato te pravice odstopila v zameno za 150 milijonov dolarjev. Po drugi strani pa se je poskušala Avstrija, ki s koncem vojne ni spremenila narave svojega socialnoekonomskega sistema, že takoj po vojni kar se da tesno nasloniti na zahodno kapitalistične gospodarske strukture, pri čemer jo je pri tem oviral najprej dejstvo, da nad njo bedi zavezniški nadzor (v tem okviru tudi sovjetski), kasneje pa dejstvo, da se kot nevtralna država ne sme spuščati v takšne aranžmaje, ki bi ogrozili status nevtralski Avstrije. Kljub ostrim protestom Moskve je Avstrija aprila 1948 postala članica organizacije za evropsko gospodarsko sodelovanje in sprejela Marshallov plan, v naslednjih letih pa je postala tudi članica vrste mednarodnih organizacij, ki so delovale pod okriljem OZN. Leta 1956 je Avstrija postala tudi članica evropskega sveta. Zelo zgodaj se je Avstrija začela zanimati tudi za vključitev v EGS, ker pa je ta organizacija začela dobivati nadnacionalne pristojnosti, je je Avstrija vključila v EFTA, da bi nato znotraj nje zagovarjala prizadevanja za združitve obeh gospodarskih zvez. Kljub številnim pomislekom (med tistimi, ki so opozarjali, da članstvo v EGS ni neproblematično glede na avstrijsko nevtralski, je bil tudi Kreisley) je proti koncu sedemdesetih let prišlo do tako hudega pritiska zvezne go-

spodarske zbornice (ki združuje interese podjetnikov), da se je gospodarski minister odločil, da ne čaka več na morebiten sporazum med EGS in EFTA. Kot je kasneje skopo ugotovil tedanji zunanji minister Waldheim, je poteza popolnoma spodletela, pa ne le zaradi veta Italijanov (nereseno južnotirolsko vprašanje!) in Francozov (ki so mislili, da se bodo s tem odprla vrata tudi tekmeču Veliki Britaniji), marveč predvsem zaradi ostre reakcije Moskve. Integracija Avstrije v evropsko gospodarsko skupnost se je nato reševala drugače: leta 1972 sta Avstrija in EGS podpisali dve globalni pogodbi, na podlagi katerih so do leta 1977 odpravili medsebojne carinske dajatve za večino industrijskih proizvodov. Neformalna integracija v zahodnoevropsko gospodarstvo je tekla manj boleče in predvsem preko obširnih naložb zahodnonemškega kapitala, ki je dandanes v Avstriji izredno močan.

Druga prioriteta, ki spremlja delo avstrijske diplomacije vse od leta 1945, pa je urejanje odnosov s sosednjimi državami. Med temi je edino Švica, katere leta 1954 objavljeni in uzakonjeni koncept nevtralskiosti je bil vzgled za avstrijsko nevtralski (zaradi česar je veljal prvi obisk avstrijskega kanclerja po podpisu državne pogodbe Švici in še dandanes velja pravilo, da gre sleherni na novo imenovani kancler najprej na obisk k svojim alpskim sosedom), takšna, da Avstrija z njo nima odprtih vprašanj. Kar zadeva Italijo, je Avstrija vse do leta 1970 in čez bojevala težavno diplomatsko bitko – bilateralno in na ravni mednarodnih institucij, vključno z OZN, kjer sta bili v tej zvezi sprejeti dve resoluciji – za avtonomijo Južne Tirolske; odškodnina za zaplenjeno nemško premoženje je več let zapletala odnose z ZRN; kar zadeva Madžarsko, so odnose močno zapletale posledice madžarske vstaje leta 1956; v odnosih do CSSR velikih spornih točk sicer ni, vendar pa jih avstrijska publika še dandanes ocenjuje kot »zgjolj korektna«; kar zadeva odnose z Jugoslavijo, pa je vprašanje garancij za obstoj slovenske in hrvaške manjšine četrstoletja po podpisu avstrijske državne pogodbe še vedno odprto.

Novi poudarki v sedemdesetih letih

Četudi se je torej avstrijska diplomacija v desetletju po drugi svetovni vojni večji del izognila nepotrebnim strankarskim zdraham, pa osnovni rezultat njenega prizadevanja ni bil nesporen. Potem ko je Avstrija 15. maja 1956 podpisala državno pogodbo, je 26. novembra istega leta razglasila stalno nevtralski (ki je torej formalno interna avstrijska odločitev in zatorej ne status, ki bi ga garantirale velesile, na kar je ob nedavnih poskusih najti rešitev za afganistansko kredo opozoril kancler Kreisley, ki je s tem povzročil, da nobena od velesil nima formalne pravice držati strateški »dežnik« nad Avstrijo), prav ta nevtralski pa od vsega začetka dalje politično ni bila nesporna. Konservativni in reakcionarni del avstrijske politične scene, se pravi tisti del, ki je prihodnost Avstrije videl – in jo še vidi – ne samo v gospodarski, marveč tudi v politični in vojaški povezavi z zahodnimi političnimi in obrambnimi sistemi, je stalno nevtralski komentiral kot hudo politično omejeval avstrijske opravilne sposobnosti na mednarodni sceni; enako so jo komentirali tisti preživelci iz druge svetovne vojne, ki so avstrijsko prihodnost ne glede na slabe izkušnje videli v združitvi z Nemčijo. Predhodnica današnje svobodnjaške stranke, zveza neodvisnih, je v parlamentu glasovala zoper izjavo o nevtralskiosti.

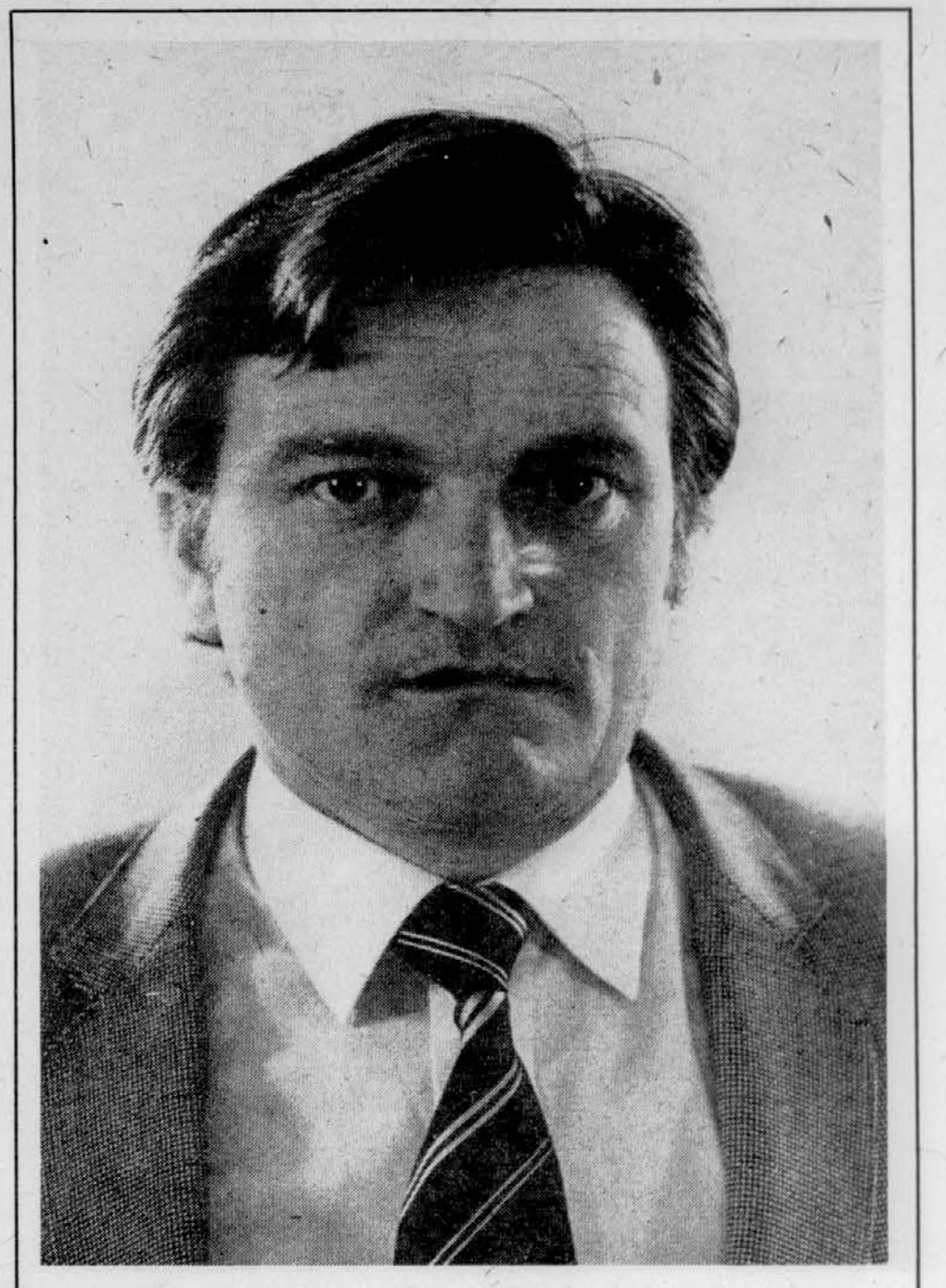
Pa celo tisti, ki so v tem statusu videli edino možnost, da se Avstrija reši tutorstva štirih velesil, so ugotavljali, da se nevtralski Avstriji odpirajo možnosti le pod pogojem, če se komaj zaznavni procesi popuščenja napetosti nadaljuje. Zato tudi ni čudno, da so celo tisti publicisti, ki so prihajali iz krogov obeh koalicijskih strank, ljudske in socialistične, radi tarnali, da je nevtralski cena, ki jo mora Avstrija plačati za državno pogodbo.

Pred približno desetimi leti so se na politični sceni začeli uveljavljati drugačni poudarki. Te je treba deloma pripisati socialističnemu kanclerju Kreislemu, ki je leta 1970 sestavil prvo enobarbno socialistično vlado, deloma pa so jih prinesle spremem-

be na mednarodni sceni. Na tej se je kljub vsem težavam in zastojem končno etablirala politika popuščenja napetosti, prav ta pa je bila tista, ki je nevtralski Avstriji na mednarodni sceni odprla nov manevrski prostor: v zadnjih desetih letih je Avstrija odkrila svojo »Ostpolitik«, ki na političnem nivoju sicer ni privedla do senzacionalnih rezultatov, ki pa je omogočila skokovito povečevanje blagovne menjave s socialističnimi državami, kjer si je Avstrija zagotovila ne le pomembnega odjemalca, marveč tudi pomembnega dobavitelja surovin in energije, pri čemer se Avstrija poskuša uveljaviti tudi kot poglaviti posrednik gospodarskih tokov med Vzhodom in Zahodom. Pomembno diplomatsko odkritje zadnjega desetletja so za Avstrijo tudi neuvrščene države; njihova zasedanja spremlja avstrijska vlada preko svojih opazovalcev in že leta 1973 je zunanje-politični predstavnik opozicijske ljudske stranke ostro napadel socialistično vlado zaradi udeležbe na konferencah, na katerih prihaja do »ostrih napadov na države, s katerimi ima Avstrija prijateljske in korektno odnose«. Avstrijska diplomacija se je nadalje zelo aktivno udeleževala priprav na konferenco o varnosti in sodelovanju v Evropi in je nenehno aktivna tudi v pripravah na nadaljevalne konference; deloma zaradi samega gospodarskega interesa Avstrije, ki mora zaradi vse večjih potreb po vse dražji energiji krepiti gospodarsko izmenjavo z arabskimi proizvajalci nafte, deloma pa zaradi ustreznega koncepta socialistične internacionalne vse večji angažma Avstrije v razpravah, ki se sudejo okoli nove gospodarske ureditve oziroma okoli – kot pravijo v Avstriji – dialoga Sever-Jug. Interes Avstrije je glede tega identičen z interesom socialnih demokratov zahodne Evrope, ki se zavedajo, da svojih ekonomskih interesov nasproti državam tako imenovanega tretjega sveta ne morejo zagotavljati z »diplomacijo topovnjač«, lahko pa jih zagotavljajo s primernimi ekonomskimi aranžmaji.

Te spremembe so vse pogostejše tarča napadov avstrijskih zagovornikov blokovske politike in vseh tistih, ki vidijo avstrijsko varnost izključno v tesni ideološki, politični, strateški in v gospodarski naslonitvi Avstrije na ustrezne zahodne mehanizme. Pri čemer je kritika včasih neposredna, včasih pa tudi posredna. Tako sta bila prav v zadnjem času zunanje ministrstvo in kancler sam tarča napadov zaradi vrste zunanje-političnih potez, med drugim zaradi podpore, ki jo je avstrijski delegat pri glasovanju za nestalnega člana varnostnega sveta odrekel Kolumbiji in jo naklonil Kubi; pa zaradi prepozne in premalo blokovske reakcije na sovjetsko invazijo v Afganistan; nadalje zaradi medlosti, s katero je kancler sprejel Carterjevo zamisel o bojkotu olimpijskih iger v Moskvi; in seveda zaradi kanclerjevega približevanja pozicijam arabskih držav vključno s podporo, ki jo Avstrija izkrea palestinski osvobodilni organizaciji.

Ob tej neposredni polemiki se razvija tudi mnogo bolj subtilna in tudi mnogo bolj nevarna posredna polemika, za katero pa morajo včasih plačevati račun tisti, ki sicer z razmerjem sil na avstrijski notranji sceni nimajo nobenega opravka. Ker je kar največji del avstrijske tiska usmerjen blokovsko (iz strokovnih krogih je govor o »kliki Franza Josefa Straussa v avstrijskem žurnalizmu« in je po zmerni oceni osemdeset odstotkov tiska nasprotno sedanji zunanje-politični orientaciji vlade), prihaja ob sleherni večji blokovski konfrontaciji do tega, da slika ta večinski del tiska vraga še bolj črna kot v resnici je: iz potencialne vojne nevarnosti se naredi neposredna, iz prizadevanj po uveljavljanju hegemonističnih tendenc nastane vojaška intervencija, ki je tako rekoč že pred vratmi, in tako dalje. Ker potrebujejo strašilen vzgled, ki naj pove, kaj vse se lahko zgodi državi, ki v tem delu Evrope ni trdno oprta na blokovske strukture, se te vrste kampanje pogosto vrtijo okoli Jugoslavije; in ker se z Jugoslavijo ni zgodilo nič takšnega, kar bi dokazalo, da neblokovstvo nima perspektiv, operirajo te vrste kampanje z načelno sicer gotovo možnimi, vendar pa v praksi – glede na obrambno sposobnost Jugoslavije, glede na zaplete, ki bi nastali na mednarodni sceni, itd. – nerealnimi stanji, med katerimi igra manipuliranje s sovjetsko intervencijo v Jugoslaviji prvo violino. Ni čudno zatorej, da je »Polarka« – načrt o sovjetski intervenciji na Balkanu, ki naj bi ga na Zahod prenesel ubežnik iz vrst vzhodnih obveščevalnih služb – dobila propagandna krila prav v Avstriji; kako potekajo te vrste kampanje, pa so verjetno lahko od blizu ugotavljali naši zimski turisti, ki so bili v času najhujše blokovske zaostrojitve okoli Afganistana na avstrijskih smučarskih terenih. Prava tarča teh kampanj, v katerih nastopa Jugoslavija predvsem zato, ker je zunaj obeh blokov, večji del sploh ni Jugoslavija; prava tarča teh kampanj je avstrijska zunanja politika, ki se zadnja leta »diverzificira« tako, da se odpira k sodelovanju na Vzhodu, kot tudi tako, da poskuša najti svoje mesto v evropskem in svetovnem procesu popuščenja napetosti, pri čemer prihaja včasih tudi v konfrontacijo s silami blokovstva – za svojimi mejami in zunaj njih. Spricho tega motiv bližnjega obiska avstrijskega kanclerja Kreiskega v Beogradu (od 8. do 10. aprila) ni omejen samo na razvijanje dobrososedskih odnosov, ki sta jim obe državi vedno posvečali veliko pozornost, ki pa jih, žal, še vedno bremeni nereseo manjšinsko vprašanje; obisk je mimo tega tudi del avstrijskih prizadevanj ostati sredi tistih širših tokov mednarodnih prizadevanj za popuščenje napetosti, v katerih je bila jugoslovanska diplomacija vedno zelo aktivna.

Portret tedna Borut Miklavčič

Za šestintridesetletnega Boruta Miklavčiča, novega predsednika izvršnega sveta skupščine mesta Ljubljane, je bil, kot pravi, najboljši dogodek v njegovi povezanosti z Ljubljano, ko je 1970 kot predsednik ljubljanske mladine v dvorani Tivoli skupaj z drugimi predstavniki mesta prejel nagrado odlikovanja, ki ga je Ljubljani podelil predsednik republike Tito – naziv mesta-heroja.

Besede, izraze, misli, ki jih oblikuje v kratke in smiselno zaokrožne stavke, zdaj pa zdaj podkrepi tako, da roke upre ob mizo, s pogledom ostrih rjavih oči pa poroma s sogovornikovega obraza za po sobi in se nato osredotoči na neopredeljeno točko. Govori počasi, resno, urejeno, skorajda dosledno, brez nasmeška. Razen močnih rok in odločnega obraza na njem ni česa takšnega, kar bi pričalo, da je bil Borut v dijaških letih (hodi je na ekonomsko srednjo šolo) igralec v mladinski in članski vrsti hokejskega kluba Olimpija ter celo član mladinske državne reprezentance, sedaj pa je predsednik Hokejske zveze Jugoslavije.

Vedno ljubljancan, vedno dejen in zavzet družbenopolitični delavec. Fant, doma iz ljubljanskega Posavja – nekoč še malone vaške skupnosti v Ljubljani, danes pa povsem mestne krajevne skupnosti v Ljubljani – so stari vzgajali s trdo roko, za kar jim je za vselej hvaležen. Naučili so ga, da v življenju nič ni darovanega, da si je treba vse, kar je vredno, izboriti s trdim in z doslednim delom. Disciplino se sluti za vsako njegovo besedo, kretinjo; misli, bi lahko rekli, ima urejene »po predalih«.

Čeprav je imel v študentskih letih (diplomiral je na fakulteti za sociologijo, politologijo in novinarstvo, sedaj pa na tej fakulteti končuje še podiplomski študij) željo, da bi se ukvarjal z mednarodnimi odnosi, ga je njegovo politično delo – od takrat, ko je bil še predsednik mladinske organizacije na ekonomski srednji šoli, nato pa predsednik mestnega mladinskega komiteja, sekretar osnovne organizacije na ESPN – čedalje bolj povezovalo s slovenskim glavnim mestom. Po odsluženju vojaškega roka je nekaj let delal kot sekretar republiškega urbanističnega inštituta, potem pa je postal pomočnik direktorja kliničnega centra v Ljubljani.

Do nedavnega je bil izvršni sekretar mestne konference ZKS Ljubljana, zadolžen za naloge ZK na področju družbenih dejavnosti, pred tem je bil podpredsednik izvršnega sveta mestne skupščine.

Sedaj je dober teden njegov predsednik. V njegovi pisarni na ljubljanskem magistratu so v dveh vazah sveže rože.

Čeprav mu delo jemlje od pol sedme zjutraj, ko pride »v službo« (največkrat

pride peš, »zaradi stabilizacije in varčevanja z gorivom«, pravi, pa tudi zaradi mestne prometne »zagate« – tu bo v Ljubljani treba nujno nekaj ukreniti), do poznih popoldanskih in večernih ur, si vseeno poskuša utrgati še toliko časa, da se s svojimi tremi otroki sprehodi po Murglah, kjer stanuje v vrstni hiši.

Njegove misli pa so sicer in predvsem posvečene Ljubljani. »Vedno kritično gledamo to naše mesto in včasih kar pozabimo na velik korak, ki ga je storila Ljubljana v zadnjih desetih, petnajstih letih. Mesto se je močno spremenilo na bolje v življenjskem standardu, delovnih pogoji, mestni organiziranosti... Če imaš meste rad, potem se ne ustavljaš ob malenkostih, ki bi bile morda lahko vzrok za jezo in razburjanje, ampak se raje vprašaš, kako bi se stvari učinkovito in hitreje dale izboljšati. To mora biti delovno izhodišče ne samo za nekater, temveč za vsakega, prav vsakega Ljubljančana.«

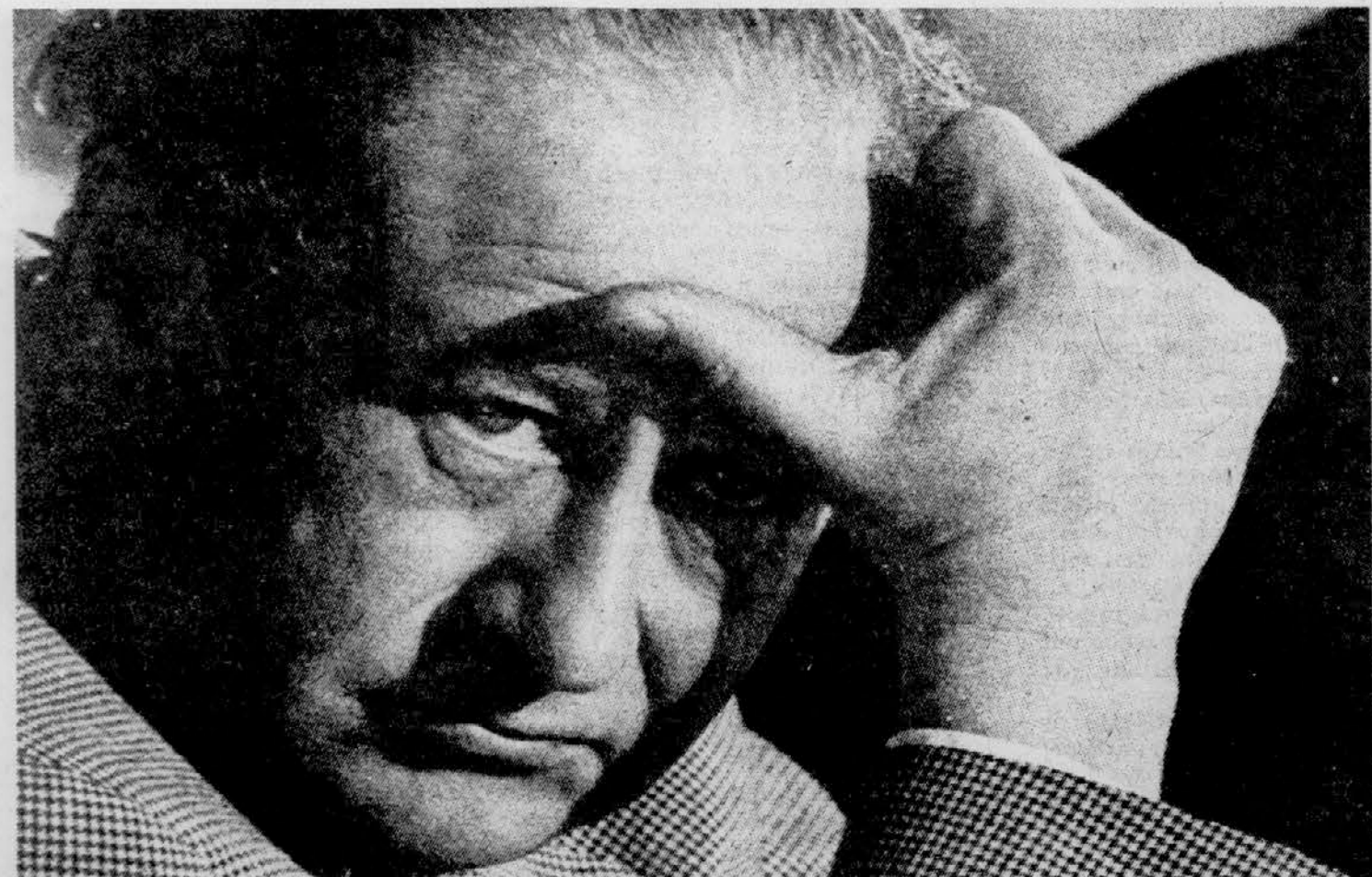
Z mislimi se ustavi pri sklepnem letu dosedanjega plana srednjeročnega razvoja Ljubljane.

»Na tista področja, kjer smo pri uresničevanju srednjeročnega programa zaostali, bi treba nujno poseči z odločno akcijsko roko«, pravi novi predsednik ljubljanskega izvršnega sveta. »V tem trenutku se bodo morali na izvršnem svetu najbolj ukvarjati z zaključevanjem nalog iz dosedanjega plana in delo akcijske povezati skupaj z vsemi ljubljanskimi občini, tudi za pripravo novega srednjeročnega programa razvoja mesta.« Akcija je beseda, ki se najpogosteje vpleta v Miklavčičevo izražanje.

»Kar zadeva izdelavo novega srednjeročnega programa, bomo morali paziti, da bo ta uskladen z ekonomskimi, socialni in prostorski razvoj Ljubljane. V preteklosti je bilo premalo storjenega za to usklajenost. Narediti moramo prostorski načrt razvoja na območju vseh petih ljubljanskih občin, hkrati moramo priti do novega generalnega urbanističnega plana mestnega območja. Še vedno namreč govorimo in se sklicujemo na urbanistični plan iz 1966, ki je bil že tolikokrat popravljan, da skorajda ne obstaja več. Ob vsem tem pa moramo seveda tudi razmišljati, kako usmerjati mestni razvoj v okviru programa Ljubljana 2000.«

Poudarja pa, da gre navzlic skupinske-mu delu za veliko osebno odgovornost. In še dodaja, da je tedaj, v začetku sedemdesetih let, ko je 9. maja – na praznik osvoboditve Ljubljane – stal v tivolski dvorani in poslušal razglasitev Ljubljane za herojsko mesto, v sebi začutil veliko življenjsko obveznost do svojega mesta.

Mitja Meršol

Avstrijski zvezni kancler Bruno Kreisky

Marjan Sedmak

Po zlomu srebrnega imperija

Do kod seže dolarska metla

Ali Amerika lahko plača ceno za oživitve svoje valute?

NEW YORK, aprila (od našega dopisnika) – »Dobra novica, ki se da posneti iz katastrofe srebrnega balona, se glasi, da smo začeli brzdati inflacijo. Slaba novica pa je, da bomo morali mi vsi, tako kot brata Hunt, plačati za svoje grehe.«

Tako je »Wall Street Journal«, prvo glasilo ameriškega poslovnega sveta, v dveh stavkih strnil dramo, ki se je odigrala minulih četrtlet v kanjonih spodnjega Manhattan, in preprosto, kaj čaka to deželo in svet spriču neslutnega opletanja dolarske metle po globusu.

Panika na Wall Streetu

Kaj se je pravzaprav odigralo minulih četrtlet na newyorški borzi, še ni docela jasno. Ve se, da je na borzi zjutraj zavladala »klasična panika«, ko se je raznesel glas, da teksaška milijarderja Nelson in Herbert Hunt ne moreta dobiti 100 milijonov dolarjev, s katerimi naj bi izpolnila pogodbo o nakupu srebra prek korporacije Bache, ene največjih borznih posredovalnic na Wall Streetu. Borza je takoj zavohala, da se kot neznanjski vihar, če ena najbogatejših družin na svetu ne more najti piškavkih 100 milijonov dolarjev. Nastalo je mrzlično ubganje, kdo vse bi utegnil utoniti po zlomu tega srebrnega imperija – sestojeca v glavnem iz dolgov in papirjev – in tako so cene delnic do polneva zdrknile najnižje v zadnjih petih letih, tedenska izguba njihovih lastnikov pa se je s tem povzpela na okoli 125 milijard dolarjev. Hkrati je pa tudi Washington mrzlično iskal poti, da bi zavrnil paniko, tako da je prepovedal trgovanje z delnicami ogroženih firm in posegel še po drugih ukrepih.

Borza se je pozneje malce zbrala, toda celotno zgodbo bomo po vsej priliki zvedeli šele čez kako leto iz kakšne gospodarske zgodovine, ki jo bo treba šele napisati.

A že to, kar je zdaj znano, zveni kot kriminalni roman, v katerem jo je morilec na koncu skupil, toda zaradi iztrganih strani ne poznamo vseh detektivov, ki so sodelovali v lovu. Nelsonu Huntu, ki mu je oče zapustil več milijard dolarjev, pridobljenih z nafto, človeku, o katerem pripovedujejo, da si »svojo kavo osladi s šestimi žličkami sladkorja«, je dozdevno bilo leta 1973 od bogarazodeto, da je doba papirnatega dolarja za zmerom minila. Odtlej kupuje srebro, kjer in koliko more, pri tem poslu pa se povezuje z več saudskimi princji. Z denarjem, ki ga ima ta družina, je mogoče kupiti zelo veliko srebra, ker je treba transakcije kriti samo z okoli 5 odstotki gotovine ali nekim premoženjem, drugo pa je kredit. Tako gre to, dokler raste cena. Dokler to traja, je zahtevano kritje čedalje manjše, vedno več gotovine pa se sprošča

na, ki ju ima za žrtve državne politike, tiste politike, ki odvrta od produktivnega investiranja in s tem, vsaj posredno, spodbuja špekulacijo. Medtem ko je njun oče – pravi glasilo Wall Streeta – služil s tem, da je črpal nafto iz zemlje, pa ta dva zaradi davkov in drugih predpisov ne vesta ne kod ne kam, ampak samo gledata, kako bi se izmotala iz papirnatega dolarja. No, pravi prvo glasilo ameriškega biznisa, »sreča je, da je dvojica pustolovskih teksaških milijarderjev prva in najbolj spektakularna žrtev monetarne politike.«

Tretja vrnitev dolarja

Ideologe ameriškega biznisa seveda skrbi, kaj bo iz tega tretjega in najostrejšega poskusa v zadnjih letih, da bi dolar doživel vstajenje, ko žrtve ne bodo nevidni in ne ravno preveč priljubljeni teksaški milijarderji, temveč vidno delavci iz zaprtih tovarn. Pred posledicami takih prizorov trepetaj zdaj tudi nobelovec Milton Friedman, prvi oznanjevalec ideologije, po kateri se inflacija ustvarja ali odpravlja s količino denarja v obtoku. Nobelovec zato zdaj svetuje previdno in »postopno« umirjanje obratovanja ameriške tiskarne denarja. Pa tudi na Wall Streetu so donedavno posmehljivost zamenjale skrbi. Paul Volcker, šef ameriške »tiskarne denarja«, je bil do pred nekaj tedni tarča poroga. Tega človeka na televizijskih zaslonih ni videti brez cigare med zobmi in o njem kroži priljubljen dovtip, da je »cigara vsakokrat daljša, inflacija pa čedalje večja«. Ukrepe, ki jih sprejemajo v zveznih rezervah in administraciji, so do nedavnega opisovali kot »prepozne in nezadostne«. Zadnje dni pa jih opisujejo povsem drugače: da gre do »predaleč« in da so »preostri«.

Finančnim središčem širom po svetu, tako kot tudi v Ameriki, je zastal dih in strahu, kaj se bo izcimilo iz tega neslutnega zatezanja ameriške monetarne politike. Rekordni dobitki, ki jih ponujajo ameriški finančni trgi, privabljajo kapital z vsega sveta kakor nekakšen orjaški sesalec za prah, ki s tem, ko ponuja velikanske dohodke, izvljaja denar, vložen v zlato, srebro, kavo, nemške marke, slike, plemenske konje in kdove kaj še.

V začetku sedemdesetih let so to politiko izvajali z vodilno mislijo, da bi z odlepitvijo dolarja od zlata in z devalvacijo ameriške valute poskušali ohraniti nekdanji položaj ameriškega gospodarstva v svetu. Na papirju je bila to uspešna politika: mezde na enoto proizvoda, izračunane v dolarjih, so med 1970. in 1978. letom narasle za 264 odstotkov na Japonskem, za 185 odstotkov v ZR Nemčiji, samo za 54 odstotkov pa v Ameriki. Toda ameriški konkurenčni položaj, tako zboljšan na papirju, se je v resničnem življenju poslabšal. V Washingtonu zdaj prevladuje teorija, da so jo tekmeči pravzaprav bolje odnesli, ker so ceneje prihajali do nafte in drugih goriv in do surovin spriču tega, da so se okrepile njihove valute glede na dolar, strateg te poti zboljševanja ameriškega konkurenčnega položaja je, po naključju ali ne, klavno pogorel na strankarskih volitvah v tekmi za predsedniško nominacijo. John Connally, minister v Nixonovi vladi in človek, ki se je proslavil s tem, da je 1971. leta odlepil dolar od teoretične vezanosti na zlato, bo odšel v ameriško politično zgodovino kot kandidač, ki je zapravil rekordno vsoto denarja. John Connally je namreč porabil celih 12 milijonov dolarjev za to, da si pridobi enega samega delegata na strankarskih volitvah za predsedniško kandidacijo 1980. leta.

Poglaviti problem je seveda v tem, da tu ne gre za preizkušanje raznih monetarnih teorij, temveč za golo življenje, v katerem je najvažnejše, kako bo kdo izvoljen. Prejšnji poskusi Washingtona, da bi dolarju vrnil nekdanjo vlogo, so bili jalovi. Jeseni 1978. leta so ameriške oblasti porabile 30 milijard dolarjev v markah, švicarskih frankih in drugem premoženju, ki je bilo takrat videti zanesljivo, zato da bi ohranile neko vrednost ameriške valute.

To ni imelo nobenega uspeha, kot se vidi iz gibanja cen zlata, tega »negativnega pokazalca vere kapitalizma v prihodnost«. Na jesen 1978. leta je ameriška država porabila nove milijarde in se zadolžila v tujni, da bi obvarovala dolar. Trud se še malo ni obnesel. Vse leto 1979 sta nafta in dolar – kot smo brali v nekem ironičnem ameriškem opisu – brezglavo dirkala kakor v kakšnem starem komičnem filmu. Dejansko je leto 1979 prineslo novost, ki je bila v tem, da je svet zjublja zaupanje v vse vrste papirnatega denarja.

Letos pa se, kot kaže, osnovna filozofija Washingtona korenito spreminja. Po novi teoriji devalvacija valute Ameriki škoduje, ne pa koristi. To pravzaprav že dolgo tro-

foto Joco Znidaršič

bijo glasila poslovnih interesov: kako naj devalvacija koristi, če Amerika, Italija ali Velika Britanija nenehno zmanjšujejo vrednost svojega denarja, najbolje pa voziijo tisti, ki ga devalvirajo, kot delata ZR Nemčija ali Japonska?

Poglavito vprašanje se zdaj glasi: Amerika je pred dvema letoma porabila najmanj 30 milijard izposojenih dolarjev v markah, frankih in drugih valutah, ne da bi kaj dosegla. Ali bo zdaj pri tem poskusu, priklicati dolar k vstajenju, imela več sreče kot pri prejšnjih?

Seznam ovir bi lahko napolnil cele strani. Tako v Ameriki kot v svetu vsa finančna središča z zastajajočim dihom čakajo na izid te finančne bitke. V Ameriki je doživel polom trg posojil za graditve hiš (število na leto zgrajenih stanovanjskih enot je padlo s približno 2 na 1,2 milijona). Industrijske družbe ne morejo več priti do dolgoročnega kapitala na trgu obveznic, ki ga je izpodnesla rekordna rast obresti na trgih kratkoročnega denarja. Skrajnje nepravilno je trg delnic, kjer je mogoče korporacijo kupiti za ceno samo štirih letnih dividend (v nasprotju s srečnejšimi časi, ko je bila normalna cena delnice enaka šestdeset dvanajst do šestnajst letnih dividend). Majhne družbe v rekordnem številu doživljajo bankrot, ker ne morejo utreti tako drugega kredita. Ne morejo ga niti največji: Chrysler je pravkar objavil, da ne more pod veljavnimi pogoji najeti 1,5 milijarde dolarjev posojila, ki ga nujno potrebuje, da se reši bankrota.

Tudi v svetovnem merilu slika ni drugačna. Skoraj vse valute padajo pod pritiskom rekordnih ameriških obresti. Tedenski »Business Week« pričakuje naslednje žrtve v Evropi: njene banke, kot pravi, so bolj kot ameriške sodelovale v špekulacijah z zlatom, blagom in raznimi valutami. Poglavito vprašanje je seveda, ali je ta loterijska operacija splošnega obsega del velikega načrta, da bi ameriško valuto po okrepitvi vrednosti vezali na »nekaj otipljivega«, morda zlato. To je tisto, kar zahteva »pozicijski« odbor zveznih rezerv, privatna skupina bančnikov, ki rešeta uradno politiko.

Ze od zime dalje je glavni problem, ki tare vrhove newyorških multinacionalnih bank, kaj bo z renejšimi državami. David Rockefeller, predsednik banke Chase Manhattan, skrbeče govori o »zahrbtnih vodah gospodarskega morja, ki groze potopiti tudi najbolj zdrave med državami v razvoju«. Resnica je, da se te prezadolžene države ne pojavljajo na trgu, da bi najemale posojila (na primer Brazilija ali Mehika). Denar je postal predrag ne samo za Chryslerja.

To je vedvdomno, vsaj za zdaj, preobrat neslutnega obsega. V zadnjih nekaj letih je šel dvakrat po vodi poskus, da bi ustoličili dolar kot svetovno valuto številka 1. Trgovci z zlatom v New Yorku preokulejo, da bo propadel tudi ta poskus. Ena takih publikacij z Wall Streeta pravi, da se bo dolar vrnil, ko se bo »Jimmy Carter

poljubil s Homeinijem, Leonida Brežnjeva pa spreobrnil v krščansko vero«. Robert Triffin s Harvarda ne misli, da je treba iti tako daleč. Pravi, da bo poskus, ohraniti svetovno vlogo dolarja, doživel enako usodo, kot jo je trud, da bi funt ostal to, kar je bil v obdobju »pax britannica«.

Prerokovanje je tvegano. Nedvomno se ima Jimmy Carter rekordno dragemu kreditu zahvaliti, da ga že uvrščajo k najzloglasnejšima republikanskima predsednikoma, Coolidgeu in Hooverju. Ameriške delavske zveze so že politiko prejšnjega šefa zveznih rezerv Arthurja Burnsa opisovale kot »politiko, vredno Hitlerja«. To pa je bila šala v primerjavi s tem, kar dela Paul Volcker.

Zlom srebrnega imperija teksaških in saudskih bogatinov je bil torej samo prvi znamenec časov, ki prihajajo. Ali bo Amerika zdržala, ko pridejo na vrsto še druge žrtve – je vprašanje številka 1 ne samo za lastnike dolarjev.

Podobno kot brata Hunt je tudi Amerika minula leta rasla na kredit: celotna posojila so se povzpela na več kot 4000 milijard dolarjev v letu 1979 v primerjavi s 1500 milijardami v letu 1970 oziroma 750 milijardami v letu 1960. Ničče ne ve, s koliko papirnati dolarji je zasut svet, a tudi tu se računamno v tisoče milijard. Poskus, da bi ves ta papir spremenili v »nekaj otipljivega«, zato učinkuje kot prvovrstna drama, tudi če po ničemer ni videti, da se bo končala s happy endom.

Dragiša Boškovič

Politika in gibanje nevrščnosti

Prihodnost ne pripada blokom

Če hočemo določiti meje manevrskega prostora, v katerem delujejo nosilci tako imenovanega radikalizma v gibanju nevrščnosti, je poglavitvena pomena, da ugotovimo temeljne tendence razvoja mednarodnih odnosov v sedanjem obdobju in prihajajočem času.

Zanesljiva znanstvena analiza bi morala odgovoriti na bistveno vprašanje: ali se svet sveto v smeri popolne razdelitve na dva bloka ali v smeri uveljavljanja svobode in neodvisnosti vseh subjektov mednarodnih odnosov? V tem kontekstu bo dovolj, če opozorimo na nekaj empiričnih podatkov,

ki nam bi lahko, ne da bi se spuščali v teoretične futurološke prognoze, ki so vedno nekolikanj varljive, rabili kot oporne točke, s katerimi si bomo pomagali do ustreznih ugotovitev.

Prvič, potrjena je tendenca zgodovinskega razvoja, da se svet pod vplivom znanstve-

no-tehnološke revolucije giblje po poti čedalje večje medsebojne odvisnosti na temeljih enakopravnosti in vzajemnih interesov.

Drugič, potrjena je tendenca zgodovinskega razvoja, da peša moč nosilcev imperialistične in druge nadvlade in da se nenehno množi število svobodnih in neodvisnih subjektov v mednarodni skupnosti.

Tretjič, potrjena je tendenca zgodovinskega razvoja, da se širi prostor preraščanja socializma v svetovni proces in da se nenehno spreminjajo razmerja sil na svetovnem prizorišču v prid nosilec družbenega napredka.

Čedalje večja medsebojna odvisnost

Nobena izmed teh tendenc zgodovinskega razvoja se ne valorizira v blokovskih grupacijah niti v blokovski delitvi sveta. Prav narobe. Bloki in delitve sveta na bloke so v nasprotju s poglabljanjem medsebojne odvisnosti na temeljih enakopravnosti in vzajemnih interesov, so v nasprotju s širjenjem števila neodvisnih subjektov v mednarodnih odnosih kot neustavljivim procesom, so v nasprotju s preraščanjem socializma v svetovni proces. To se je nedvoumno pokazalo v razvoju povojnih

mednarodnih odnosov. Blokoma se ni posrečilo razdeliti sveta, ustvariti popolne bipolarizacije mednarodnih odnosov, ker je bil eden njunih bistvenih strateških ciljev v hladni vojni. Zahodnemu bloku se ni posrečilo preprečiti, da kolonializem doživi zlom in da se na mednarodnem prizorišču pojavi kakih sto novih osvobojenih držav. Vzhodnemu bloku se ni posrečilo vzpostaviti monopola nad socializmom in poistovetiti družbenega napredka z geografskimi mejami svoje navzočnosti in delovanja.

Če pa nevrščnost kot doktrino in gibanje soočimo z omejenimi tendencami zgodovinskega razvoja, vidimo, da se vse valorizirajo v koordinatnih nevrščnosti. Nevrščnost sama po sebi je izraz in sestavni del čedalje večje medsebojne odvisnosti sveta, ki se lahko popolnoma uresniči šele v novih mednarodnih političnih in gospodarskih odnosih, temelječih na enakopravnosti in vzajemnih interesih, za katere se bojuje gibanje nevrščnosti držav. Nevrščnost je neločljivo povezana z »revolucijo neodvisnosti«. Rast in krepitev politike in gibanja nevrščnosti sta v sorazmerju s pojemanjem moči imperializma in širjenjem kroga neodvisnih subjektov v sodobni mednarodni skupnosti. Politika in gibanje nevrščnosti sta optimalen okvir za uresničevanje progresivnih družbenih sprememb in širjenje socializma kot svetovnega procesa.

Na podlagi teh potrjenih političnih dejstev je mogoče sklepati, da sta bloka v ostrem nasprotju, politika in gibanje nevrščnosti pa popolnoma skladna s temeljnimi tendencami zgodovinskega razvoja v času, v katerem živimo. V tem je hkrati zapodan tudi odgovor na vprašanje, ali se svet giblje v smeri popolne blokovske razdelitve ali v smeri čedalje širšega uveljavljanja svobode in neodvisnosti vseh subjektov mednarodnih odnosov.

Če potemtakem prihodnost ne pripada blokom, temveč neodvisnim subjektom mednarodnih odnosov, potem je docela gotovo, da je manevrski prostor nosilcev tako imenovanega radikalizma v gibanju nevrščnosti kot zastopnikov problemovskih naziranj in politike povezovanja z enim izmed blokov zgodovinsko omejen. Ko delujejo v nasprotju s tendencami zgodovinskega razvoja, niso sposobni zavrednotiti nevrščnosti kot izraza in sestavnega dela zakonitih družbenih in mednarodnih premikov in drugi polovici 20. stoletja.

Omejen manevrski prostor

Je pa še ena, operativno-politična raven, s katere ugotavljamo, kje so meje delovanja

nosilcev t. im. radikalizma v gibanju nevrščnosti. Gre za to, ali je realno mogoče, da se krog nosilcev t. im. radikalizma tako razširi, da bi lahko gibanju nevrščnosti vsilili opredelitev za povezavo z enim izmed blokov. Če analiziramo politične interese in stališča nevrščnosti držav, vseh po vrsti, vidimo, da ne morejo nastati tako široke skupine nosilcev problemovskih naziranj, ki bi lahko vsilile vsemu gibanju nevrščnosti politiko povezave z enim ali drugim blokom. Večina nevrščnosti držav ima svoje zelo točne posebne in skupne interese, ki ne dopuščajo, da bi prevladala problemovska pojmovanja in da bi se gibanje nevrščnosti udinjalo zunajpolitičnim interesom enega izmed blokov. To jasno kaže, da je manevrski prostor nosilcev t. im. radikalizma v gibanju nevrščnosti tudi politično omejen.

Upoštevaajoč tako zgodovinsko kot tudi politično omejenost delovanja nosilcev t. im. radikalizma v gibanju nevrščnosti, pa ne bi smeli preceenjati niti možnosti učinkov njihovega delovanja.

Toda prav tako neprimerno bi bilo podceenjati nevarnosti, ki izvirajo iz pojva t. im. radikalizma v gibanju nevrščnosti.

Šesta konferenca nevrščnosti držav v Havani, na kateri so se nosilci tega radikali-

Madžarska 1980

Socializem se gradi na obojestranskem zaupanju

Kako ohraniti in stabilizirati doseženo, je bilo poglavito vprašanje tudi na kongresu madžarske socialistične delavske partije (MSDP)

BUDIMPEŠTA, aprila – V dvomilijonskem velemestu je sicer kar dosti trgovskih ulic; ponos vse trgovske Budimpešte pa je pešaška cona Váci utca. Tu okoli so se naselile tuje letalske družbe, tu razkazujejo modni butik svoje drage »skušnjave«. Ob robu te ulice je osrednja prodajalna (vzhodnih) avtomobilov. Poleg žganja palinke ponujajo trgovine vrsto velikonočnih darilnih paketov, pa posamezne načičkane zajčke in velikonočne čokoladne dražeje.

Kar tekmujejo med seboj, katera bo pripravila kupcem lepšo kombinacijo. Cene niso nič kaj sentimentalne in gredo v stotine forintov, kar je v primerjavi s statistično povprečno delavsko plačo (okoli štiri tisoč forintov) zares drago. Konzumna Madžarska leta 1980.

Naša socialistična sosedja je imela pred dnevi petletni obračun uspehov in problemov, ko so delegati osemstotisočlanske madžarske socialistične delavske partije na 12. rednem kongresu – ob demonstrativni navzočnosti uglednih kulturnikov, ki niso člani partije – ocenili uspehe in osvetlili tekoče probleme ter zastavili nadaljnjo razvojno smer. Kongres so zastavili izrazito delovno in upadljivo umirjeno okrasili mesto. V trgovski Váci utca so samo prostornejše izložbe prevzele standardno dekoracijo: kombinacijo državne rdeče-bele-zelene s čisto rdečo partijsko (brez dodatnih oznach) in z velikimi rimskimi »XII« ter obvezno podobo Lenina. Kongresno geslo »Naprej po Leninovi poti!« spremlja je pozdravne okrase. Nasploh se na Madžarskem pojavljajo izključno Leninove slike in kipci.

Včeraj, v petek, 4. aprila, pa je Madžarska slavila še 35. obletnico osvoboditve. Ze v kongresnem tednu so na moč moderno zasnovani plakati poudarjali dosežke v socialistični graditvi. Vse skupaj, kongres MSDP in proslava osvoboditve, pa je potekalo tako, da so govorniki poudarjali doseženo na področju življenjske ravnosti in kritično svarili, da se bo treba za ohranitev teh dosežkov še bojevati.

Madžarska že dobrih deset let priteguje

posebno pozornost mednarodnega javnega mnenja kot tista država vzhodnega bloka, ki si prizadeva, da bi po eni strani dokazala, da je »v mednarodnih odnosih iskren, pošten in partner, ki je vreden zaupanja«, kot je v prepričljivo sproščeni zaključni besedi na kongresu poudaril prvi sekretar madžarske socialistične delavske partije János Kádár – po drugi pa hoče čisto po svoje voditi notranjo politiko, tako gospodarsko kot kulturno, informacijsko ali nasproti cerkvi oziroma verskim skupnostim. Tudi najbolj konservativni zahodni krogi ne morejo odreči Kádárju in njegovemu vodstvu priznanja, da je na edinstveno uspešen način konsolidiral razmere v neko tako vreli deželi. Kádár je vendar prevzel vodstvo partije po krvavih dogodkih oktobra 1956 in je s svojimi 67 leti starosti in 23 leti najvišje funkcije pravi starosta med sotovariši v bloku. »Ne glede na to, ali so člani partije ali ne, ne glede na svoje poglede na svet in poklice, se madžarski ljudje strinjajo s poglavitnimi cilji socializma ter so pripravljeni sodelovati pri uresničevanju teh ciljev«. Ko Kádár takole na pol kramlajoče povzema bistvene politične ocene stanja v deželi in kongresa, ko ga velika večina rojakov gleda z neprikritim zadovoljstvom in ponosom, da jim tako prepričljivo in samokritično govori, mu ne morejo niti zakrknjeni čisto zavrniti teh ocen.

Madžarski v bistvu zavajajo po vrsti vsi sosedje v socialističnem taboru, v bloku oziroma SEV: Madžari imajo razmeroma najvišji življenjski standard, uživajo razmeroma največ svobode, kar zadeva potovanje na tuje, izražanja kritike na račun domačih razmer in podobno. Edina Madžarska se lahko od držav vzhodnega bloka pohvali, da pravzaprav nima organizirane politične opozicije v obliki oporečništva (disidentov), da ima lepo urejene odnose s cerkvijo oziroma verskimi skupnostmi, da ji ni treba ravno bedeti nad tem, kdo bere kakšne tuje časopise ali gleda in poslušata tuje RTV postaje.

Vse manj mladih, vse več starih

Seveda pa tudi ta, »najbolj liberalni komunistični sistem vzhodnega bloka«, kot ga radi označujejo po vrsti vsi zahodni poznavalci, ni brez problemov. Odlika nedavnega partijskega kongresa je bila ravno v tem, da je kar realno ocenil uspehe in težave v socialistični graditvi zadnjih petih let med obema kongresoma oziroma vseh let po 1956, ki je v tem pogledu nekakšen začetek novega štetja.

Temeljno dejstvo, ki odločno vpliva na mnoge politične in gospodarske odločitve na Madžarskem, prihaja iz demografske statistike: prebivalstvo stagnira, se stara, vse manj je tistih, ki ustvarjajo dohodek, vse več pa socialno vzdrževanih. Desetmilionška nacija je v petih letih imela komaj dvesto tisoč ljudi prirastka. Skoraj zapolovica (47,5 odstotka) prebivalstva je zaposlena; pri 70-letnih celo 45 odstotkov vseh oziroma 25 odstotkov tistih, ki so v delovno primerni starosti. Medtem ko je imela Madžarska leta 1970 1,985 milijona mladih med 14 in 26 leti (ali 19 odstotkov prebivalstva), se je to število v začetku leta 1980 celo absolutno zmanjšalo.

Kje so razlogi za takšno gibanje prebivalstva?

Poglaviti so menda znani tudi nam, vsaj v Sloveniji. Kakor namreč raste življenjski standard, kakor se kmečki življenjski mesta in se vseljuje v pretresna stanovanja, mu nove okoliščine vsiljuje tudi meje za številnost družine. Čeprav denimo Budimpešta kot velikansko mesto za madžarske razmere – petina vseh Madžarov živi v prestolnici! – v zadnjih petih letih ni povečala prebivalstva, pa se otepa s takšno stanovanjsko krizo, da bi se marsikateri ljubljanski družini, ki čaka na stanovanje, lasje najezili.

Že bežen sprehod po glavnih ulicah odkrije del vzrokov. Velike stanovanjske hiše so podprte z okornimi lesenimi odri, ki varujejo mimoidoče, da jih ne bi »osrečile« kakšen kipec z bogatega fasadnega okrasa ali kup ometa. Skratka, ogromen stanovanjski fond v starem delu mesta propada, ker centralizirano (stanovanjsko) gospodarstvo ni nikoli moglo najti milijard za sanacijo, stroški zanjo pa so postajali vse večji.

Kakor so že razne socialne vzdrževalne skromne, so posebej nestimulativne delavske plače. Temu primerna je tudi delovna morala. János Kádár jo je napadel, češ da

plača ni nikakršna nagrada samo za to, da nekdo sploh pride na delo, marveč da je treba zanj tudi nekaj napraviti.

In če tele sestavine povežemo v logičen sklop, sledi že samo po sebi, da je za zdaj še zelo težko doseči kaj več z golo delavsko plačo, pa četudi jo prinašata oba zakonca domov. Od kod potemtakem tisti življenjski standard, ki ga Madžari vendarle imajo? Predvsem iz dodatnega dela. Velik del zadrušnikov – le-ti tudi figurirajo med zaposlenim prebivalstvom – obdeluje večjo ali manjšo obhnično ter na njej redi svinje in drugo ter si šele s prosto prodajo na trgu pridobiva dohodek, s katerim se lahko postavi v vrsto večletno čakajočih na avto ali si začne graditi lastno novo hišico.

Mnoge čisto mestne in delavske družine pa tega dodatnega dohodka ne morejo pridobivati na ta način. Izsolani strokovnjaki si ga poiščejo laže kot pa kakšen kovinarski delavec iz velike avtomobilske tovarne Csepel pri Budimpešti.

Mladino dobesedno razganja konzumni val. Kavbojke iz Trsta ali z Dunaja ali od koder koli še vedno pomenijo najstniku največjo nagrado, ki mu jo lahko privoščiš. Madžarska konfekcija je hitro zagrabila za to »modno« skušnjava ter po ameriški licenci vrgla na trg domače kavbojke.

Kádár je na kongresu pogledal v oči težavam, ki jih ima njegova država z mladimi rodovi. Brezbržnost in celo cinizem se širijo med mladimi, je rekel. Partija in vse organizirane družbene sile se morajo bolj posvetiti delu z mladimi. Toda ob tem ni ostal pri frazah, marveč je že kmalu povedal, da so hitrejša stanovanjska gradnja in vsaj ohranitev ravni plač in življenjske ravnosti nasploh, pa vsaj še izboljšanje ponudbe na trgu, pogoji za to, da bo partijsko in državno vodstvo imelo mladino za seboj.

»Do konca leta 1980 bo predvidoma zgrajenih več stanovanj, kot jih je bilo načrtovanih v petletnem planu, in to 430 do 440 tisoč. Državna stanovanjska graditev poteka po planu. Nastalo je več stanovanj v zasebni gradnji, kot predvideno. Največji del stanovanj je bilo zgrajenih v mestih, kar je povečalo oskrbljenost mestnega prebivalstva – posebej še industrijskih delavcev. Položaj na stanovanjskem področju se je izboljšal v vsej deželi, vendarle v Budimpešti in v drugih velikih mestih počasneje kot planirano. Število tekočih zahtev po stanovanjih je še vedno znatno.«

Takole zavito, pa vendarle odkrito – in v tem je čar madžarskega političnega besednjaka nasploh – prikazuje poročilo CK MSDP stanje na enem ključnih področjih življenjske ravnosti. Stanovanja so še vedno pretežno majhna, saj je skoraj dve tretjini eno in dvoosobnih. Kádár je posebej opozoril, da bo treba mladim zakonskim parom omogočiti hitrejšo vseljevanje v lastna stanovanja. Šele to bi jih omogočilo, da zasnujejo družine. Toda družina v tesnem stanovanju ostaja – majhna.

O gospodarski reformi več ne govorijo – jo pa izvajajo

Če hočeš graditi več stanovanj, moraš več izdajati od dohodka v proizvodnji. To je spet mogoče le, če dviguješ njeno produktivnost, se pravi če postaneš bolj konkurenten tam, kjer moraš svoje izdelke prodajati, na tujih trgih, posebej še zahodnih. Če pa hočeš doseči vse to, moraš temeljiteje razmisлити, ali je res vsak delavec produktivno izkoriščen na svojem mestu; da, celo o tem, ali je njegovo delovno mesto v tej zasedbi sploh nujno potrebno. Če ni potrebno, ga je treba postaviti na drugo, ga formalno odpustiti in mu priskrbeti bolj produktivno delovno mesto.

Vse to so razmišljanja, ki na Madžarskem zaposlujejo partijski in državni vrh že od leta 1968 sem. Uradno sicer več ne govorijo o reformi, v praksi pa jo tem bolj umirjeno in vztrajno spuljujejo. Primer: V industrijskem središču Gyöőr ob Donavi je v velikem kombinatu industrije tovarnjakov in motorjev »Rába« generalni direktor »odpustil« nekaj sto delavcev ter jim priksel delovna mesta v drugi tovarni, ki je s tem lahko razširila svojo novo proizvodnjo. Zadovoljstvo ob takšnem koraku je bilo vsesplošno, saj so »odpuščeni« delavci prišli na boljša, plačena in produktivnejša delovna mesta, preostalim v tovarni pa so tudi lahko zvišali plače.

Seveda gredo te reformske poteze nadavno z vrha navzdol. Generalni direktor,

Trgovsko središče Budimpešte (foto dokumentacija Dela)

partijski sekretar in morda še predsednik sindikata se domeni za oblastnimi funkcionarji v županiji ali mestu o takšni rešitvi, poprej pa si priskrbiti privolitev ustrezne funkcionarja v Budimpešti in – reforma zares znatno racionalizira proizvodnjo.

Gospodarstva seveda ne moreš čistiti od neracionalnih delovnih mest in administracije, ne da bi posegel na širše upravne in družbenopolitične strukture.

Bilo je poučno prisluhniti János Kádárju, sindikalnemu voditelju Sándorju Gáspárju ali tudi predsedniku vlade György Lázárju, ko so sramežljivo sledili logiki debortizacije gospodarstva in uprave, ne da bi mogli potegniti vse sistemske in ideološke zaključke iz tega. Kako naj se namreč racionalizira velikanski državni aparat, ko drugi strani partija ostaja in mora ostati pri postavitvi, da je centralno plansko vodenje gospodarstva nadrejeno temu, kar neko podjetje ukrepa v duhu racionalizacije? Vprašanje brez odgovora ostaja, kako daleč praktično sploh more seči politika dosledne racionalizacije gospodarstva – hoče pa vse tja do konvertibilnosti forinta in turistične odprtosti – ne da bi udarila ob administrativne in ideološke mejnike, ki jih vendarle zastavlja tako vojaškopolitični kot gospodarski blok. Izrazito predimenzionirane nadzorne službe in aparati raznih upravnih in družbenopolitičnih organizacij seveda porabijo tudi svoj delež ustvarjenega narodnega dohodka. Če že ne vse, so pa mnoge te institucije blokovski pogojene, se pravi, da jih morajo na približno podobni ravni vzdrževati vse države članice.

János Kádár je svoje rojake bodril preko kongresne tribune, naj se ne predajo črnoglednosti, kar zadeva usodo mednarodnega položaja. Z vsa avtoriteto, ki jo ima v deželi, je zatrdil, da ni neposredne nevarnosti za kakšno novo svetovno vojno ter da bo popuščanje napetosti moralo spet pridobiti na veljavi.

Za Madžarsko so namreč to življenjska vprašanja, morda v precej večji meri kot za marsikatero drugo državo vzhodnega bloka. Redko katera je namreč po eni strani tako odprta mednarodni menjavi, po drugi

pa tako hudo zadolžena na Zahodu (le Poljska se v tem pogledu še meri z Madžarsko).

Za deželo, ki ustvarja polovico svojega narodnega dohodka iz mednarodne blagovne menjave, je seveda življenjsko vprašanje, kako se razvija mednarodno politično stanje. Kádár ni slučajno večkrat poudarjal, da ostaja Madžarska zanesljiv partner z vsemi, posebej še v bloku. Dve stalnici sta namreč tisti, ki pogojujeta uspešno takšne madžarske politike odpiranja mednarodnemu trgu: trajna zasloba v bloku na temelju zanesljivosti in zvestobe po eni in neovirane možnosti za povezovanje s svetovnim gospodarstvom po drugi strani. Ravno slednje pa postaja po Afganistanu vse bolj vprašljivo. Iz solidarnosti, ki je v bloku pač nezogibna, je morala Madžarska že odpovedati nekaj načrtovanih obiskov oziroma pogovorov o sodelovanju z Zahodom. Za zdaj še najde neuradna kanale, da ne pusti zamrzovanja na tem področju.

Za zdaj se madžarske meje še vedno odpirajo na vse strani, postopoma in brez hrupa. Madžarska je edina država vzhodnega bloka, ki je sklenila z neko »kapitalistično sosedo« – Avstrijo – sporazum o ukinitvi vizumov. To za Madžarsko še vedno ne pomeni da lahko gre preko meje v Avstrijo, kadar hoče, marveč načeloma le vsaki dve leti s posebnim izstopno-vstopnim vizumom, toda brez avstrijskega vstopnega. Z vidika lahkega sproščanja sicer precej zaprtih blokovskih meja pa je korak le pomemben, saj lahko avstrijski (ali tudi jugoslovanski) državljani brez posebnih poprejšnjih formalnosti pridejo v državo, ki ima na svojem ozemlju kar močne sovjetske vojaške enote. Tudi vsem drugim tujim turistom Madžarska ne omejuje potovanja po deželi, kot je to navada v mnogih drugih državah tega bloka. Na doseženi sprostivni gradnji načrtovanih v Budimpešti ne samo velike nove hotele ob Donavi, marveč tudi ambiciozne plane o turizmu kot prinašalcu deviznih milijard. Tudi v tem pogledu z zanimanjem zrejo k južni sosedji Jugoslaviji.

Anton Rupnik

Pridobivati vsakega posameznika

● Združevanje narodnih sil dosega v krepitvi skupnim delom, z ideološkim pojasnjevanjem naših družbenih smotrov, poti, ki peljejo tja, in novih vprašanj, ki jih zastavlja razvoj. Gre nam za to, da s potrpljenjem, razpravo in prepričevanjem pridobivamo vsakega posameznika, da bo z nami mislil in sodeloval. Socializem se gradi na temelju obojestranskega zaupanja med partijo in ljudstvom, ob sodelovanju vsega ljudstva, za blaginjo vsega ljudstva.

● Temeljno stališče naše politike je v tem, da se mora življenjska raven delovnih ljudi v teku graditve socializma nenehno poviševati. Pravilo pa je tudi to, da je treba blago najprej proizvesti in da ga lahko šele potem razdeljujemo in uporabljamo. Ustrezna raven oskrbe je pomembna predpostavka za ravnotežje med blagovnimi skladi in kupno močjo. Naša partija in naša vlada urednicujeta politiko, ki je naravnana na življenjsko raven.

● Vsako industrijsko podjetje mora organizirati svojo proizvodno strukturo tako, da mu bosta tako domači kot svetovni trg ustrezno priznavala le resnično opravljeno delo, moderne in konkurenčne izdelke dobre kvalitete.

Samo takšna proizvodnja ima bodočnost.

● Polna zaposlenost je veliki dosežek našega sistema in tako bo tudi v prihodnje ostalo. Toda današnjim zahtevam gospodarstva je treba prilagoditi učinkovitejšo zaposlovanje delovnih moči, boljše organizacijo dela in krepitve discipline. Hkrati s preobrazbo strukture proizvodnje in izdelkov, z izrinjanjem nerentabilne proizvodnje je treba načrtno preusmerjati delovne moči, organizirati prekvalifikacijo in dodatno šolanje delovnih ljudi. Te naloge je treba izvajati z veliko tankočutnostjo.

● Zgodovina našega naroda je pripeljala do tega, da živi okoli tretjina Madžarov zunaj državnih meja; skoraj po vseh delih zemeljske oble se najdejo Madžari. Ko mislimo nanje, je dobro vedeti, da največji del njih po svojih možnostih ohranja in goji svoj materin jezik, narodno kulturo in njene tradicije ter da izkazuje spoštovanje nasproti socialistični Madžarski. Od njih pričakujemo, da so poleg gojitve svoje nacionalne kulture pošteni državljani svojih dežel, da spoštujejo družbeni napredek in prijateljstvo med narodi.

(Iz referata prvega sekretarja madžarske socialistične delavske partije Jánosa Kádárja na 12. kongresu.)

zma zbrali, angažirali in eksponirali bolj kot kdaj prej, je pokazala meje, do katerih sežejo možnosti njihovega delovanja, pa tudi nevarnosti, ki lahko izvirajo iz njihovega delovanja. Zato se tudi zastavlja vprašanje, kakšni so morebitni učinki delovanja nosilcev t. im. radikalizma v obdobju, ki je neposredno pred nami. Da bi na to vprašanje dali zanesljiv odgovor, je nujno treba pogledati, kakšen je sedanj položaj v mednarodnih odnosih in kakšno je stanje v gibanju nevrščeniosti. Pri tem bo neogibno posvetiti največjo pozornost prav tistim dejavnikom, ki lahko neposredno vplivajo na širjenje ali zoževanje prostora za delovanje nosilcev t. im. radikalizma v gibanju nevrščeniosti.

Nov tehnološki kolonializem

Na širjenje prostora za njihovo delovanje lahko vpliva več faktorjev v sedanjih mednarodnih odnosih:

Nadaljevanje in krepitve politike interesnih sfer, ki je sestavni del blokovskega pojmovanja popuščanja napetosti. Le-to je omejeno na medblokove odnose in vsebuje dve jasni razvidni komponenti: prva je vsebovana v gentlemen'skemu sporazumu, da ne ena ne druga stran ne ogroža določenih con blokovskih interesov, pri

čemur sprejema medblokovski geografski in politični status quo in prevzema izključno odgovornost veselje za vse, kar se godi v njenem prostoru, druga pa v tem, da imata en in drugi blok bianco menico za nastopanje na območjih, na katerih ležijo države, ki ne sodijo v ožjo sfero njunega življenjskega blokovskega interesa. Ta dvojna narava popuščanja napetosti prihaja čedalje bolj do izraza – tako v tem smislu, da ostaja popuščanje napetosti geografsko in politično omejeno, kot tudi v tem smislu, da doživlja hudo krizo zaradi čedalje močnejšega eksponiranja prav te druge njegove komponente – je v prid krepitvi pozicij nosilcev t. im. radikalizma v gibanju nevrščeniosti: bodisi tako, da težnja imperialističnih sil, da bi obdržale ali razširile obstoječe pozicije, sila posamezne države, da iščejo oslombo na drugi strani, bodisi tako, da krepi splošno ozračje radikalizma v gibanju nevrščeniosti in s tem ustvarja ugodna tla za delovanje nosilcev tega radikalizma, bodisi tako, da blok, ki pretendira na vlogo naravnega zaveznika, postaja vedno bolj ofenziven, prisvajajoč si pozicije v krogu nevrščeni držav.

Poslabševanje položaja držav v razvoju, med katere sodi večina nevrščeni držav, v svetovnem gospodarstvu in v mednarodnih gospodarskih odnosih. Navzlic vsemu prizadevanju tako samih držav v razvoju kot tudi mednarodne skupnosti se nesora-

zmerja v svetovnem gospodarstvu ne samo niso preživela, ampak postajajo čedalje globlja. Medtem ko se države v razvoju, zlasti tiste najmanj razvite, ki sodijo v t. im. četrti svet, ubadajo z eksistenčnimi problemi, pa se razvite države – industrijske države Zahoda – čedalje hitreje odmikajo v vrtoglavi razvoj porabišne družbe in postajajo nosilke novega tehnološkega kolonializma, ki nastavlja spone odvisnosti okrog vseh držav, katere se gospodarsko niso postavile na svoje noge. Neuresničevanje temeljnih ciljev razvoja v programih OZN in odpor razvitih držav proti temu, da bi se vključile v prizadevanje za novo mednarodno gospodarsko ureditev, sejeta mladostnost in apatijo in silita posamezne države, da iščejo gospodarsko pomoč in podporo pri enem ali drugem bloku, kar jih bolj ali manj spravlja tudi v odvisnost od njiju. Brezobzirnost središč gospodarske moči, ki so nosilci imperialističnega izkoriščanja in nadvlade, krepi ozračje radikalizma v gibanju nevrščeniosti in prispeva k temu, da argumentiranje nosilcev tega radikalizma odmeva dlje, kot bi sicer bilo objektivno mogoče.

Najbolj revolucionarne dejavnosti sedanosti

Prostor za delovanje nosilcev t. im. radikalizma v samem gibanju nevrščeniosti prav

tako pomaga širiti več okoliščin:

Prerogative koordinatorske dejavnosti nevrščeni držav v obdobju med dvema konferenca – ne velike in ne posebno institucionalizirane, a vendar takšne, kakršne dejansko so – pripadajo državi, ki zavzema ugodnejše mesto v krogu nosilcev t. im. radikalizma. Glede na to, da so nosilci t. im. radikalizma izkoristili minulo konferenco na vrhu, ki je bila v glavnem mestu te države, za bolj organiziran in bolj ofenziven nastop, lahko povsem logično domnevamo, da bodo različne možnosti, ki jih daje vloga koordinatorske dejavnosti nevrščeni držav, v naslednjem obdobju izkoriščene za krepitev pozicij in vpliva radikalizma. Vsekakor gre pri tem manj za tehnično manipuliranje v samem mehanizmu koordinatorske dejavnosti nevrščeni držav, bolj pa za izkoriščanje različnih okoliščin v mednarodnih odnosih in v gibanju nevrščeniosti samem, ki gredo na roke nosilec radikalizma.

Izkoriščanje različnih interesov in zlasti spopada interesov med posameznimi nevrščeni državami ali skupinami nevrščeni držav, ustvarjanje političnih zavezništev ad hoc ali za daljšo dobo, ki širijo radijs delovanja nosilcev radikalizma. Lahko bi rekli, da je prav to poglavita sfera političnega delovanja nosilcev t. im. radikalizma v gibanju nevrščeniosti. Ti so

omejeni spričo števila držav, ki sprejemajo enega izmed blokov za svojega naravnega zaveznika, s tem pa jim je v bistvu onemogočeno, da bi sami uspešno vsiljevali svoja gledišča in interese in tako si prizadevajo izrabi sovpadnosti interesov z drugimi nevrščeni državami ali skupinami nevrščeni držav za to, da bi obrnili ne samo politična, ampak tudi aritmetična razmeja sil v gibanju nevrščeniosti v svojo korist. Gre za situacije, v katerih pridejo posamezne nevrščene države ali skupine nevrščeni držav v ostro navzkrižje z nasprotnim blokom – v spletu razreševanja nekaterih kriznih situacij, v sklopu boja proti ostankom kolonializma in rasizma itd., in šo se zato kljub temu, da načeloma ne sprejemajo enega ali drugega bloka za svojega naravnega zaveznika, pripravljene v neki meri dejansko nasloniti nanj in na njegovo pomoč in podporo. V taki sovpadnosti interesov postaja prostor za uveljavljanje vpliva t. im. radikalizma precej širši od tistega kroga, ki ga sestavlja golo število njegovih dejanskih nosilcev. Tako se ne ustvarja samo videz, da so zastopniki radikalističnih tez in interesov številčno bolj zastopani, ampak se tudi dejavnost krepijo njihove pozicije v gibanju nevrščeniosti.

Vse te okoliščine v mednarodnih odnosih in v gibanju nevrščeniosti so lahko bolj ali manj verodostojno znamenje, da se bodo

pomnoževale nevarnosti zaradi obstajanja in delovanja nosilcev t. im. radikalizma v krogu nevrščeni držav. Gre za naslednje poglavitne nevarnosti: ogrožanje neblokove narave in neodvisnega delovanja politike in gibanja nevrščeniosti; širjenje političnega razdora med nevrščeni državami na različni osnovi; možnost osipanja ali cepitve v gibanju nevrščeniosti.

Čeprav so politične ambicije nosilcev t. im. radikalizma zgodovinsko in politično omejene, pa bo v politični bitki proti širjenju njihovega vpliva izredno pomembno, da se nevrščene države še naprej zavzemajo za svobodo, neodvisnost in enakopravnost narodov, mir in popuščanje napetosti v svetu, korenito demokratizacijo mednarodnih odnosov in vzpostavitev nove mednarodne gospodarske ureditve. V akciji za uresničitev teh ciljev se širi temeljni skupnosti nevrščeni držav in se potrjuje neodvisna in globalna vloga politike in gibanja nevrščeniosti. Z doslednim nadaljevanjem in čedalje močnejšim poudarjanjem svoje resnično radikalne zgodovinske usmeritve po poti spemljanja celotnega sistema mednarodnih političnih in gospodarskih odnosov na demokratičnih in naprednih temeljih se bosta politika in gibanje nevrščeniosti potrdila kot najbolj revolucionaren dejavnik našega časa.

Ranko Petković

Živahna dejavnost

»Diplomatski dan« ob jubileju v zgodovinskem samostanu

Pozitiven preobrat med Vatikanom in
ZSSR – Ukrajinska cerkev v tujini

RIM, aprila – Vatikanska diplomacija razvija živahno dejavnost. Pisali smo že o potovanju kardinalov Ethcegaryja in Königa v Pekingu. Rezultate njune misije zdaj skrbno proučujejo in analizirajo najboljši vatikanski strokovnjaki za kitajska vprašanja. Dodati pa je treba, da je bila med tem, ko sta bila ta dva kardinala na Kitajskem, neka druga vatikanska delegacija v Moskvi.

Tudi v Moskvo je potoval, na čelu delegacije, član vatikanske vlade, nizozemski kardinal Jan Willebrands, predsednik vatikanskega sekretariata »za enotnost kristjanov«. To je vatikansko ministrstvo, ki se ukvarja s stiki in z dialogom med katoliško cerkvijo in drugimi krščanskimi cerkvami.

Da bi razumeli pomen Willebrandsove poti v Moskvo, je treba povedati, da so visoki sovjetski voditelji zelo negativno ocenili obisk papeža Janeza Pavla II. na Poljskem v lanskem juniju. Hkrati so tako sovjetske oblasti kot tudi voditelji ruske pravoslavne cerkve zelo negativno ocenili besedilo nekoga pisma, ki ga je papež poslal ukrajinskemu kardinalu Josipu Slippyju, živčemu v Rimu, v Vatikanu.

Ukrajinska katoliška cerkev v Sovjetski zvezi ni dovoljena, ruska cerkev pa jo ima za posledek krvavega političnega poljskega nasilja proti pravoslavnim Ukrajincem v minulih stoletjih. (Okoli 1655. leta je Vatikan poslal Juraja Križaniča, hrvaškega jugoslovanskega misijonarja, v Rusijo, da bi »spreobrnil« carja h katolicizmu, zaradi skupnega boja proti Turkom. Da bi bilo njegovo poslanstvo uspešnejše, bi se moral naučiti ruske pravoslavne liturgije in se v ta namen za nekaj časa ustavit v usrajinskem mestu Hlomska, ki je takrat pripadalo Poljski. Iz Hlomske je naš kruzitanec poslal Vatikanu poročilo, v katerem se pritožuje, da se ni mogel naučiti pravoslavne liturgije, »ker so naši katoliki požgali vse pravoslavne cerkve.«) Posledice teh dogodkov se še vedno čutijo.

Po papeževem potovanju na Poljsko in potem, ko je papež poslal kardinalu Slippyju pismo, v katerem hvali ukrajinsko zvezo z Rimom, je ruska pravoslavna cerkev de facto pretrgala vse stike z Vatikanom in odpovedala neki sestanki, ki naj bi bil v Odesi. Podobno stališče je zavzela tudi vlada ZSSR. Sovjetski diplomati v tujini so se izogibali običajnim stikom s katoliškimi voditelji in z vatikanskimi predstavniki. Na običajni sprejem, ki ga sovjetsko veleposlanstvo v Rimu prireja ob obletnici oktobrske revolucije, minulo

jesen po dolgih letih vatikanski predstavniki niso bili povabljeni.

Potem pa je nastala nagla sprememba. V novi fazi odnosov z Zahodom, ki so postali močnejše napeti zaradi raket NATO v Evropi, so v Moskvi začeli pozitivneje gledati na vatikansko stališče v prid razorožitvi. In tako so se na nekem sestanku, ki je bil pred nekaj meseci v Sofiji, politični voditelji za verske zadeve držav varšavskega pakta »dogovorili«, da nehalo napadati Vatikan in da »izkoristijo pozitivne možnosti katoliških sil na Zahodu«.

Ko sta se kardinala odpravila v Peking, se je Vatikan zavedal, da utegne to vznemiriti sovjetske voditelje. Zato je dobil kardinal Willebrands natančna navodila, da prek moskovske patriarhije prepriča sovjetsko vlado o tem, da mislja kardinalov na Kitajskem nima nobene antisovjetske narave. Vatikan želi dobre odnose tudi s Kitajsko, a v okviru miru v svetu.

Druga naloga, ki so jo zaupali kardinalu Willebrandsu za njegovo poslanstvo v Moskvi, ni bila nič manj delikatna. Papež je bil sklenil, da skliče v Vatikanu sinod ukrajinske cerkve, Willebrands pa bi moral prepričati moskovske oblasti o tem, da ne gre za nobeno gesto ne proti ruski pravoslavni cerkvi ne proti Sovjetski zvezi.

Zakaj pravzaprav gre?

Na podlagi brestlitovske unije iz 1595–96, ko je manjša skupina ukrajinskih pravoslavcev iz političnih nagibov sprejela »enotnost« z Rimom, je Vatikan zamislil, da se bodo ohranili kot ukrajinska cerkev, s tradicionalnimi običaji in liturgijo, in da bodo imeli svojega patriarha, vendar pod papeževo oblastjo. To bo ena izmed vzvodnih cerkva, združenih z Rimom.

Po drugi svetovni vojni je Stalin kratko malo prepovedal katoliško ukrajinsko cerkev. Kdor se ni hotel »svobodno vrniti« v rusko pravoslavno cerkev, je imel »administrativne probleme«. Toda ta ukrajinska cerkev se je organizirala v tujini, v zaho-

dnih državah, posebej v Zahodni Nemčiji, Angliji, ZDA, Kanadi in državah Latinske Amerike. Z leti je vedno bolj dobivala naravo neke nacionalistične ukrajinske antiruske cerkve.

Takšna njena vloga se je okrepila pred kakimi dvajsetimi leti, ko je papež Janez XXIII. izposloval pri Hruščovu, da dovoli poglavarju te prepovedane cerkve, nadškofu Slippyju, ki je živel v nekem koncentracijskem taborišču, da se preseli v Rim. Slippy je bil potem imenovan za kardinala, škofje ukrajinske cerkve v emigraciji pa so od Vatikana zahtevali, naj prizna tudi naslov patriarha, kot je bilo določeno s pogoji brestlitovske unije. Da bi se izognil spopadam z ZSSR, je Vatikan priznal Slippyju samo naslov »višjega nadškofa«, ki ga sicer niso podelili nikomur drugemu. Tudi zastran tega vprašanja »patriarhata« so v zadnjih letih nastali koščljivi problemi med vatikansko centralno birokracijo in ukrajinsko katoliško cerkvijo.

Papež Janez Pavel II. je sklenil tudi v tej zadevi intervenirati po svoje. Minulo jesen je nanaglo, ne da bi se posvetoval z drugimi ukrajinskimi škofi, imenoval novega ukrajinskega metropolita v Philadelphiji, Mirosława Lubachivskega. Ta je bil že od prej prijatelj papeža Wojtyła in varovavec katoliškega kardinala iz Philadelphije, Johna Krolla, Američana poljskega rodu. Kroll je bil eden najzaslužnejših kardinalov za izvolitev sedanjega papeža. Ukrajinski škofje v tujini – edino tam prebivajo – so na imenovanje sila negativno reagirali, menec, da mora po ustavi njihove cerkve voliti nove škofove sveti sinod (to se pravi drugi škofje), papež pa to izvolitev samo potrdi. Ampak ta opozicija še malo ni motila papeža, ki je šel naravnost proti svojemu cilju. Potem ko je v Vatikanu osebno posvetil monsignora Lubachivskega za novega ukrajinskega metropolita Philadelphije, je minule dni sklical v Rimu sinod ukrajinske cerkve. Osrednje vprašanje na dnevnem redu je bilo, da je kardinal Slippy hudo slab in bolan in da bo treba imenovati njegovega naslednika. In tako je na »predlog sinoda« papež imenoval za bodočega poglavarja

ukrajinske cerkve svojega človeka, metropolita Lubachivskega.

Po novih vatikanskih direktivah naj bi Lubachivsky organiziral ukrajinsko cerkev v tujini, brez vmešavanja v cerkvene ali politične zadeve Ukrajinske sovjetske socialistične republike ali ZSSR. Kot organizacija, ki deluje samo v tujini, ukrajinska cerkev ne samo ne bo delala zoper Sovjetsko zvezo, temveč ji bo lahko tudi koristna kot most med Ukrajino in Ukrajinci v tujini. Tak je trenutni vatikanski načrt. V kolikšni meri se mu bo to posrečilo, je drugo vprašanje. V Ukrajini obstaja tudi tajna katoliška cerkev, vendar se o tem na rimskem sinodu ni govorilo. Beseda je bila samo o strukturah ukrajinske cerkve v tujini.

Toda zadnje poteze vatikanske politike in diplomacije se ne ustavljajo pri teh zares pomembnih dejstvih. Omenimo naj, da je bil predsednik vatikanske vlade (segretario di stato) kardinal Agostino Casaroli skupaj s kardinalom Agnellom Rossijem, ki ima v Vatikanu na skrbi predvsem afroazijsko politiko, te dni v Bejrutu; razlog je bil škofovski posvetitev nekega arabskega prelata, ki je bil imenovan za novega vatikanskega pronuncija na Antilih. Vsi vedo, da je šel Casaroli v Bejrut z namenom, da se snide z voditelji raznih libanonskih frakcij, hotoč pomagati, da bi rešili enotnost te edine arabske države, v kateri je v večini krščansko, ne pa muslimansko prebivalstvo. V zvezi s tem je imel Casaroli iste stike tudi z nekaterimi zelo visokimi voditelji organizacije za osvoboditev Palestine (PLO). Znano je, da Janez Pavel II. in Arafat že več ko leto dni izmenjujejo zaupne poslanice. Nastajajo vtis, da se vatikanska diplomacija pripravla na bolj aktivno navzočnost v politiki Srednjega vzhoda, povezano predvsem s Palestino in z Libanonom.

V okviru vatikanske politike je treba omeniti obiske, ki jih bo napravil papež od 2. do 12. maja v petih afriških neuvrčenih državah (Zaire, Ljudska republika Kongo, Kenija, Gana, Zgornja Volta in Slonokoščena obala). V juliju bo obiskal Brazilijo in še nekatere latinskoameriške države.

Položaj v Latinski Ameriki je postal nenavadno vroč tudi za katoliško cerkev, potem ko so fašistični teroristi pred nekaj dnevi v cerkvi, med mašo, ubili nadškofa San Salvador, Romera, obtoženega, da je »filokomunist«. Prav v teh dneh so v Boliviji ubili jezuita Luisa Espiana, znanega katoliškega novinarja, ki je bil enako obtožen, da je »komunist«.

Vatikanska diplomacija spremlja tudi dogodke v Indokini. V Vatikanu je bila nedavno na uradnih pogovorih leng Thirith, ministrica za socialna vprašanja Demokratične republike Kampučije, s podsekretarjem vatikanskega urada »Iustitia et pax« p. Murphijem. Seznanila je Vatikan z vietnamsko agresijo v Kampučiji in se dogovorila o gospodarski in zdravstveni pomoči, ki jo bodo mednarodne katoliške organizacije »iz humanitarnih razlogov« zagotovile zakoniti vladi Kampučije in žrtvam vietnamske invazije.

Te dni pa se je v vatikanski diplomaciji zgodilo še nekaj. Letos praznuje katoliška cerkev 1400-letnico rojstva svetega Benedikta, ki ga je pred nekaj leti papež Pavel VI. razglasil za »nebeskega zaščitnika Evrope«. Vatikan je 21. marca organiziral v zgodovinskem samostanu v Montecassinu »diplomatski dan« ob jubileju. Prvi del programa je izpolnjevala maša, ki jo je opravil vatikanski državni tajnik kardinal Casaroli. Na to ceremonijo so bili vabljeni vsi veleposlaniki tujih držav, akreditirani pri Vatikanu, kot tudi vsi evropski veleposlaniki, akreditirani pri italijanski vladi, in še veleposlanika ZDA in Kanade. Vatikan, ki je sodeloval na zasedanju KVSE (evropske konference o varnosti in sodelovanju) v Helsinkih in Beogradu, je imel neke vrste svoj mali »molitveni in nemolitveni« KVSE v Montecassinu, pri grobu svetega Benedikta.

S to potezo je Vatikan očitno hotel izraziti svojo javno podporo politiki pogajanj med državami o varnosti in sodelovanju v Evropi in na svetu, pokazati, da je za spoštovanje sklepov KVSE, doslej sprejetih v Helsinkih in Beogradu, in da je za nadaljevanje konference KVSE, ki naj bi bila to jesen v Madridu. Zanimiva diploma-

tom je jezuit p. Bartolomeo Sorge prebral referat o vatikanski koncepciji Evrope, od Atlantika do Urala. To je znana teza, ki jo je Janez Pavel II. oznanjal med svojim lanskim obiskom na Poljskem. Papež je ob tej priložnosti podčrtal »krščansko tradicijo« vse Evrope, pri čemer je vanjo vključil tudi tradicijo slovanskih narodov, posebej pa Poljske. Papež je poudaril, da je verska tradicija evropskih narodov in držav močnejša od blokovske politike. Da ne gre za nekakšno improvizacijo, temveč za neko konstanto evropske politike sedanjega papeža, je potrdil referat p. Sorgeja, katerega je Vatikan naložil, da predoči diplomatom evropsko politiko svetega sedeža. Velja poudariti, da je bil med navzočimi tudi novi sovjetski veleposlanik v Rimu, Valentin Oberenko, ki je prišel v Montecassino skupaj s predstavniki vseh veleposlaništev držav varšavskega pakta.

Po daljšem presledku se je sovjetska diplomacija spet prikazala na vatikanskih ceremonijah. Med ostro polemiko, ki se je v zadnjih mesecih razvila med ZSSR in ZDA, se je sovjetska diplomacija večkrat javno obrnila na evropske države, naj zavzamejo samostojno stališče nasproti ameriški imperializmu. Čeprav so med vatikansko in sovjetsko koncepcijo Evrope bistvene in temeljne razlike, pa si ta trenutke vsaka od obeh diplomacij prizadeva izkoristiti drugo za svoje namene. V tem smislu je mogoče reči, da je nastal vsaj za zdaj, vsaj v tem trenutku, pozitiven preobrat med Vatikanom in ZSSR. Omebene vredno pa je še nekaj. P. Sorge je direktor znane jezuitske revije »Civiltà cattolica«, ki izhaja v Rimu. To je edina revija na svetu, katere vsebina gre pred obliko, vsaj formalno, skozi osebno papeževo cenzuro. To pa ni vse. Jezuitski center »Civiltà cattolica« je hkrati tudi centrala (tako Vatikanu kot tudi jezuitske generalne kurije v Rimu) za zbiranje informacij in podatkov, verskih, političnih, gospodarskih in kulturnih, iz vseh držav sveta. V Vatikanu se uradno to ne imenuje obveščevalna služba. Njen šef pa je padre Sorge.

Antonio Jerkov

Naša podjetja v tujini

Dobiček ni edino merilo uspeha

Gospodarstvo si pri prodoru na tuje različno pomaga. Ena od oblik, ki jo nekateri štejejo tudi med višje oblike gospodarskega sodelovanja s tujino, so podjetja v tujini, ki naj bi kot podaljšana roka matičnih organizacij pomagala predvsem prodajati naše izdelke na tujem, hkrati pa omogočila lažje in ceneje uvažati. Seveda pa ustanovitev podjetja v tujini ni poceni. Zato so marsikje že razširili »predmet poslovanja«. Začeli so bodisi izvažati in uvažati tudi za druge naše tovarne, torej ne le za ustanovitelja, ali pa so se celo začeli predvsem ukvarjati z uvozom v Jugoslavijo, kar je, kot povsod zatrjujejo, bolj donosno. Učinek je za gospodarstvo skoraj enak, kot če bi uvažali sami, podjetje pa pobere provizijo in popuste, ki jih da tuji partner.

Razlogi, zaradi katerih se organizacije združenega dela odločajo za ustanavljanje podjetij v tujini, so zelo različni. Veliko je organizacij, ki so se hotele na ta način bolj približati trgom, ki se jim zde še posebej zanimivi, in nekateri so prepričani, da brez takih podjetij, bodisi proizvodnih, bodisi trgovskih, na nekaterih trgih ne bi mogli prodajati. Poskusi, da bi na primer v ZDA izva-

žali že sestavljeno pohištvo, so se končali s previsokimi prevoznimi stroški, pohištvo pa je bilo včasih poškodovano. Zato se je Lesnina odločila pohištvo sestavljati kar v ZDA in se v nekaterih državah. Prepričani so, da se niso slabo odločili. Podobnega mnenja so najbrž tudi v Iskri, ki je kupila podjetje v Veliki Britaniji zato, da bi zmanjšala konkurenco na tem trgu in se sama bolj uveljavila. Gorenje je usta-

novilo vrsto podjetij v tujini predvsem zato, da bi lažje in pod ugodnejšimi pogoji izvažalo svoje izdelke. S podobnimi nameni so šli v take naložbe tudi v drugih organizacijah. Emoniño podjetje Aprimes iz Nairobija izvažajo in uvažajo za celo vrsto jugoslovanskih organizacij in uveljavlja se s prodajo naše opreme v tem delu Afrike. Ob tem računajo, da bo s prodajo opreme odprlo vrata tudi drugemu jugoslovanskemu blagu. Intertrade je zato, da bi povečal jugoslovanski izvoz, zgradil v Aleksandriji velika skladišča, ki naj bi prevzela vlogo nekakih consignacijskih skladišč jugoslovanskega blaga za egiptovske kupce in za kupce iz sosednjih držav. Intertrade in Cibalijska pa sta vložila denar v mešano podjetje, namreč v kožarno v Indiji, ki naj bi zagotavljala oskrbo jugoslovanskega trga s takimi kožami, ki jih pri nas rabijo. Nameni ob ustanavljanju podjetij v tujini so bili torej sila različni. Povsod poudarjajo, da jih v tako odločitve ni gnala morebitna sila po dobičku, čeprav je najbrž jasno, da nihče s tako naložbo ni nameraval izgubljati. Cilji, ki so si jih zadali, so najbrž tudi odločali o tem, kakšno podjetje naj bi ustanovili v tujini, trgovsko ali proizvodno. Kot je mogoče soditi po podatkih slovenske gospodarske zbornice, so večino slovenskih podjetij v tujini registrirali kot trgovska podjetja. Tako podjetja, kot pravijo v Gorenju, prinesejo hitreje in večje učinke in so po njihovem mnenju še posebej uspešna v razvitih državah, medtem ko naj bi bile proizvodne organizacije uspešnejše predvsem tam, kjer je gospodarstvo tehnološko manj razvito kot naše. Večina teh trgovskih organizacij ne izvažajo ali uvažajo samo za matične organizacije, torej ti-

Slovensko gospodarstvo je imelo po podatkih slovenske gospodarske zbornice v 1978. letu v tujini 94 lastnih in mešanih podjetij. V razvitih zahodnih državah je imelo 65 takih podjetij, v državah v razvoju 14, na tako imenovanim drugem območju, ki obsega med drugimi ZDA, Kanado, Avstralijo in Japonsko, pa 15. Za naš članek smo jih seveda izbrali le nekaj. So povsem naključno izbrane države, v katerih so ta podjetja.

ste, ki so jih ustanovile, ampak tudi za druge in tako služijo predvsem s provizijo. Očitno pa je, da so marsikje od podjetij, ki so jih ustanovili v tujini, pričakovali več, kot jim ta dajejo zdaj. Zlasti tisti, ki jim gre slabo, so se o svojih podjetjih sila neradi pogovarjali, ali pa so predlagali, da bi spregovorili predvsem o tistih, ki uspešneje poslujejo. To pa bi seveda resnično sliko še bolj zamagljalo. Kajti že tako – v nasprotju z organizacijami, ki imajo podjetja v tujini – nekateri odgovorni jugoslovanski zunanjetrgovinski delavci o takih podjetjih nimajo najboljšega mnenja. Pravijo, da se podjetja podobno kot predstavništva preveč ukvarjajo z uvozom in tako našemu gospodarstvu, ki že tako veliko več uvažajo, kot izvažajo, delajo kaj slabo uslug. V organizacijah so drugačnega mnenja. Pravijo, da tudi tisti, ki veliko uvažajo, pomagajo gospodarstvu, ker tujcem »jemljejo« popuste in nasploh dobre blago pod ugodnejšimi pogoji kot sicer, saj je razvit svet navajen poslovati prek trgovine. V ljubljanski Elektrotehni priznavajo, da

je tudi njihovo münchensko podjetje Elys sprva predvsem uvažalo. V zadnjih letih pa z njegovo pomočjo, kot zatrjujejo, tudi veliko izvažajo. Celotna Elektrotehna je lani izvozila petkrat več kot leto prej. V ta prizadevanja je intenzivno vključen tudi Elys, ki je lani izvozil za 18 milijonov zahodnonemških mark jugoslovanskih izdelkov. Vendar je v primerjavi z vrednostjo uvoženega blaga to še veliko premalo, pravijo v Elektrotehni. Kljub temu pa Elys dobro posluje, saj je v štirih letih obstoja zaslužil že skoraj 500 tisoč mark in, kar še posebej poudarjajo, so z dobičkom v prvem letu poslovanja dobili povrnjenih vseh 30 tisoč mark osnovnega kapitala, ki so ga vložili v podjetje. V 1978. letu so imeli, upoštevajoč seveda njihov delež v podjetju, 218 tisoč mark dobička, lani pa nekaj manj, ker so se preselili v nove prostore, zaposlili še enega delavca, pa tudi uvozne omejitve so jih prizadele. Cetudi se hvalijo s povečevanjem izvoza, pa dobiček največ ustvarjajo z uvozom oziroma s provizijo, ki jo zanj dobe od drugih naših organizacij. Elys včasih plača blago tudi vnaprej, ker se to menda prav zaradi uvoznih omejitev nekatera naša podjetja znašla na seznamu slabih plačnikov. Tako Elys pridobi nekatere popuste, ki so, kot pravijo, glavna korist za jugoslovansko gospodarstvo, saj ti ostanjejo naši družbi.

V Münchnu ima svoja podjetja še vrsta drugih jugoslovanskih organizacij, denimo ljubljanska Obnova. Tudi v tej organizaciji poudarjajo, da se ne pehajo za velikimi dobički, temveč je njihov cilj dobiti delo, posodobiti opremo in nabrati izkušnje. Dobriček v tujini je tudi visoko obdaven. Vendar med svoje pomembne uspehe šte-

jejo dejstvo, da so se na zahodnonemškem trgu obdržali tudi v času gospodarske krize, ko so menda propadla celo številna nemška gradbena podjetja. Gorenjska podjetja v Münchnu in Solunu sta lani poslovali na meji rentabilnosti.

ISKRA LIMITED REDLANDS CULSDON SURREY
Zgodovina tega podjetja sega v 1971. leto, ko je bilo takrat združeno podjetje Iskra delni lastnik podjetja Quest international Ltd. in tudi eden od njegovih dobaviteljev. Podjetje je prodajalo elektronske sestavne dele in kot tako kupovalo tudi blago konkurenčno Iskri. Zato, da bi Iskra vplivala na poslovne odločitve tega podjetja, je 1976. leta kupila vse delnice, prevzela lastništvo in spremenila ime v Iskra Limited.

GORENJE VERTREBS MÜNCHEN GMBH
Trgovsko podjetje, ki skrbi za prodajo izdelkov Gorenja v ZRN in postaja v zadnjem času vse bolj pomemben organizator proizvodnje na tem območju in sicer na način, kakršen je že preizkušen v Avstriji. V ZRN naj bi na podlagi elementov iz Jugoslavije izdelovali kuhinje za že znanega kupca. Sicer pa münchensko podjetje, ki je v celoti last Gorenja, nastopa predvsem kot trgovska organizacija oziroma kot posrednik za velike kupce (veleblagovnice), prevzema pa tudi vlogo uvoznika Gorenjevih izdelkov v grosistični in drobno prodajni mreži.

Aktualen pogovor

Na tirih iščimo zdravilo zoper prometni infarkt

Jože Sloskar: Naš cilj je 200 km na uro –
Iz Ljubljane v Beograd v 3 urah

O železnici zadnje čase veliko govorimo in pišemo, še zlasti zaradi energetske krize, ki je naposled tudi pri nas začela dramati zaspane duhove. Znano je, da porabi sodobna železnica trikrat do petkrat manj energije za prevozno enoto kot cestni prevozniki. Za nas je to še zlasti pomembno, ker lahko na železnici izkoristimo pretežno domače energetske vire, medtem ko postaja v cestnem prometu vedno težje breme nujen uvoz velikih količin nafte, za katero moramo letno odšteti milijarde dolarjev

Mislil, da je iz sedanjih in prihodnjih prometnih zagat edini izhod, da preusmerimo s cest čim več tovorov na tere. Moram pa takoj dodati, da se resnih ukrepov, ki jih lahko pričakujemo sprič deviznih težav pri uvozu nafte, železničarji prej bojimo, kot veselimo. Železnica nima dovolj zmogljivosti za takojšen prevzem velikih količin blaga, je poudaril inž. Jože Sloskar, predsednik poslovnega odbora ZG Ljubljane, v pogovoru o problemih železnice, predsednik Dela Jožetom Petrovičičem, lili Bregarjem in Igorjem Prešernom.

DELO: Kako se železnica vključuje v stabilizacijo, kaj se pravzaprav danes dogaja na železnici, v Sloveniji in Jugoslaviji?

SLOKAR: Sirša družbena vloga železnice je bila pri nas kar preveč let razvednotena. Mislim, da ne pretiravam, če rečem, da smo v evforiji motorizacije marsikje upali, da bomo vse prometne tokove obvladali na cestah. Energetska kriza, ki je pred leti neizprosno potrkala tudi na naša vrata prvič, pred kratkim že drugič in vse kaže, da lahko pričakujemo še tretji energetski sunek, je tudi pri nas marsikje spremenila. Lahko govorimo o novi družbeni klimi, o treznem, realnejšem vrednotenju širše družbene vloge železnice. Ustaltvene zahteve so odjeknile tudi na tirih. Železniške zmogljivosti, ki ustrezajo zahtevam sodobnega prevoza, kakor tudi gospodarno ravnanje z njimi, lahko odločilno prispevajo k uresničevanju ciljev, ki smo si jih začrtali v širši družbeni skupnosti. V prometu porabimo četrtino vse energije. Železnica pa opravi 80 odstotkov dela z električno vlogo.

Za vsak netotonski kilometer porabimo na tirih tri do petkrat, v potniškem prometu pa celo osemkrat manj energije kot cestni ali železniški prevozniki. Transportne stroške v ceni končnih izdelkov lahko s sodobno urejenim integralnim železniškim transportom zmanjšamo trikrat do petkrat. Mislim, da so javnosti že precej znane nekatere akcije slovenskih železničarjev, kot so nočni skopi, uporaba palet in kontejnerjev, oprtni promet, zeleni in beli vlaki, sodelovanje pri financiranju in gradnji industrijskih tirov, posodabljanje pretočnih zmogljivosti in podobno. Vse ome-

njene in še nekatere akcije naj bi železnico naredili zanimivo in gospodarno za njene uporabnike. Seveda pa moramo in želimo na tirih, tako v Sloveniji kot v Jugoslaviji, še veliko narediti. Ob razvoju, ki ga na železnici ni mogoče zanikati, je treba upoštevati tudi spremembe, ki jih je omogočila nova ustava. V SIS za železniški in luški promet smo v Sloveniji začeli dialog med železnico in gospodarstvom, ki je omogočil na železnici nove rešitve in sploh sprožil nove pobude, pa naj so prišle s te ali one strani.

DELO: Omenili ste industrijske tere. V gospodarstvu včasih slišimo pripombe, da so ti tiri za združeno delo pretežno finančno breme?

SLOKAR: Mislim, da gre za pretiravanja. Poglejte, mnoge nove tovarne so morale same financirati kanalizacijo, dovodne ceste, vodovode in druge komunalne naprave. Pri industrijskih tirih in posodabljanju prometnih tirov pa se v tovarni prvič pojavlja sovladatelj, železničar. Ali ni to razbremenitev uporabnikov, kjer, skladno z interesi, prevzema vsak svoj del bremena?

DELO: Po industrijskih tirih ponekod prevažajo tudi delavce, prav na tovarniško dvorišče. Je to donosno?

SLOKAR: Mi se z delovno organizacijo dogovorimo, da odkupi vlak. Tako s prodajo vozovnic sploh nimamo opravka. Te prevoze že imamo v TAM, dogovarjamo se z IMV in še nekaterimi organizacijami. Ti vlaki so vedno polni. Delovna organizacija namesto da delavcem povrne stroške za prevoz na delo, kupi mesečno karto za vlak.

DELO: Pred kratkim smo brali, da je »kamničan« slabo zaseden. Je to res?

SLOKAR: Pisali ste tudi o zelenem vlaku, da ni dovolj poln. Na tirih je treba vedno govoriti o parih, o vožnji tja in nazaj. Ob jutranjih in popoldanskih konicah so vlaki polni, vendar pretežno v eni smeri.

DELO: To že razumemo. Kaj pa ekonomski račun?

SLOKAR: O čisti ekonomiki, zlasti v potniškem prometu, je težko govoriti. S širšega družbenega vidika pa je tudi »kamničan« rentabilen: nekaj plača potnik za vozovnico, razliko prispeva kot nadomestilo združeno delo širše ljubljanske regije. Tako je s širšega zornega kota tak vlak ujemeljen. Problem je le ...

Dobička torej ni bilo in izgube tudi ne in to je po njihovem mnenju za tako podjetje v tujni idealno. Gorenje Vertriebs in München je do konca 1978. leta petkrat povečalo izdaje. Med posebne uspehe štejejo, da so močno povečali prodajo svojih izdelkov v ZRN pod lastno blagovno znamko in da njihovih izdelkov ne prodajajo v nakupovalnih središčih, kjer je mogoče po mnenju tamkajšnjih ljudi kupiti le manj vredne izdelke.

Podobno zadovoljni so s svojim podjetjem tudi v Iskrinem podjetju Iskra Limited v Veliki Britaniji. Ker jim je promet v zadnjem času nekakrnat zrastle, nameravajo povečati osnovni kapital. Če bi pa hoteli ustvarjati dobiček, bi ogrozili Iskrin izvoz, pravijo. Po nenapisanih pravilih mora imeti namreč to podjetje v Veliki Britaniji vsaj dvomesečne zaloge izdelkov, da lahko za vodstvo potrebam tamkajšnje industrije, ki je njihov največji kupec. Prav lastno skladišče naj bi dajalo tudi možnost za hitreje odzivanje na potrebe in želje kupcev. Seveda pa vse to ni poceni. Kljub temu pa pravijo, da je tako skladišče še vedno trikrat cenejše, kot če bi izdelke sprosti vozili iz Jugoslavije.

Direktor Emoninega podjetja Aprimeks v Nairobiju Valter Podgornik sodi, da sta Emona in Jugotekstil-impex kot solastnika tega podjetja, z delom podjetja zadovoljni. Razen izvoza različnega jugoslovanskega blaga prvi uvaža kavo, drugi pa bombaž. Seveda pa podjetje v Afriki ne dvomno pošilja pod precej drugačnimi pogoji kot v Zahodni Evropi. Precej se je spremenilo, pravijo, ko je razpadla vzhodnoafriška skupnost. Zdaj podjetje pokriva stroške in včasih ustvari tudi nekaj

INTERCONTINENTAL FURNITURE NEW YORK

Lastniki podjetja so: po 45 odstotkov kapitala sta prispevala Lesnina in Jugoeexport, po 5 odstotkov pa Novoles in Liko. Podjetje ima tovarne za montažo izključno jugoslovanskega ploškovnega pohištva v Chicagu, Kearnyju in Los Angelesu.

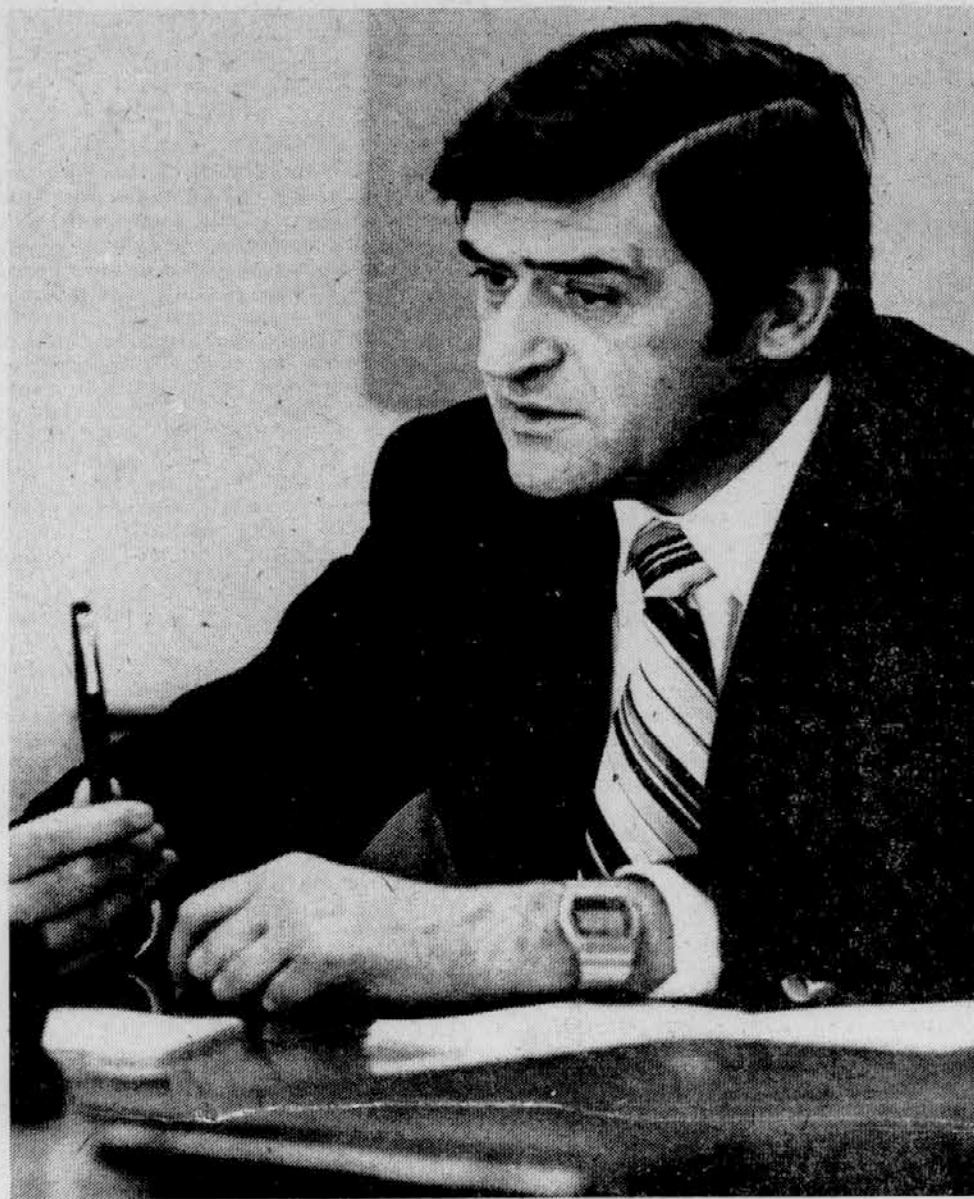
APRIMEKS NAIROBI

Podjetje se je razvijalo iz predstavnosti konzorcija slovenskih podjetij za ta del Afrike. V začetku 1972. leta so to podjetje registrirali kot lokalno podjetje v lasti ljubljanske Emonce. Gre za čisto trgovsko podjetje. V 1976. letu se je podjetje pridružil še Jugotekstil impex.

Lastništvo sta si razdelila v razmerju 70 odstotkov v korist Emonce in 30 odstotkov Jugotekstil impex.

TOMOS GHANA KUMASI

Podjetje je registrirano za trgovino in proizvodnjo in prek njega naj bi Tomos prodajal svoje izdelke v zahodni Afriki. Tomos pošilja v Gano sestavne dele za mope, ki jih tam sestavljajo. Podjetje je mešano in Tomos je udeležen s polovico kapitala.

Jože Sloskar (foto Miško Kranjec)

DELO: V čem?

SLOKAR: V tem, da »kamničan« danes še ni elektrificiran, da ne vozi 100 km na uro. To naj bi bil udoben tramvaj, varen in hiter. Toda za tak sodoben vlak bi potrebovali vsaj 300 milijonov dinarjev. Če pa bi hoteli imeti zares varen in moderen prevoz, bi tak »kamničan« stal okrog 800 milijonov dinarjev.

DELO: Kako pa se dogovarjate o delitvi dela v blagovnem prometu?

SLOKAR: Na železnici si prizadevamo tako racionalizirati blagovne tokove, da bi se tovor gibal po najkrajših in najcenejših poteh od proizvodnje in velikih skladišč do prodajnih polic. Neko je bil pretek blaga od železniške postaje do prodajnega pulta neorganiziran, predrag, torej poslovno nezanimiv. Zato je kompromitiral vse železniške storitve. Železnica se sicer načeloma ukvarja z vlaki, v zadnjem času pa tudi vedno bolj z blagom in potniki. Lani smo z Avtoradogom sklenili samoupravni sporazum in njene tovarnjake vključili v integralni transport, v razvažanje blaga v Pomurju. Podobno se dogovarjamo za prevoze po gorejskih cestah z Alpetourom, v Celju s Prevozništvom, v gorški regiji z Avtoprometom in še nekaterimi prevozniki.

DELO: Kakšne so prednosti takšnega povezovanja?

SLOKAR: Predvsem železnici ni treba kupovati tovarnjakov, za razvažanje blaga lahko uporabljamo zlasti tiste tovarnjake, ki so doslej vozili tovor na neutemeljeno dolgih razdaljah.

DELO: Na železnici že nekaj časa opozarjate, da se hitro bližata meji zmogljivosti in da bo treba še precej vlagati, da bi sodobna železnica lahko prepeljala vse velike količine tovara, tudi tistega, ki danes obremenjuje ceste. Ali so vaša opozorila točna ali zgolj taktiziranje pred bližnjim srednjoročnim planom?

SLOKAR: Odgovorjati bom s številkami. V zadnjem desetletju se je na železnici delo pri prevozu blaga povečalo povprečno na leto komaj za en odstotek, medtem ko smo v istem obdobju na cestah beležili rast tovornega prometa z 10 in celo 15 odstotki. Lani pa so se krivulje rasti prvič obrnile: do lani je železnica skoraj stagnirala, cestni promet pa strmo naraščal. Lani

pa smo na tirih pri prevozu tovara že zabeležili skok za 15 odstotkov, na cestah pa umiritev. Letos se takšna rast tovara na vagonih nadaljuje. Če bo šlo tako naprej – in mislim, da bo energetska kriza vse bolj privlačjala tovor na tere – potem bomo nekako v dveh letih že pri zgornji meji naših zmogljivosti. To pa z drugimi besedami pomeni, da bi prišli do tiste meje, ko bi morali sprejemanje blaga že odklanjati. Osebnost pa mislim, da bi to bila prava katastrofa za prometno politiko in za vse gospodarstvo.

DELO: Nekateri pa opozarjajo na boljše organizacijo dela, ki bi omogočila povečanje prometa brez velikih vlaganj. Koliko je na tem resnice?

SLOKAR: Prav gotovo je pomembna dobra organizacija – od voznega reda do hitrega obračanja vagonov, skrbnega vzdrževanja voznega parka, discipline in podobno. Prepričan sem, da lahko z boljše organizacijo, z uvajanjem elektronične in avtomatizacije, dosežemo dobre rezultate. Tak način dela se že uveljavlja. Seveda pa je znatno upanje, da lahko samo z dobro organizacijo naredimo čudeže. Če je popolnoma avtomatizirana proga izkoriščena do skrajne meje, torej stoodstotno, je edini izhod v novih vlaganjih, novih progah.

DELO: Kje pa so najožja grla, ki bi lahko, kot pravimo, povzročila prave prometne infarkte že čez dve, tri leta?

SLOKAR: Takih ozkih grl je več. Vsekakor je treba na prvem mestu omeniti enotirno, sicer popolnoma avtomatizirano progo Ljubljana-Jesenice in tudi avtomatizirano dvotirno progo Ljubljana-Zidani most. Enako je s progami proti Pivki in Reki. Gre torej za železniški prometni kriz, ki povezuje slovenski prostor in le-tega z jugoslovanskim ter evropskim. Ta železniški kriz bi morali tako usposobiti, z vsemi železniškimi kapilarami vred, da bi postal nekakšen moderen slovenski »stramvaj« za tovarni in potniški promet. Za povezovanje v medregionalnem, jugoslovanskem in evropskem prostoru pa bi morala, spričo energetske krize in zaradi dogajanj pri sedeh, ki že gradijo hitre proge visokih sposobnosti, dobiti pri nas domovinsko pravico vsaj razmišljanje in snovanje etapno grajenega novega železniškega kriza za hitrosti nad 200 km na uro in z večjimi

osnimi pritiski. Na takšnih progah bi se iz Ljubljane do Beograda vozili komaj tri ure. Mislim, da je takšna usmeritev nujna tudi zato, ker obstoječe proge v Sloveniji nimajo elementov, ki bi na sedanjih trasah omogočali večje hitrosti.

DELO: Omenili ste Evropo in naše sosedje, ki, kot pravite, že gradijo proge, po katerih lahko vlaki vozijo 200 km na uro. Kdaj pa bo to pri nas?

SLOKAR: Zelo dobro vemo, kaj počno naši sosedje. Tisto, kar sem rekel o hitrosti 200 km na uro, niso prazne govornice in tudi ne zgolj želje, temveč marsikje že stvarnost. Vemo tudi, da se nas že danes nekateri tokovi ogibljuje, med drugim gre precej tovara mimo Slovenije iz Vzhoda na Zahod, isto se dogaja z blagom za Bližnji vzhod. Če bomo hoteli ostati poslovno zanimivi tudi za mednarodne železniške prevoze, bo treba poštno zavhati rokave. V nasprotnem primeru se nas bodo veliki blagovni tokovi na tirih še bolj ogibali in kmalu bomo povsem prometno osamljeni, kot nekakšna oaza.

DELO: Menda je vključevanje železnice v mednarodne blagovne tokove precej zanimivo tudi zaradi deviznega dotoka?

SLOKAR: To drži. Lani smo s prevozom tujega blaga zaslužili čistega okrog 40 milijonov dolarjev. Spričo deviznih težav je to nedvomno precejšen kup deviz in nanj ne bi smeli pozabiti.

DELO: No, zdaj nas zanima, ali v slovenski družbi, v gospodarstvu in povsod tam, kjer odločamo o razvoju, prodira spoznanje, da je treba železnico hitro usposobiti za velike naloge, ki jo čakajo, za prevzemanje velikih količin blaga?

SLOKAR: Mislim, da se to spoznanje uveljavlja, tudi v širši družbi, v združenem delu, med planerji. Mislim pa, da nekateri še živijo v utvari, da vse, kar smo v zadnjih letih posodobili na železnici, že zadošča za prihodnost, za velike naloge, ki nas čakajo. Že prej sem omenil, da bi bila po mojem katastrofa, če bi morali začeti tovor odklanjati. Ker pa vemo, da tega ne bomo mogli delati, bi relativno zaostajanje zmogljivosti poslabševalo kakovost prevoznih storitev in tudi varnost. Na železnici sicer tudi za prihodnje srednjoročno plansko obdobje 1981–85 postavljamo varnost na prvo mesto in šele na drugo povečanje zmogljivosti. Toda vsi vemo, kako je, če vrv prepenajša: prej ali slej se vrv preraga.

DELO: Dobro, pravite, da se že uveljavlja spoznanje o nujni hitrejši modernizaciji železnice. Toda ob tem se skoraj povsod sprašujejo, kje vzeti denar za posodobitve. Kaj pravite na to?

SLOKAR: Takole bi odgovoril: gre za to, ali smo se pripravljeno glede prometa odločiti za pogumno preusmeritev, podobno, kot smo se pred leti smeli odločiti za vlaganja v energetiko, ali pa bomo polovičarji. Prepričan sem, da brez jasne družbene opredelitve in smejele zahtevne politike problemov ne bomo rešili. V javni razpravi so zdaj tri variante o vlaganjih v modernizacijo železnice v prihodnjem srednjoročnem obdobju 1981–85. Po teh variantah naj bi zbrali 13,7, 15,1 ali pa 22 milijard dinarjev. Najslabša varianta – 13,7 milijarde – pomeni le enostavno reprodukcijo izrabilnih zmogljivosti. Z drugimi besedami to pomeni, da bi tudi v obdobju 1981–85 ostali na sedanji ravni, o prevzemanju večjih količin blaga, ki naj bi jih s cest preusmerili na tere, ne moremo govoriti. Po mojem je treba na vlaganja v modernizacijo železnice gledati kot vlaganja v zmanjševanje stroškov. Če vemo, da porabimo na železnici trikrat do petkrat manj energije kot na cestah in da na tirih uporabljamo pretežno domače energetske vire, je torej modernizacija železnice in njeno usposabljanje za prevzemanje večjih količin tovorov – stabilizacijsko ravnanje. Mislim, da je življenjski interes združene države, da vlaganja v železnico, kjer lahko najbolj racionalizira prometne tokove in najbolj zniža prometne stroške. Če so prevozi nekaterega blaga na določenih razdaljah po tirih dvakrat do petkrat cenejši kot v cestnem transportu, je menda odločitev kot na dani. Sicer pa bi se lahko vsaj za hip ozrli tako na Vzhod kot na Zahod, pa bi takoj videli, koliko svet danes vlagava v modernizacijo železnice, ker je pač povsod prisotna skrajna varčnost z energijo, čim večja racionalizacija prometa.

DELO: Včasih slišimo ostre očitke, zlasti iz gospodarstva, ki letijo na tako imenovane železniške tarife. So ti očitki utemeljeni ali ne?

SLOKAR: Železničarji se s temi kritikami

tudi manj zanimanja za izvoz. Marjan Krizaj iz Elysa pa zatrjuje, da mora vsako podjetje v tujni donosno poslovati in da se zunaj da zaslužiti. V njegovi matični organizaciji, torej v Elektrotehni, so prepričani, da naše organizacije ravnajo narobe, če pošljejo v tujno takoj veliki ljudi. Težko je dobiti dobre delavce, poleg tega pa je to tudi drago. Na različnih izobraževalnih predavanjih doma pa menda preveč govorijo o različnih zunanjetrgovinskih režimih in tako posredno uče ljudi, ki bodo šli v tujnino, kako uvažati, ne svetujejo pa jim, kako naj delajo, da bodo kaj izvozili.

ELYS MÜNCHEN

To podjetje je 1975. leta ustanovila Elektrotehna iz Ljubljane pod imenom *Elek. Vendar, ker je v ZRN že bilo podjetje s takim imenom, so ga preimenovali v Elys, kar pomeni Elektrotehna, Jugoslavija in Slovenija. Elys je mešano podjetje in to jugoslovansko-ameriško. Drugi partner je Intertrade INC Cleveland (tudi ta se je medtem preimenoval, ker imamo tudi v Jugoslaviji Intertrade) katerega lastnik je Američan slovenskega porekla. Partnerja sta vložila kapital v razmerju 60 odstotkov Elektrotehna in 40 odstotkov ameriški partner Elektrotehna je v podjetje vložila 30 tisoč mark. Podjetje je čisto trgovsko. Letos pa namerava Elektrotehna odkupiti še drugi delež, tako da bo v celoti njena last. Elektrotehna ima v Münchnu zaposlena dva svoja delavca, trije pa za to podjetje delajo še v Ljubljani.*

strinjamo. Tarifni sistem, ki ga poznamo še danes na železnici, izvira iz časa pred drugo svetovno vojno in je ostanek starih odnosov, ko je železnica izravnavala razlike v pogojih gospodarjenja, ko je surovine razvažala po bogateljih cenah, na pol zastoj, visoko vredno blago pa po visokih cenah. Mislim pa, da moramo stari in preživeli sistem nadomestiti s pravimi dohodkovnimi odnosi med železničarji in uporabniki železniških storitev. Ali ni skoraj absurdno, da stane danes prevoz tone blaga na razdalji več 100 km za železnici 105 dinarjev, medtem ko stane pretovarjanje iste količine blaga z vagona na ladjo 250 dinarjev. Takih in podobnih nesmislov bi lahko naštel še dolgo vrsto. Če bi hotel zadeve karikirati, bi lahko rekel, da na nekaterih prevozih železničarji zaslužijo komaj za gumba na železničarski uniformi. Zato se povsem strinjam s tistimi, ki pravijo, da so nadomestila železnici prevelika. Če so prevozi nekateriga blaga s tovrnjaki tudi štirikrat dražji kot po železnici, je to dokaz, da železniške prometne storitve tiščimo navzdol in umetno ustvarjamo potrebo po prevelikih nadomestilih. Ob tem pa naj povem, da v Sloveniji 35 delovnih organizacij povzroča 85 odstotkov potrebe po nadomestilih pri prevozu blaga.

DELO: Ali bi se ŽTP v drugih republikah in pokrajinah pridružila vašemu mnenju?

SLOKAR: To je sicer zahteven proces, ki pa se bo po mojem slej ko prej moral uveljaviti. Seveda ne bo šlo vse lahko in čez noč. Dokler bodo ponekod železničarji dobivali nadomestila za svoje izgube iz proračunov, tako dolgo ne bodo čutili, da so odgovorni predvsem združenemu delu.

DELO: Torej ste pesimist?

SLOKAR: Niti najmanj. Rekel sem samo, da gre za proces. Povedati pa moram, da so v večini ŽTP prepričani, da smo v Sloveniji na pravi poti, ko smo se že pred leti odločili za odkrit, svobodno, enakopraven samoupravljalni dialog med železničarji in združenim delom. V Sloveniji smo železničarji za svoje delo odgovorni predvsem združenemu delu in to je povsem nekaj drugega, kot če čakaš, da denar iz proračuna poravnava vse primanjkljaje. Moram tudi povedati, da pot, ki smo jo ubrali v naši republiki, marsikje spreminja pogled. Kot rečeno pa vse ne gre čez noč. Treba bo delo na železnici napraviti priljubljene in tako privabiti nove delavce, ki bodo pomagali še hitreje spreminjati stare, preživete odnose, da bi uspešneje poganjali kolesa razvoja.

DELO: Pred kratkim smo v jugoslovanskem merilu dobili vozno SIS za železniški promet. Koliko lahko ta organizacija pospeši razvoj na železnici?

SLOKAR: Zveza SIS ima v programu tri osrednja vprašanja: osnove srednjoročnega razvoja železnice v obdobju 1981–85, tarifni sistem in integralni transport. Mislim, da so to pomembna vprašanja in lahko vse takšne in podobne pobude v zvezi SIS samo pozdravimo. Slovenski železničarji pogosto poslušamo upravičene očitke gospodarstva, da nekatere akcije, ki smo jih zasnovali v naši republiki, nikakor ne stečejo v širšem prostoru.

DELO: Kaj pa, če bi prišlo do tega, da bi železnici odrezali najtanjši kos kruha za modernizacijo v obdobju 1981–85?

SLOKAR: Mislim, da je škodljiva miselnost, da sta potrebni samo dobra volja in pogum, če hočemo večji del tovorov preusmeriti na železnico. Strinjam se s tistimi, ki pravijo, da je v vseh porah naše družbe nujna stremitev in odločna usmeritev na hitro modernizacijo železniškega prometa. Če se zavedamo, da nam z vso resnostjo grozi prometni infarkt, potem iščimo zdravilo na tirih, kjer so prometni stroški najmanjši, kjer najbolj racionalno uporabljamo domače energetske vire. Samo jasna in odločna usmeritev v posodobitve železnice lahko to prometno vlogo naredi takšno, da bo z vseh vidikov – energetskega, stabilizacijskega, deviznega in prostorskega – odpravila svojo vlogo. Če pa tega ne bomo naredili, lahko železnica kaj hitro postane cokla, močan zaviralni dejavnik v razvojnih prizadevanjih združene države. Mislim pa, da se združeno delo že zaveda pomena moderne železnice za hitrejši razvoj gospodarstva. Seveda moramo biti realisti in upoštevati realne zmogljivosti družbe. To je sicer nujno, ne sme nam pa to biti izgovor. Ob odločanju o že omenjenih variantah se moramo z vse odgovornostjo zavedati tudi vseh možnih posledic, med katerimi ni na zadnjem mestu varnost v železniškem prometu.

Proslave in prireditve

Bomo jutri res bolj varčni, smo bili doslej preveč razsipni?

Pripravljeni so varčevalni programi pri organiziranju proslav in športnih tekmovanj

Če smo Jugoslavlani veseli ljudje, ki smo radi v družbi, na proslavah in tekmovanjih, ni nobena nesreča. Če to svojo nagnjenost zadovoljujemo predvsem med službenim časom in na družbene stroške, je to že zaskrbljivo. Kadar pa mora o takih pojavih razpravljati zvezna konferenca socialistične zveze in predsedstvo SFRJ, ki je problem načelo v začetku letošnjega leta, pa so posebej v sedanjih težkih gospodarskih razmerah nujni »zaviralni« ukrepi. O vzrokih za takšne razmere in o načrtih za izboljšanje smo povprašali pristojne organe republiških konferenc SZDL, republiških in pokrajinskih svetov zveze sindikatov ter vodstva republiških telesnokulturnih skupnosti.

Upravičeno prevladuje mnenje, da je organizirano praznovanje in zaznamovanje jubilejev pomembnih dogodkov in osebnosti iz zgodovine jugoslovanskih narodov in narodnosti po svoji idejnopolitični, kulturni in vzgojni plati veliko pripomoglo k spoznavanju naše revolucionarne preteklosti in k uveljavitvi vsega, kar smo v zadnjih desetletjih dosegli v našem revolucionarnem, samouravnem in kulturnem razvoju. Ugodno očno lahko izrečemo tudi o športnih tekmovanjih in drugih množičnih prireditvah. Pri tem pa ne smemo prezreti, da se je smisel in namen posameznih prireditev marsikdaj izrodil.

Tako se je dogajalo, da je bila z visokodonečimi gesli podprta organizacija prireditev v določeni občini ali KS vzrok in priloznost za materialne pridobitve te skupnosti. Najrazličnejši jubileji delovnih organizacij so se lahko sprevrgli zgolj v veselice, pred katerimi so bogato obdarili nekateri (predvsem vodilne) posamezniki. Najrazličnejše panožne »športniade« so bile neredko prava parada slabega okusa in zapravljanija, delovna srečanja v okviru kongresnega turizma pa so marsikdaj narzla že tako pičel ostanek dohodka organizacij, ki so izobraževalne simpozije organizirale.

Nevarnosti, ki jih povzročajo preširokosceno, nenačrtno praznovanje brez prave vsebine in cilja, se zavedajo tudi v zvezni konferenci socialistične zveze. Nanje je sredi lanskega junija ob sprejemanju stališč o zaznamovanju obletnic pomembnejših dogodkov in osebnosti iz zgodovine jugoslovanskih narodov in narodnosti opozoril konferenco tudi njen podpredsednik Kolj Široka:

»Zavzemamo se za to, da bo zaznamovanje obletnic pomembnejših dogodkov in osebnosti povsod, kjer je to mogoče, delovno in bolj povezano z aktualnimi družbenimi nalozami. To je dobra priloznost, da

sedanje konkretne družbene probleme povežemo s celoto našega razvoja, da spoznamo kontinuiteto revolucije, opozarjamo na pota nadaljnjega razvoja in mobiliziramo ter spodbujamo subjektivne sile k opravljanju nalog, pred katerimi stoji družba...

Posebno pozornost zasluži obravnavanje financiranja proslav ter gradnja in vzdrževanje spomenikov. Zavzemamo se za najbolj smotno porabo sredstev v te namene, za odločno ukrepanje proti pojavom pretirane porabe, proti nerealnim načrtom in podobno...

Čim več pozornosti je treba posvetiti tudi tistim dnevom, dogodkom in jubilejem, ki jih praznujemo vsako leto. Zavzemati se bomo morali za praznovanje ob delu ali izven delovnega časa, oziroma za to, da nobena praznika ne zaznamujemo na račun dela ali na način, ki ni v skladu z njegovim pomenom in družbenim smislom.

Stališča, ki jih je takrat o praznovanji sprejela ZK SZDL, so se konkretnejša. Opredeležujejo tudi možno vsebino in obliko zaznamovanja jubilejev pomembnejših dogodkov in osebnosti:

- Množične zборе, akademije, znanstvena srečanja, umetniške prireditve
• Proizvodne, športne in kulturne revije ter tekmovanja
• Vaje ljudske obrambe, festivale, predavanja, razstave, publikacije
• Obiske zgodovinskih krajev, pohode po partizanskih poteh, pogozdovanje in olepševanje okolje
• Srečanja mladine, borbov in drugih občanov

- Postavljanje spomenikov in spominskih objektov, ki imajo trajno praktično družbeno vrednost
• Izdajanje razglednic, znamk...

Zvezna konferenca je seveda podprla tudi praznovanje državnih, republiških in mednarodnih praznikov ter drugih pomembnih dogodkov iz zgodovine, ki jih praznujemo vsako leto. Ob tem pa se je zavzela za njihovo obogatitev z novo vsebino ter za pravočasno pripravljane kvalitetnih programov in za večjo odgovornost temeljnih organizacij združenega dela, družbenopolitičnih in družbenih organizacij ter drugih organizatorjev, ki morajo skrbeti, da praznovanja ne bodo stihijska, improvizirana in le formalna.

V stališčih so natančno določeni tudi presledki pri zaznamovanju obletnic pomembnejših dogodkov in osebnosti. Če gre za dogodke, ki so se zgodili do konca XVIII. stoletja, naj bi praznovali vsako zaokroženo 50-letnico. V primeru, če se zaznamuje dogodek od začetka XIX. stoletja do leta 1919, naj bi praznovali na vsakih 25 let, medtem ko bi za dogodke in jubileje osebnosti za dobo od leta 1919 zaznamovali vsako novo zaokroženo 10-letnico.

Za proslave so na Hrvaškem potrošili preveč denarja

Našteli smo le najpomembnejša izhodišča, sprejeta v zvezi s praznovanji v zvezni konferenci SZDL Jugoslavije in na predsedstvu SFRJ. O njih so razpravljali v najvišjih organih družbenopolitičnih organizacij vseh republik in pokrajin, ki so sprejele podrobnejše obdelane predvsem stabilizacijske vidike organiziranja proslav in drugih javnih manifestacij.

Sekretarka koordinacijskega odbora za ohranjanje in razvijanje revolucionarnih tradicij pri RK SZDL Hrvaške je, denimo, trdila, da bo na osnovi takšnih stališč letos v tej republiki manj proslav kot prejšnja leta. Med občinami bo letos več dogovarjanja o organizaciji prireditev, kar pomeni, da bodo proslave združevali in tako zmanjšali stroške zanje. Po mnenju RK SZDL Hrvaške potrošijo za proslave preveč denarja; precej bi ga lahko prihranili, če bi proslavljanje programirali, pripravili podrobne finančne konstrukcije, zmanjšali število manifestativnih ter povečali delež delovnih ustvarjalnih prireditev.

V začetku letošnjega januarja je predsedstvo RK SZDL Hrvaške podprlo takšno usmeritev in priporočilo vsem zainteresiranim delavnikom od krajevnih skupnosti do republike, naj proučijo sistem financiranja proslav in manifestacij ter te stroške upoštevajo pri pripravljanih finančnih načrtov pristojnih samoupravnih interesnih skupnosti. Prav tako naj bi praznovanje posameznih zaokroženih jubilejev združili s praznovanji tradicionalnih državnih, republiških in mednarodnih praznikov.

Predsedstvo republiške konference SZDL Slovenije pa je že mesec dni pred tem v letošnji program proslav in prireditev zapisalo, da moramo doseči racionalnost praznovanj najpomembnejših družbenopolitičnih, kulturnih in ostalih dogodkov ter omogočiti pogoje za delovno manifestativno izražanje politične osveščenosti in hotenja delovnih ljudi, da svoj kraj ali delovno organizacijo ter delovne dosežke še tesneje povežejo s celotnim družbenim dogajanjem. Proslave naj bodo organizirane racionalno, brez nepotrebnih stroškov, denar, ki ga potrebujejo za organizacijo, pa mora biti vnaprejšnjem zagotovljen.

V istem dokumentu je tudi zapisano, da v letu 1980, skladno z vsemi odgovornimi

nosilci oblikovanja programov proslav in prireditev, ni predvideno zaznamovanje nobenega jubileja na osrednji republiški prireditvi.

Sekretarka koordinacijskega odbora za proslave pri RK SZDL Slovenije Mika Verbič je tudi povedala, da na osnovi takšnih izhodišč upravičeno pričakujejo, da se bo število najrazličnejših proslav in drugih prireditev, s tem pa tudi stroški zanje, zmanjšalo za najmanj četrtino. Koliko bo ta prihranek vreden, zaenkrat nihče ne more povedati, saj doslej kljub prizadevanju in dobri volji še nikdar niso uspeli zbrati vseh podatkov, potrebnih za bilanco stroškov proslav in drugih množičnih manifestacij. Znana je le višina pomoči, ki jo je letos RK SZDL predvidela za organiziranje nekaterih tradicionalnih akcij in prireditev, oziroma za praznovanje nekaterih pomembnejših jubilejev. Ta pomoč znaša 3.350.000 dinarjev.

Stisk roke in nagelj lahko odtehtata drugo potovanje

Iz SR Makedonije nam je naš dopisnik poslal nekaj praktičnih podatkov. Tako piše, da delovni kolektivi praznujejo jubileje svojih organizacij v delovnem vzdušju, z odpiranjem novih obratov, posodabljanjem tehnologije in podobno. Stabilizacijska priporočila so upoštevali tudi pri praznovanju dneva žena. V nasprotju s prejšnjimi leti, ko so posamezne delovne organizacije najemale kompletne gostinske objekte, organizirali polete posebnih letal v Moskvo, Pariz, London in v druge metropole, so letos slavje omejili na skromna delovna praznovanja s čestitkami in cvetjem na delovnih mestih. Podatkov, koliko so doslej že in koliko še bodo prihranili, še nimajo. Kljub temu pa ugotavljajo, da ne bodo majhni, saj so v preteklosti ob podobnih priložnostih potrošili na desetine novih milijonov dinarjev.

Tudi vse proslave v organizaciji republiškega sveta in osnovnih organizacij zveze sindikatov Srbije so zasnovane kar najbolj varčno. Tako bodo v organiziranjem izločilnih občinskih in regionalnih tekmovanj precej zmanjšali število udeležencev zaključne prireditve tradicionalnih »Srečanj tozdov Srbije«, na katero so doslej delovne organizacije pošiljale številne tekmovalne ekipe in delegacije.

Tudi seznam tekmovanj in prireditev osnovnih organizacij sindikata je zaradi varčevanja precej krajši. Spodbujajo predvsem delovna tekmovanja, in srečanja, karšni so, na primer, »Januarski dnevi prosvetnih delavcev Srbije«, zbor turističnih in gostinskih delavcev, srečanje gradbincev in podobno. Sindikat torej nič več ne podpira raznih »ijade«, ki so bile zelo drage in ki so se jih običajno udeleževali isti ljudje. Spodbujajo pa tako imenovana »Srečanja tovarništva«, za katere bodo letos porabili približno 900.000 dinarjev. To pa je precej manj, kot so za podobne namene potrošili doslej.

Podobno usmeritev so sprejeli tudi v Vojvodini, kjer je sindikat še vedno pokrovitelj najboljših oračev, metalurgov in podobno. Nasprotujejo pa raznim tekstilnim, »delovnim posvetovanjem«, na katerih se predvsem pije in je ter sklicevanjem raznih seminarjev na morju. Na ta način bodo precej zmanjšali izdatke, kar pove že podatek, da je vojvodinska zveza sindikatov za te namene, vključno z organizacijskimi stroški skupščine ljudske tehnike, izločila le 200.000 dinarjev.

Ram Alihajdari, član predsedstva zveze sindikatov Kosova je povedal, da bodo letos sindikalne organizacije organizirale le takšna tekmovanja, ki ne bodo samo

Nekaj pomembnejših dogodkov in obletnic iz politične in kulturne zgodovine jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki imajo idejnopolitični, moralni, vzgojnoizobraževalni in splošne družbeni pomen za vso Jugoslavijo:

- Leto 1980
- 75-letnica rojstva Save Kovačevića
- 15. januar - 60. letnica ustanovitve balkanske komunistične federacije
- 22. januar - 75. letnica prve ruske revolucije
- 27. februar - 75. letnica ustanovitve univerze v Beogradu
- 23. aprila - 100. letnica rojstva Franceta Kidriča
- 8. april - 75. letnica smrti Josipa Juraja Strossmayerja
- 11. april - 60. letnica ustanovnega kongresa Delavske socialistične stranke Slovenije
- 16. april - 60. letnica splošne stavke železničarjev jugoslavije
- 20. junij - 60. letnica vukovarskega (II) kongresa KPJ
- 27. junij - 30. letnica sprejetja temeljnega zakona o upravljanju državnih gospodarskih podjetij in višjih gospodarskih združenj s strani delovnih kolektivov
- 7. julij - 40. letnica zleta »Svobode«
- 21. avgust - 200. letnica rojstva Jerneja Kopitarja
- 27. avgust - 75. letnica ustanovitve Glavne delavske zveze BiH
- 19. oktober - 40. letnica pete državne konference KPJ
- 28. november - 60. letnica volitev v ustavodajno skupščino, ko je KPJ dobila 59 mandatov
- December - 60. letnica splošne stavke rudarjev Slovenije ter BiH

V SR Sloveniji koordinacijski odbor za proslave RK SZDL opozarja še na naslednje prireditve:

- 60-letnica
- splošne stavke železničarjev Jugoslavije in dogodkov na Zaloški cesti (april)
- 1. kongresa SKOJ (10. junij)
- splošne stavke delavcev na Primorskem in požig narodnega doma v Trstu (julij)
50-letnica
- bazovskega procesa in bazovških žrtve (september)
40-letnica
- ustanovitve društva prijateljev Sovjetske zveze
- splošne stavbinske stavke v Sloveniji (23. maj - 3. junij)
- sestanka krščanskih socialistov v Laškem (junij)
- III. konference KPS na Vinjah (29. in 30. junij)
- VI. državne konference SKOJ (8. in 9. september)
Iz obdobja po osvoboditvi
35-letnica
- zmage nad fašizmom in osvoboditve (maj)
- prve slovenske vlade (5. maj)
- osvoboditve internirancev in političnih zapornikov (maj)
- ustanovnega kongresa OF slovenskega naroda (julij)
- ustanovitve organizacije Združenih narodov (24. oktober)
Ostale obletnice
70-letnica rojstva Edvarda Kardelja
70-letnica rojstva Toneta Tomšiča

tekmovalna, temveč bodo tako ali drugače pripomogla k gospodarski stabilizaciji. Načrtujejo tekmovanje kovinarjev Kosova; podobno merjenje moči gozdarjev in lesarjev, tekstilcev in rudarjev, ki pa jih bodo ob dnevu rudarjev organizirali predvsem v okviru delovnih organizacij in občin.

Tudi »doma« je lahko praznovanje slovesno in tekmovanje uspešno

Podobna so bila tudi stališča najvišjih organov zveze sindikatov Hrvaške in Slovenije. O tem doslej niso sprejemali posebnih programov, temveč so povsod stabilizacijska prizadevanja vpletli v druge dokumente, kot je, denimo, dogovor o delitvi dohodka in sredstev skupne porabe ter sklepi v zvezi s praznovanjem dneva žena. Tako v Sloveniji kot na Hrvaškem so se opredelovali večini velikih panožnih športnih tekmovanj, če pa jih že bodo organizirali, naj bi udeleženci stroške pokrili iz lastnega žepa. Seveda pa takšna odločitev ne pomeni, da mora vsaka športna ali kulturna dejavnost v združenem delu zamreti, saj sindikati hkrati spodbujajo organiziranje veliko cenejših, pa zato nič manj privlačnih tekmovanj v delovnih organizacijah in posameznih občinah. Po tozidh naj bi organizirali tudi proslave ob dnevu samoupravljalcev in ob drugih priložnostih, ob katerih čaka predvsem klub samoupravljalcev precej dela pri organizaciji predavanj, kulturnih programov in razstav.

Investicije naj bodo premissljene, proslave obletnic izbrane

Razvijali naj bi prostovoljno in neplačano delo telesnokulturnih delavcev, delo strokovnih služb prilagodili potrebam amaterskega športa, zmanjšali režijske stroške ter razvijali takšne oblike dela, ki ob najmanjših stroških lahko dajejo najboljše rezultate.

Prihranek bo, ne bomo pa vedeli, kolikšen

Približno tako so bili verjetno motivirani tudi makedonski telesnokulturni delavci, ki so se odločili, da zaradi varčevanja ne sme trpeti množičnost in kvaliteta, medtem ko se zmagovalci in drugi lahko odrečejo nagradam, svečanim večerjam in drugim reprezentančnim izdatkom. Tako bodo za vse športne dejavnosti v tej republiki letos predvidoma porabili 12 milijonov dinarjev (15 odstotkov več kot lani), od katerih bodo približno polovico namenili za množične športne prireditve, kjer bo sodelovalo več kot 200.000 ljudi.

Iz povedanega lahko sklepamo, da pobude za varčevanje pri praznovanju najrazličnejših jubilejev in organiziranju športnih in drugih množičnih prireditev, niso naletele na gluha ušesa. Se več, njihovo uresničevanje smo znali preliti v konkretne ukrepe, ki obetajo precejšnje prihranke: Seveda le v primeru, če se bomo spreteli sklepov in dogovorov tudi v resnici držali.

Kolikšen bo ta prihranek zaenkrat še ni možno reči. Navsezadnje tudi zato, ker predručna letošnji stroškov ni možno primerjati s podobnimi bilancami preteklih let. Prejšnja leta namreč nikdar niso uspeli zbrati obratov vseh proslav in prireditev, ker jih nekateri organizatorji pač niso imeli ali niso hoteli dati. To pa pomeni, da so letošnji pozivi k varčnosti upravičeni, saj iz nepopolnih podatkov o financiranju nekaterih proslav in prireditev lahko sklepamo, da so bili takšni, da se jih pristojni posamezniki ali organi preprosto niso upali povedati.

Gradivo so zbrali: Borko de Corti, Slobodan Dukić, Kiro Mukatov, Muhamed Skhoza in Janez Odar, ki je članek pripravil za objavo

Nadaljevanje s 25. strani

lahko uporabljajo le nekatere naše materiale, ker bi bili sicer predragi. Med tistimi, ki so konkurenčni, omenjajo lesene opaže in nekatere instalacijske materiale. V Elektrotehni pa poudarjajo, da je v ZRN vse narobe, če inflacija doseže 5 odstotkov, pri nas pa je 30 odstotka. Če hočemo izvažati, mora biti izvoz gospodarsko zanimiv, pravi Marjan Križaj iz Elysa. Narobe je po njegovem mnenju tudi to, da morajo naša podjetja v tujini z izvozom pokriti polovico svojega uvoza v Jugoslavijo. Tujim podjetjem, ki izvažajo v Jugoslavijo menda ni treba. V Elektrotehni so tudi prepričani, da se naše upravne službe premaloz zanimajo za poslovanje podjetij v tujini, saj jih ne vprašajo, koliko kapitala so vložili in kaj so od take nalozbe dobili. Kljub temu pa se v tej organizaciji niso mogli odločiti ali naši predpisi pomagajo podjetjem v tujini ali jih ovirajo. Na splošno pa kakih večjih pritožb nad našimi predpisi nismo slišali, res pa je, da v teh podjetjih z nekaterimi določili niso zadovoljni. V Obnovi jih tako moti, da večkrat zaradi uvoznih omejitev ne morejo uvoziti opreme, ki so jo za potrebe del v tujini tam kupili. Posodobitve opreme pa je bil to tudi eden od namenov, da so podjetje v tujini sploh ustanovili. V Gorenju se pritožujejo, da doma podjetja gledajo preveč skozi dobiček. V Lesnini pa se čudijo, koliko dela ima zvezna uprava z ugotavljanjem, ali je upravičeno povečati osnovni kapital v Lesnininem podjetju v New Yorku. Eno leto menda že ne dobe odgovora. Premajhen kapital pa jim ne omogoča ustvarjati večji dohodek in včasih se morajo celo zadolževati. V Intertradu ugotav-

ljajo, da se naši predpisi prehitro spreminjajo. Nasploh, še posebej pa trgovska podjetja, močno čutijo uvozne omejitve. Nekateri sodijo, da se je tujim predpisom lažje prilagoditi kot našim. Pravijo, da v tujini vedo, kdaj delajo prav in kdaj narobe, doma pa včasih ne, ker so se predpisi medtem že spremenili. V Intertradu se tudi sprašujejo, če lahko pri ustanovitvi konsignacijske prodaje jugoslovanskega blaga v Egiptu in sosednjih državah - menda so že letos sklenili pogodbe za 3 milijone dolarjev izvoza jugoslovanskega blaga, med drugimi tudi izdelkov Mebla, Stola, in škofjeloške LTH - lahko računamo na podporo naših predpisov, kajti računati je, da tuji kupci izdelkov seveda ne bodo takoj plačali, naše organizacije pa bodo seveda denar hotele takoj. Ker torej velik del podjetij v tujini iz takšnih ali drugačnih vzrokov posluje na robu rentabilnosti, ni moč veliko govoriti o prenosu dobička v Jugoslavijo. Nekateri ga potem, ko poravnajo obveznosti v tujini državi, res pošljejo domov oziroma ga v skladu z lastništvom poprej seveda razdele. Drugi se odločijo, da bodo denar spet vložili v podjetje. Tako je bilo, denimo, z Intertradovo kožarno v Indiji, ki se kljub temu, da je menda vseskozi rentabilna, ubada s pomanjkanjem obratnega kapitala. Tudi Tomos je šibicek svojega podjetja v Gani namenjal ponovnemu investiranju v to podjetje. Po zadnjih predpisih pa bo moral v prihodnje 20 do 30 odstotkov dobička obvezno poslati v Jugoslavijo. Tisti, ki poslujejo z izgubo, računajo, da bodo potem, ko bodo zlezli na zeleno vejo, pokrili nakopičeno izgubo iz prejšnjih let.

GORENEJ HELLAS SOLUN To je proizvodno podjetje, ki sta ga kot mešano podjetje ustanovila Gorenje in grški partner za montažo sklopov, podsklopov in izdelkov, ki jih tja dobavljajo iz Jugoslavije. Gorenje se je, kot pravijo sami, za ustanovitev tega podjetja odločilo predvsem zato, da bi izkoristilo prednosti, ki jih takim oblikam poslovanja dajejo grški zunanjetrgovinski predpisi, carinski predpisi in proizvodni sistem. Gorenje ima v podjetju 380 tisoč draham osnovnega kapitala. BOKY TANNARIES LTD NEW DELHI To je indijsko jugoslovansko mešano podjetje. Z naše strani sta delna lastnika ljubljanski Intertrade in Cibaliya, na indijski strani pa sodeluje več partnerjev. Jugoslovanska stran je prispevala četrtino kapitala, milijon rupij. Od tega je Cibaliya prispevala 60 odstotkov te vrednosti, 40 odstotkov pa Intertrade. Podjetje je proizvodno, namreč kožarno. Sedež podjetja je v New Delhiju, sama tovarna pa je v Madrasu. MIDDLE EAST INTERTRADE FREE ZONE LLC ALEKSANDRIJA To podjetje je Intertrade ustanovila in kot čisto izvozno podjetje v prosti coni v Aleksandriji. V začetku letošnjega leta so dokončali skladišča na 5000 kvadratnih metrih površine, v katerih naj bi prodajali jugoslovanske izdelke in to ne le za Egipt ampak tudi za sosednje države. Gre za neko vrsto konsignacijske prodaje, za približevanje blaga trgu.

Vendar v nekaterih državah predpisi določajo, koliko časa tuje podjetje sme imeti izgubo. Za pokrivanje izgube naj bi uporabljali osnovni kapital. Pogosto pa morajo z denarjem, posojili in drugimi ugodnostmi pomagati tudi matične organizacije. Položaj se seveda zaplete, če imajo tudi te izgubo. Po pravilih bi moralo tuje podjetje ustvariti toliko dohodka, da bi pokrilo vse stroške, tudi osebne dohodke, pravi Marjan Križaj iz Elysa. Vendar pogosto za osebne dohodke zmanjka denarja in zate se zadolžuje v tujini. Krog se ponavadi konča pri naši banki oziroma pri matični organizaciji, ki mora vrniti posojilo. Ta pa lahko reče »ja« ali pa »ne«. Čeprav so tisti, ki dobro poslujejo, odkrivo ponosni na svoje rezultate, pa so le povsod prepričani, da je poslovanje njihovega podjetja težko primerjati s kakšno našo organizacijo ali z drugim podjetjem v tujini. Ker so bili nameni pri ustanovitvi različni, tudi uspešnosti ne bi smeli enako presojati. V Gorenju pravijo, da brez lastnega podjetja najbrž s svojimi izdelki ne bi prodrli v Grčijo. Menijo tudi, da se ustanovitev trgovskega podjetja hitreje izplača, ker so tudi nalozbe manjše. V Aprihexu tako poudarjajo, da se ne morejo primerjati z Krkino Dawo, ker je ta zgradila tovarno, mora vzdrževati stavbo in stroje. Aprihex kot trgovsko podjetje pa takih stroškov nima. V Lesnini pa poudarjajo, da bi morala naša podjetja, dokler ne spoznajo trga, nastopiti s tujim partnerjem v mešanem podjetju. Prehitra ustanovitev lastnega podjetja jih lahko veliko stane, pa ne prinese pričakovanih učinkov. Zato je toliko bolj pomembno, da so ta podjetja tesno

povezana z matično organizacijo in to seveda ne le takrat, ko je treba pokriti izgubo ali deliti dobiček. Tudi naši sogovorniki poudarjajo, da so podjetja v tujini podaljšana roka domačih organizacij in da so stiki z njimi tesni in dobri. Vendar kljub temu, da so stiki dobri in kot nekateri poudarjajo, tudi pogoj za dobro poslovanje podjetij, so ta podjetja torej le različno uspešna. Tako jih tudi, če zanemarimo dobiček, ki naj bi ne smel biti podlaga za presojo, ocenjujejo tudi v matičnih organizacijah. Po tem, da le redki poslujejo z dobičkom, bi namreč lahko sodili, da je večina naših podjetij slaba. Taka ocena pa bi bila najbrž brez temeljitega pregleda prehitra. V gospodarstvu se zavedajo, da je v izvoz treba veliko vlagati in zato so pripravljene pokrivate tudi izgubo teh podjetij. Vendar dejstvo, da je slovensko gospodar-

SARL SLOVENIJALES PARIZ To je družba z omejenim jamstvom, ki je bila pred 15 leti ustanovljena kot mešano podjetje, vendar je z leti njen kapital prešel v celoti v roke naši organizaciji združenega dela. Lastnik tega podjetja je SOZD Slovenijales. Ves čas je bila glavna naloga podjetja pospeševanje izvoz našega pohištva. TOMOS GHANA KUMASI Podjetje je registrirano za trgovino in proizvodnjo in prek njega naj bi Tomos prodajal svoje izdelke v zahodni Afriki. Tomos pošilja v Gano sestavne dele za mopede, ki jih tam sestavljajo. Podjetje je mešano in Tomos je udeležen s polovico kapitala.

stvo v tujini ustanovilo največ trgovskih podjetij, čisto proizvodna so sila redka, morda le kaže, da organizacije s takimi nalozbami niso nameravale izgubljati. Izkušnje namreč kažejo, da so trgovska podjetja bolj donosna, ker so nalozbe manjše in učinek večji, ker imajo taka podjetja samo po nekaj zaposlenih. Trgovskim podjetjem ne nazadnje dobiček prinaša predvsem uvoz. Glede na to, da Jugoslavija že tako zelo velika uvoza, bi se morda tega podjetja našemu gospodarstvu in še posebej plačilni bilanci ne zdela potrebna. Seveda pa bi bila taka ocena tudi prehitra. Ne gre namreč pozabiti, da v tujini večji del kupcij sklepajo prav prek trgovcev. V Jugoslaviji smo pravzaprav nekakšna izjema. Ponovna zunanjetrgovinska registracija je namreč poganjal, da proizvodne organizacije hočejo največ same izvažati in uvažati. Predstavniki naših podjetij v tujini pa poudarjajo, da so taki neposredni nakupi precej dražji. In če ocenjujemo vlogo in pomen naših podjetij v tujini, jih moramo seveda ocenjevati tudi s stališča vsega gospodarstva in ne le s stališča ustanovitelja, ki ima nena zadnje glede na tak ali drugačen položaj na trgu, večjo ali manjšo možnost vzdrževati tudi slaba podjetja. Glede na naš gospodarski položaj pa bi najbrž morali bolj spodbujati izvoznike, četudi slabše poslujejo, kot pa tiste, ki dobro žive pravzaprav res samo na račun naše plačilne bilance. Gradivo so zbrali: Dragiša Bošković, Gustav Guzej, Alja Košak, Mojca Drnar-Murko, Vilko Novak, Iztok Razdrin in Vesna Bertonec-Popit, ki ga je tudi pripravila za objavo.

Naši delavci v tujini

Odhajajo ljudje v najbolj ustvarjalni življenjski dobi

Povratniki naletijo na posplošene obljube in mnoge praktične težave

Včasem zaposlovanje delavcev v tujini bi lahko ločili štiri značilna obdobja. Prvo se začela leta 1964, ko je imelo v drugih državah status začasnih delavcev okoli 118.000 Jugoslovancev. Ti so tja odhajali neorganizirano in so bili v celoti prepričani, da bodo delodajalcem. V drugem obdobju, od 1976, leta, je šlo v tujino največ delavcev, v dobri meri s posredovanjem služb za zaposlovanje in v sodelovanju s tujimi organi.

Od leta 1973 smo si, bi lahko rekli, intenzivno prizadevali, da bi skupaj z imigracijskimi državami uredili položaj in pravice delavcev ter jim zagotovili status, enakopraven statusu domačih delavcev. Naposled, po letu 1974, se že vrača več delavcev, kot jih odhaja, ukrepi za njihovo zaposlovanje v domovini so vedno bolj organizirani.

Trenutno se marsikje pletejo razprave o krepitvi stikov z Jugoslovani v tujini. Na nedavni seji predsedstva zvezne konferenice Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije je bil delegatom skupščine SFRJ predložen zakon o varstvu naših državljanov, začasno zaposlenih v tujini. To je nedvomno razlog več, da temu vprašanju posvetimo nekoliko več pozornosti.

Podatki, ki smo jih zbrali, kažejo, da so naši delavci začeli množično odhajati v tujino sredi šestdesetih let. Že leta 1973 jih je samo v evropske države odšlo okoli 900.000, naša država pa je zabeležila najrazvitejšo letno stopnjo gospodarske migracije. Pomanjkanje delovne sile v razviti državah je spodbujalo zaposlovanje v ugodnih okoliščinah in brez zadostne pravne regulative. Temu v prid je bilo dejstvo, da je v tem obdobju hitro naraslo število nezaposlenih skoraj v vseh regijah in občinah. Prav tako je iz kmetijstva od 1962. do 1975. leta »zbežalo« 1.400.000 ljudi,

družbeni sektor pa toliko novih delavcev ni mogel sprejeti.

Kakor je pokazala neka anketa, ki so jo napravili v Srbiji, so bili med poglavitnimi razlogi za zaposlovanje v tujini: nezadovoljive materialne življenjske razmere in slab zasluzek, nezaposlenost, nakup kmetijskih strojev, postavitev hiše, solanje otrok itd. Konec leta 1977 je bilo v tujini zaposlenih okoli 700.000 Jugoslovancev brez članov družin, od tega iz Srbije 179.000, SAP Vojvodine 48.700, SAP Kosova 45.000, SR Hrvaške 206.800, Bosne in Hercegovine 184.000, Makedonije 48.000, Slovenije 37.000 in Črne gore 15.400. V zadnjih letih so množično odhajali za delavci tudi člani njihovih družin. To ponazarja podatek, da je bilo leta 1974 z delavci v tujini 250.000 članov družin, leta 1977 pa okoli 350.000.

Položaj v vseh imigracijskih državah, v katerih so zaposleni naši delavci, je zdaj tak, da so v veljavi precej rigorozni ukrepi, ki omejujejo ali onemogočajo nadaljnje zaposlovanje tujcev. Prednost dajejo domačim delavcem. Tako na primer v ZR Nemčiji izvajajo selekcijo tujih delavcev in diskriminacijo nasproti tujim državljanom. Prav tako dajejo razna denarna nadomestila tujcem, da bi pretrgali delovno razmerje in odšli domov. To se dogaja v Franciji. Pogostna praksa je, da delavci po šestih mesecih nezaposlenosti izgube vse

socialne pravice. V Avstriji so lani skrčili število tujih delavcev, za leto in naslednja leta pa imajo v načrtu, da zmanjšajo njihovo število za nadaljnjih 15 odstotkov.

Zunaj ostajajo zvečine sedem do devet let

V izredno težavnem položaju so delavci, ki so se takrat, ko so bile v veljavi omejitve, zaposlovali mimo skupnosti za zaposlovanje. V glavnem gre za »sezonce«, ki se zaposlujejo v gradbeništvu, kmetijstvu in turizmu, veliko pa se jih je mimo meddržavnih sporazumov zaposlilo pri obrtnih delih v Franciji, Avstriji in Švici.

Gotovo pa je, da bodo razvite zahodnoevropske države, kljub stalnim in občasnim omejitvam, tudi v prihodnje zaposlovale tujo delovno silo in torej tudi naše delavce, le da v dosti skromnejšem obsegu kot v prejšnjem desetletju in pa delavce drugačnega profila, predvsem strokovno usposobljene mlade in zdrave ljudi z neko industrijsko izkušnjo. Prav tako razvite države, čeprav imajo precej brezposelnih državljanov, ne morejo zadostiti vsem svojim potrebam po delavcih za sezonska, fizično težka in slabo plačana dela, to pa zaradi strukturalne in teritorialne neuskladenosti, kar zadeva razpoložljivost potrebne delovne sile. To kaže dejstvo, da samo okoli 10 odstotkov tujih delavcev opravlja kvalificirano delo oziroma da je 92 odstotkov ročnih delavcev, kakor tudi dejstvo, da so njihovi prejemki povprečno za 18 odstotkov nižji od prejemkov domačih delavcev, ki opravljajo ista dela. Če bi na primer v Franciji odpustili 250.000 tujcev, bi spričo omenjenih ovir in neskladnosti lahko namesto njih zaposlili samo 80.000 domačih delavcev.

Ljudje, ki v jugoslovanskih sindikatskih spremljajo problematiko v zvezi z našimi delavci v tujini, so nam rekli, da so v zamejstvo najprej odhajali nezaposleni kvalificirani delavci in strokovnjaki, nato pa zaposleni kvalificirani delavci in prebivalci z vasi. Na splošno pa je značilno, da so v vseh fazah odhajali na delo v tujino mladi ljudje. Zato je zdaj med delavci v tujini okoli 62 odstotkov starih od 18 do 35 let. Ni treba posebej poudarjati, da so to delavci v najbolj ustvarjalni življenjski dobi, ko se lahko intenzivno učijo in se prilagajajo delovnim zahtevam in zahtevam tujega okolja. Delavci povprečno ostanejo na tujem sedem do devet let, precej pa jih je tudi, ki žive v tujini več kot desetletje, tako da ti praktično nimajo več nobenih težav s prilagajanjem. Po drugi strani pa se sčasoma povečujejo razlike v načinu življenja delavcev v tujini in posebej njihovih otrok v primeru z okoljem, iz katerega so prišli. V ZR Nemčiji je na primer več kot 13 odstotkov delavcev, ki so tam dlje kot osem let itd. Gotovo je tudi, da tudi v prihodnje ne bo drugače, ker so se tuji trgi delovne sile stabilizirali, spremenili so se prvotni ekonomski in drugi motivi, treba pa je reči tudi, da so možnosti za zaposlovanje povratnikov še omejene.

Positivne in negativne posledice

Skupaj z moškimi pa odhaja v tujino tudi veliko žensk in to ima daljnosežne posledice. V tujini so si ustvarile dom številne družine. S starši so se preselili otroci in družine so tako ustvarile možnosti za daljšo bivanje, medtem ko je doma ostalo veliko otrok prepričenih rodbini in starišem. Število jugoslovanskih otrok in mladine v tujini nenehno narasča. Sodiijo, da je v zahodnoevropskih državah pri star-

ših okoli 165.000 otrok, starih do 15 let, oziroma do 100.000 predšolskih otrok. Več deset tisoč pa se jih vsako leto rodi zunaj domovine. Vsekakor so v najbolj delikatnem položaju fantje in dekleta v starosti od 15 do 21 let.

Nedvomno so naši ljudje, zlasti pa mladi, ki prebivajo v tujem družbenem in kulturnem okolju, prisiljeni, da se mu prilagajajo in zapadajo vplivom, ki spreminjajo njihove navade. O ekonomskih posledicah zaposlovanja naših delavcev v tujini smo slišali mnenje profesorja ekonomske fakultete v Beogradu dr. Ljubice Adamovića. Pravi, da si nekvificirani delavci in kmetje pridobivajo navade industrijskih delavcev in se strokovno izpopolnjujejo. Odnos do porabe se razvija v dveh smereh: v smeri večjega varčevanja, smotrnejše in načrtne porabe ali v smeri stopnjevanja »porabniške mentalitete«.

Med pozitivne posledice zaposlovanja naših delavcev v tujini pa nedvomno lahko štejemo to, da si družine zagotavljajo pomenljiv dohodek in s tem dvig življenjskega standarda, da se zaposli delovna sila s področja popolne nezaposlenosti in ekstenzivne proizvodnje itd. Več kot 63 odstotkov gospodinjstev, ki imajo svoje domače zaposlene v tujini, dobiva materialna sredstva vsak mesec, občasno jih dobiva nakazila več kot 33 odstotkov, 54,95 odstotka pa jih je, ki dobivajo po tej poti dovolj za preživljanje.

Med negativnimi posledicami strokovnjaki omenjajo ločitev družin, staranje vaških družin, nastajanje socialnih problemov, izgubo velikega števila strokovnjakov in mladih delavcev v najboljši življenjski dobi itd. Prav tako je res, da precej otrok in mladinc pre malo pozna materinščino in naše družbene vrednote, dokaj težko se vključuje v naš šolski sistem.

Sekretar sveta Zveze sindikatov Srbije Milun Tadić pravi, da so delovni, ekonomski položaj, varnost delavcev in zagotavljanja posameznih pravic neposredno odvisni od tega, kako je to urejeno s konvencijami in z migracijsko politiko zaposlovanja. Konvencije, ki so bile podpisane, ko je bilo čutili visoko konjunkturo in potrebo po tuji delovni sili, materialne in druge zahteve naših delavcev pa so bile majhne, danes ne ustrezajo več.

Štirje v eni sobi

Potrebe po tujih delavcih in politika do njih so v razviti evropskih državah različne, za vse pa je značilno, da so v tej njihovi politiki praktično elementi diskriminacije nasproti delavcem zunaj Evropske gospodarske skupnosti oziroma tujim delavcem nasplo. Formalna enakost ni dovolj, pravi Milun Tadić, saj tuji delavci zadevajo na vrsto ovir v obliki omejenega bivanja in dovoljenj za delo, nimajo možnosti zamenjati podjetje, ne poznajo jezika in predpisov itd.

Kako žive tuji delavci, nam pove na primer podatek, da v ZR Nemčiji stanujejo štirje tujci v eni sobi, da so taka stanovanja revno opremljena, pri tem pa morajo tujci plačati za meter stanovanjske površine povprečno 4,63 marke, medtem ko je cena za Nemce 3,97 marke. V Zahodni Nemčiji si tudi prizadevajo za trajno ustaliti število delavcev. Tako so nedavno sprejeli predpis, da naj bi – kljub splošni prepovedi zaposlovanja tujcev – omogočili zaposlovanje članom družin delavcev, zlasti mladini. Gre dejansko za asimilacijo tuje mladine. S tem se dokaj pomlajuje jugoslovanska delovna sila z mladino, ki je že tam, in mladino, ki se pridružuje staršem v tujini. Naša država ima sporazume o socialnem zavarovanju z vsemi državami, v katerih je

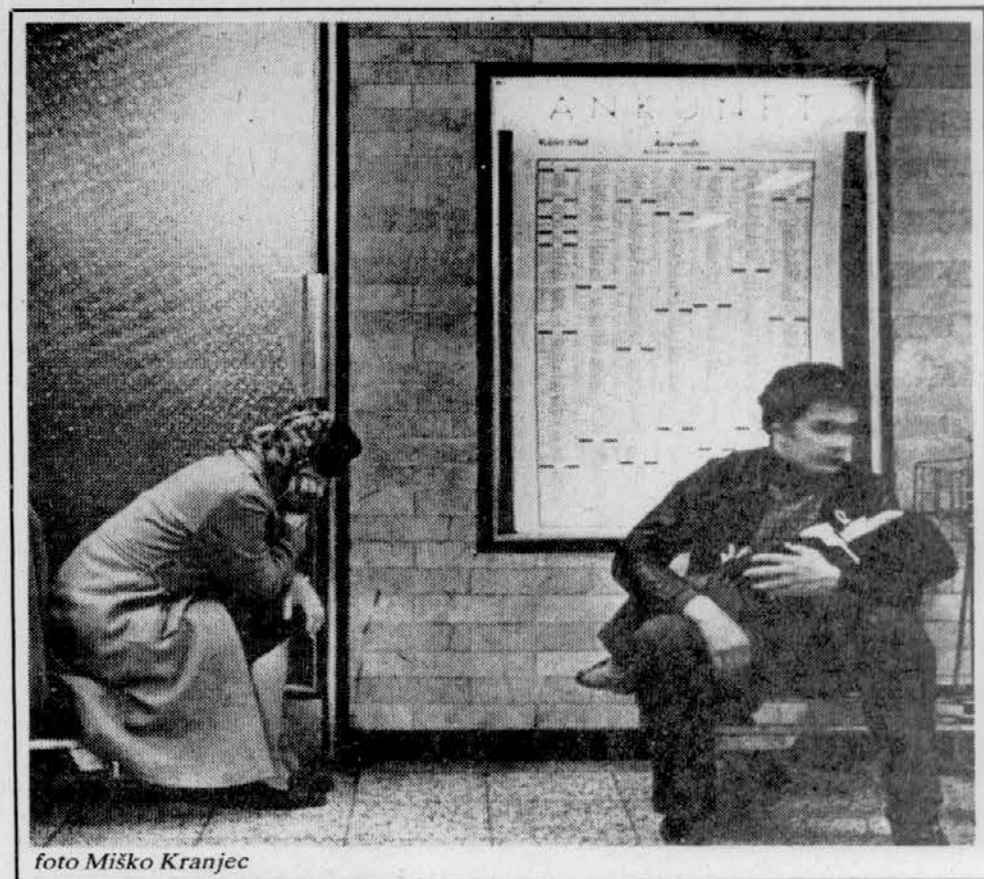

foto Miško Kranjec

začasno zaposlenih večje število naših delavcev: z Belgijo, Nizozemsko, Veliko Britanijo, Švico, Avstrijo, ZR Nemčijo, Dansko, Švedsko, Francijo itd. Naše oblasti so z vztrajnim prizadevanjem pred dvema letoma izposlovale, da so otroci, ki žive doma, izenačeni z otroki, ki žive v ZR Nemčiji in Avstriji. To je tembolj pomembno, ker je 67.000 delavcev v ZR Nemčiji prejemale za 106.000 otrok polni dodatek, 64.900 delavcev pa je za 150.000 otrok, ki žive doma, prejemale približno 3,5-krat manjši dodatek. Enake pravice za otroke v domovini in za otroke, ki žive v Avstriji, so delavci na podlagi spremenjenega sporazuma dosegli v začetku leta 1978. Zadnja leta se je tudi precej razširila mreža diplomatsko-konzularnih predstavništev, ki imajo pomembno posvetovalno in varstveno vlogo. Iz Jugoslavije je prišlo več socialnih delavcev, ki neposredno pomagajo delavcem pri administrativnih delih, prevajanju in drugih opravilih in ki ščitijo njihove interese na sodišču.

Vendar je trajna smernica naša družbe, da je zaposlovanje delavcev v tujini le začasno. To je zapisano v kongresnih dokumentih zveze komunistov in takšna politika je bila že večkrat potrjena. Druženopolitične skupnosti zato v svojih načrtih računajo na postopno vračanje in zaposlovanje delavcev, ki so zdaj na začasnem delu, s politično akcijo pa spodbujajo organizacije združenega dela, da bi širše odpirale vrata za zaposlovanje povratnikov. Sprejeti so tudi ustrezni programi ukrepov in akcij. Toda v praksi, v življenju teče to dokaj počasi. Tako je na primer z načrti o drobnem gospodarstvu. V občinah je močno čutili odpor proti temu, da bi dajali dovoljenja povratnikom, ki bi radi svoje prihranke vložili v ustanavljanje obrtnih delavnic. Uradniki zahtevajo od njih »tisoč in en papir«, zavračajo, pošiljajo zainteresirane ljudi od vrat do vrat in jim tako jemljejo voljo, da bi se ustalili v domovini. Zato se neredko dogaja, da delavci spet pripravijo kovečke in se poslovoje; »Mene ne boste več videli«.

Čeprav je torej s političnimi stališči in zakonskimi ukrepi položen dober temelj, pa vse to skopni pod samovoljo občinske birokracije. Pobude, da bi povečali sedanje število zaposlenih v delavnicah, ki so v zasebni lasti in ki bi v tem primeru postale pogodbenne organizacije, so prav tako pomembne za zaposlovanje povratnikov. K razvoju drobnega gospodarstva bo pripomogel tudi kredit mednarodne finančne korporacije v znesku 32 milijonov dolarjev. Od te vsote naj bi vsaka jugoslovanska republika in pokrajina dobila 4 milijone dolarjev.

Na koncu je treba reči, da v večini jugoslovanskih občin niso »zapodali« pravih potreb po posameznih obrtih, v katerih bi se lahko vključili povratniki. Tako sploh ne konkretizirajo političnih zahtev, ne načrtujejo poslovnih prostorov, ne zagotavljajo finančnih sredstev in olajšav, s katerimi bi spodbujali odpiranje obrtnih delavnic. Povratniki naletijo samo na posplošene obljube in mnoge praktične težave.

Administracija je pre malo podjetna, trdovratno vztraja pri formalnih ovirah v zvezi s strokovno usposobljenostjo, rada kroji nestalno politiko davkov in prispevkov, zato ni čudno, da povratniki marsikje ugotavljajo, da jih samo varajo s praznimi obljubami.

Da bi delavci, ki se vračajo z začasnega dela, s pridom naložili prihranke in da bi lahko izkoristili svoje izkušnje, sta potrebna, bi rekli, dva bistvena pogoja: prvi, zagotoviti bi bilo treba dovolj raznovrstnih in zanimivih programov, zasnovanih na dejanskih potrebah vsakega posameznega okolja in trga, in, drugič, zmanjšati formalne ovire v zvezi s strokovno usposobljenostjo in podobnim, kar mora izpolnjevati povratnik, ki se hoče posvetiti samostojni dejavnosti. Kazno je, da je tudi tu led že prebit, k čemur so pripomogli novi ukrepi v zakonski regulativi in čedalje izrazitejše politične zahteve, da mora razvoj na tem področju hitreje steči.

Slobodan Dukić

Kühnova »spomenica« o tujcih

»Poklicali smo delovne moči, prišli pa so ljudje«

BONN, aprila (od naše dopisnice) – Ko je septembra 1979 ugledni socialni demokrat Heinz Kühn po naročilu zvezne vlade pripravil »spomenico« o usmeritvi integracije tujih delavcev in njihovih družin v Zvezno republiko Nemčijo, se je v javnosti sprožila doslej najbolj obsežna razprava o posameznih neprijetnih vidikih izločnosti, drugorazrednega položaja in brezupnosti velikih delov družin in tretje generacije tujih delavcev.

Časopisi so z dramatičnimi naslovi opozarjali na »družbeno tempirano bombo«, če ne bi nekaj pravčasno ukrenili. Razprava se je zavrtela okoli pojma »integracija« tujcev v zahodnonemško družbo in okoli ukrepov, ki naj bi na področju šolstva in socialnega varstva v doglednem času izenačili priložnosti med otroki tujih delavcev in nemškimi vrstniki.

Veliko večino vsebinskih poudarkov Kühnove spomenice je nedavno zvezna vlada sprejela in del nalog prevzela sama, večji del pa je prenesla na pristojne dežele. Program je sestavljen iz priporočil, navaja

maksimalne in minimalne potrebe ter predlaga vire za financiranje. Povsem jasno je iz besedila videti, da so se avtorji zavedali, da bodo naleteli na odpor in da se bodo morali uresničevalci programa boriti proti ponekod močno zakoreninjenemu sovraštvu do tujcev. Tudi v pogovoru, ki smo ga imeli v Bonnu akreditirani tuji novinarji s Heinzom Kühnom takoj po seji vlade, je bilo čutili, da se prave težave šele začinjajo, ne nazadnje zato, ker je za izvedbo programa (dodatno šolanje, izobraževanje, izdatki za socialne delavce) potrebno na leto od 500 do 600 milijonov zahodnonemških mark.

Pot, ki jo Heinz Kühn predlaga za rešitev skrajne zapletenosti vprašanj, je v bistvu nekakšna bližnjica skozi goščavo neznan. Osnovna zamisel – integracija otrok tujih delavcev – počiva na pragmatičnih izhodiščih razmišljanja o »večini« (Nemcih), ki je po naravi nestrna do »manjšine« drugače govorečih in mističnih tujcev. V veliki meri je Kühnov predlog posledica dejstva, da je bil on sam v času nacistične države politični begunec in svoje razumevanje položaja delavcev naslanja na svoje neprijetne izkušnje, ko se je kot manjšina (v Pragi na primer) srečeval z večino v družbi. Svoj izločeni položaj je pripisal skoraj izključno neznanju jezika države, kjer je bival, in nepoznavanju kulture ter življenjskih navad družbe. Jezik (nemščina) zdaj igra v predlogu odločilno vlogo. Je prvi pogoj za zmanjšanje prepada in iz njega izvaja vse ostalo. Otrokom naj bi bilo torej treba pomagati, da bi se že v predšolski dobi in pozneje v šolah dobro naučili nemščine, svoj domači jezik pa bi se učili v okviru nemškega šolskega sistema in njegovih programov kot prvi tuji jezik (na primer namesto angleščine).

To pomeni, da bi moral odpasti dopolnilni pouk domačih jezikov tujih delavcev tako, kot so ga izvajali doslej (po programih in v učitelji iz matičnih dežel) in tudi ločeni razredi pouka, ki jih imajo ponekod. Pobuda za tako odločitev ima ostanek vrsto opornih točk v dejstvu, da vsakemu otroku »nemiselnosti v obeh jezikih« in torej, po mnenju Kühnove skupine, nesposobni za integracijo v zahodnonemško družbo, to da tudi za reintegracijo v domačo. Toda besedilo nikjer ne upošteva dejstva, da je zaostajanje tudi posledica precej slabšega ekonomskega položaja staršev in da družbenega okolja, ki bi otroka navduševalo za učenje, ni mogoče ustvariti samo s tem, da se otrok »prilagodi življenjskim navadam« v deželi gostiteljici. Sporučilo predloga meri v stajanje manjšine z večino, ker naj bi samo to dajalo tujcem priložnost postati enakopravni z državljani Zvezne republike Nemčije in ker naj bi samo prilagoditev večini odstranila njene predsedke do manjšine. Kot zgodovinska primerjava rabi Kühnu primer stajanja poljskih rudarjev v nemškem Porurju v začetku tega stoletja in uporablja jo absolutno, ne da bi upoštevala drugačne razmere in drugačen čas.

Zgradba, ki je videti logična, če nekdo jemlje kot nesporen dejstvo to, da nemška večina ne trpi drugačno govoreče manjšine, se začne podirati v trenutku, ko Kühnov predlog začne ločevati integracijo otrok tujih delavcev (drugo in tretjo generacijo) od asimilacije (germanizacije). Prilagoditev večinski navadam naj bi bila potrebna zato, da bi otroci končali šole in se izobrazili, hkrati pa naj bi jih šole pripravile na to, da bi se tudi vrnil v domovino svojih staršev, če bi po dopolnjenem osemnajstem letu življenja ne želeli postavitv zahteve za pridobitev nemškega državljanstva. Tistim namreč, ki so rojeni in so večino življenja preživeli v ZR Nemčiji (formalno od dvajsetega leta s pogojem, da so, tudi prej živeli v ZR Nemčiji dve leti) daje predlog priložnost, da »brez nepotrebnih formalnosti« pridobijo državljanstvo. Drugače kot v Franciji, kjer otroci tujcev državljanstvo dobijo avtomatično, če ga izrecno ne zavrnejo, predvidevajo v zahodnonemškem modelu prosilčevno pisno zahtevo. Prošnjo bi oblasti lahko zavrnile samo, če bi jih prosilec poprej kaznovan zaradi kaznivih dejanj. S točko o lažjem in hitrejšem pridobivanju državljanstva je zgradba reševanja položaja otrok tujih delavcev zaokrožena: pridobili bi vse pravice, ki grejo tudi nemškim vrst-

nikom, in zlasti uredili težave z dovoljenji za delo. Tako bi ostala prepoved zaposlovanja novih delavcev iz drugih držav v veljavi, prazna delovna mesta pa bi zasedali mladi ljudje, ki bi bili že »integrirani« v družbo in tudi poklicno usposobljeni. Lepotna napaka tega logičnega sklepanja je v tem, da bi ponujeno državljanstvo sprožilo hude dileme med mladimi ljudmi. Kljub načelu o postopnem združevanju družin tujih delavcev, namreč otroci teh delavcev, ki so prišli v ZR Nemčijo po objavi prepovedi novega zaposlovanja, niso dobili dela. Pridobitev državljanstva pomeni torej tudi avtomatizem pri dobivanju dela, kljub temu, da zgora za zaposlovanje nove delovne sile ostane v veljavi.

Tako kot pri vprašanju jezika, ki naj dovolji in ustvari pogoje za integracijo, je tudi pri državljanstvu za tuje delavce vrsta vprašanj ostala brez odgovora oziroma so avtorji le malo upoštevali elemente narodne zavesti: tujec naj se nauči nemško in ne bo več tujec, pridobi naj državljanstvo in bo postal lojalen državljan Zvezne republike Nemčije. Edino v zvezi s tistimi morebitnimi tujci, ki bi pridobili državljanstvo prej, preden bi se integrirali (torej naučili jezika in se navzeli življenjskih navad), navaja poročilo nekaj vrjetnih težav. Ko govori o prvi generaciji tujih delavcev (med njimi jih je izjemno malo uporabilo pravico do državljanstva, čeprav bi po desetih letih bivanja imelo nanjo pravico en milijon tujih delavcev), pravijo avtorji poročila, bi se utegnulo zgoditi, da bi »kljub pravni enakopravnosti čutili diskriminacijo, kar zadeva možnost družbenega vzpona.« V tem primeru, opozarjajo avtorji, »bi nastale tuje govoreče manjšine s nemškimi državljanstvom v Zvezni republiki Nemčiji, kar bi zlahka razvijalo družbene krize«. Po tej poti je mogoče zvedeti, da prve generacije nihče ne želi zadrževati dalj, kot je najbolj nujno. Svoj del napake v zvezi z ravnanjem s tujimi delavci priznava avtorji poročila v zvezi z ugotovitvijo, da so delavci ostali v bolj ali manj zaprtih skupinah, ker jih okolje nikoli ni prenehalo gledati kot tuje in se tudi po deset in več letih bivanja v ZR Nemčiji niso počutili doma. Za drugo in tretjo generacijo naj bi bile perspektive povsem drugačne (2,6 milijona tujih delavcev naj bi imelo namesto za vedno ostati), posebej še zato, ker je ekonomska perspektiva mladih ljudi povezana s pridobitvijo zahodnonemškega državljanstva.

Na pogovoru, ki smo ga imeli tuji novinarji s Heinzom Kühnom, je ostalo odprto tudi

vprašanje, kako bodo reagirale države, od koder tuji delavci in njihovi otroci prihajajo. Predvidoma naj bi (tako v predlogu) prosilci za zahodnonemško državljanstvo poprej zaprosili za odpust iz državljanstva druge države. Če ta država tega ne bi bila pripravljena storiti, bi šli v ZR Nemčiji preko tega in računali z ljudmi z dvojnimi državljanstvom. Heinz Kühn je državljanstvo povezal z nujnostjo integracije oziroma s njenim olajšanjem in med pomembne točke prišel tudi »državljsko lojalnost«. Na vprašanje, kako naj bi ljudje postajali državljsko lojalni, čeprav bi imeli dve državljanstvi, in zato, ker so enega vrzeli iz praktičnih pobud, ni mogel odgovoriti.

Program, ki ga je torej na podlagi Kühnove spomenice pripravila vlada, izhaja iz dejanskega nezadovoljivega stanja in kopičenja problemov v drugi in tretji generaciji in ima vrsto precizno obdelanih koristnih pobud (enake možnosti za šolanje, za poklicno in nadaljnje izobraževanje, več socialnih stanovanj, pozivi domačinom, naj sprejemajo tuje delavce medse). Ni mogoče odreči Heinzu Kühnu in njegovim sodelavcem, da iskreno želijo popraviti položaj, toda hkrati tudi ni mogoče prezreti, da izhaja iz postavk, ki niso obdelane z vseh strani in se bolj nanašajo na zgodovinske vzporednice s političnimi emigranti iz Nemčije v tridesetih letih kot na migracijo delovne sile v drugi polovici dvajsetega stoletja. Pisci poročila omenjajo, da bo želja po pridobitvi državljanstva različno nacionalno razporejena (največja bo pri Turkih, najmanjša pri Jugoslovanih in Grkih), toda vztrajajo, da je taka pot z integracijo v nemško okolje edina pot za odstranjevanje socialnih napetosti med Nemci in tujimi delavci.

Heinz Kühn je za bistvo svojega dela postavil naslednje prispodobno: »Poklicali smo delovne moči, prišli pa so ljudje tem je omenil razloček med delovno-tržnim obravnavanjem tujih delavcev iz zgodnjega obdobja zaposlovanja in drugičnim pristopom sedaj, ki naj bi dovolil razumeti pojav tujih delavcev v celotnem družbenem podtekstu. Predlagana pot je integracija, ki naj bi dovolila ohraniti zvezo s tradicijami in z zgodovino domačega naroda, ki pa že po vneprejšnjih okvirnih sodbah ne bo daleč od asimilacije. Prisile seveda ne bo; integrirani imajo namen tiste, ki so »integracije voljni«, in one, ki so se »spoboini«.

Moja Držar-Murko

Evropska razstava Firenca in njeni Medičejci

Blizu 3.500 umetniških in muzejskih predmetov iz 21 dežel

V firenčinskem Palazzo Vecchio, nekdanj in še zmeraj sedežu oblasti, je od srede marca marsikaj spet tako, kakor je bilo, ko je Cosimo de' Medici, prvi veliki knez Toskane, od tod vladal svojem mestu in deželi. Pohištvo in kipi, ki so tukaj stali v 16. stoletju, preproge in slike, ki so takrat krasile stene, so spet na svojem starem prostoru: Palazzo Vecchio je izhodišče devetih velikih razstav pod skupnim naslovom »Firenca in Toscana Medičejcev v Evropi 16. stoletja«.

Na firenčinskih razstavah je zbranih okoli 3.500 umetniških in muzejskih predmetov, sposojenih iz 21 dežel, kamor so se bili razkropili, in te umetnine z izumi vred naj bi spet ponazorile »kulturno enovitost« naše celine, kakor si to prizadeva dokazovati že šestnajstič po vrsti evropski parlament, ki od leta 1954 daje pobudo za take vseobsežne prireditve. Firenčinska prireditev, ki bo odprta tri mesece, naj bi po pričakovanju prireditev privabila milijon obiskovalcev.

Firenca in njena podjetna rodbina Medičejcev, zagotavljajo mestni prireditelji, pa nikakor nista mišljeni kot popek sveta, kjer naj bi bilo svoj čas vse ustvarjeno in izumljeno, vendar pa je v okviru te znamenite mestne države, ki je bila povezana z velikimi evropskimi središči, mogoče v malem predstaviti rojstvo modernega sveta, z vsemi njegovimi spoznanji, konflikti in hrepenenji. Naslov razstave je treba pozorno prebrati: ne predstavlja se namreč Firenca zgodnje renesanse v najlepšem in največjem razcvetu, ki so jo dejansko sooblikovali Medičejci 15. stoletja – ne, poudarek je na naslednjem stoletju, to pa je že obdobje kriz, negotovosti in slednjic propada.

Rojstvo moderne v modelu

Spričo tega, da je Firenca zgodnje renesanse že sama po sebi »najlepša trajna razstava na svetu«, se zdi, da so se prireditelji oprli na mnenje angleškega Florentinca Harolda Actona, ki je zapisal: »Vsako pozna vzpon Medičejcev, toda le malo jih pozna zgodovino njihovega propada, ki tudi ni brez harmonije in lepote«. Koncept sklopa firenčinskih razstav je tedaj precejšnje tveganje, saj je med prvimi tujimi kritikami že zaslediti ogorčene očitke, češ

da je monumentalna prireditev kaj dolgočasna, če ne že »provincionalno izdajstvo moderne« ali kar »nezaslišan atentat na ošabne člane družine Medici« – mišljeni so veliki knezi 16. stoletja – pa še to, da se temu ni čuditi, saj so med prireditelji tudi davni potomci neke firenčinske rodbine, ki so jo bili Medičejci nekoč zatirali.

Torej Firenca 16. stoletja, že po svojem »zlatem veku«. Leta 1520, ko je umrl slikar Rafael – Raffaello Santi –, s katerim razstavljalci začenjajo pregled epohe, je bila tista harmonija, klasična renesančna enotnost narave in ideala, kakor ju je za trenutek uresničil v svojih slikah »nebeski« Rafael, že vprašljiva za vso Evropo. V Angliji je Thomas More napisal svojo radikalno družbeno utopijo, v Firenci Machiavelli svoj pragmatični knežji priročnik, v Nemčiji se je Luther uprl Cerkvi. Medtem pa je na papeškem prestolu sedel seveda Medičejec, Leon X., ki mu je bilo vsega tega bolj malo mar.

Njegova izvolitev 1513 je bila dotlej največje zmagoslavje stremuške bankirske rodbine Medičejcev. Njeni poglavitni predstavniki so se bili sicer že v 15. stoletju povzpeli na položaj dinastičnih mestnih vladarjev v svobodoljubni Firenci, toda spričo de iure republikanske ustave zmeraj le do preklica. Leta 1531 pa je drugi medičejški papež, Klemens VII., s cesarjevo blagonaklonjenostjo lahko posadil svojega nečaka – ali domnevnega sina – Alessandro de' Medici na firenčinski knežji prestol. Alessandro naslednik, Cosimo I., ki je gospodarno razširil ozemlje kneževine še na druge »komune« v Toscani in moderniziral upravo, pa si je pridobil naslov velikega kneza in rodbini dokončno zagotovil vladarsko dednost – vse do izumrtja Medičejcev v 18. stoletju.

V zadnjih desetletjih tega, v razstavo zajetega 16. stoletja šele so se Medičejci obdali z največjim sijajem in razkošjem, pod

Francescom I. in Ferdinandom I., da bi se počutili enakovredne drugim evropskim vladarskim hišam, s katerimi so si bili v svaštvo. Dve Medičejki sta bili francoski kraljici in veliki knezi so se poročali samo še s tujimi plemkinjami, odkar si je Cosimo I. pripeljal za ženo Eleonoro da Toledo, hčer neapeljskega podkralja – njena podoba je tudi na razstavnem plakatu! – in so kajpada opustili nekoč tako donosne bančniške posle. Umetnost je zdaj služila samo še poveljevanju firenčinskega dvora in je zakrnela v manirizmu. In če so bili Medičejci stare, republikanske veje svoje rodbine po notranji želji in potrebi mecenji, so veliki knezi mlajše veje samo še zbirali. Lepe umetnosti so se umaknile pred naravoznanstvom in tehniko.

Sicer so impulzi, ki so sevali od hkratne navzočnosti treh genijev: Rafaela, Michelangela in Leonarda da Vinci v Firenci na začetku 16. stoletja, še obvladovali to časovno obdobje. Toda na temelju dotlej ponovno čaščene antike se zdaj nakazuje že zelo negotova prihodnost. Po Kolumbu sta dva svetova, Novi in Stari svet. »Novus mundus« prvič zapiše Florentinec Amerigo Vespucci na zemljevid. Iz negotovosti raste težnja po preverljivem in dokazljivem spoznanju – obenem pa tudi vera v čarovnice in astrologijo. Galilei brusi leče svojega daljnogleda in opazuje vesolje, da bi preverili Kopernikove teze. Hkrati pa Ferdinando I., toscanski veliki knez, še zmeraj vrti razkošni globus, obdan z zvezdnimi potmi okoli središčne zemlje. Vendar pa časa ni mogoče zaustaviti. In preganjeni Galilei najde zatočišče ravno pri tem Ferdinandu, da lahko na stara leta v miru opazuje nočno nebo, odkrije Jupitrove lune in jih hvaležno poimenuje za »medičejške zvezde«.

V tem 16. stoletju pridejo Turki do Dunaja, v srednji Evropi se širi protestantizem.

Hujskaču Savonaroli, ki meče pregrešne slike na grmade, so v Firenci s papeževo pomočjo zaprti usta in še njega dodali na grmade. Toda zdaj se širi neka nova pobožnost, najde potrditev v tridentinskem koncilu (protireformacija) in se uveljavi poleg posvetnega razkošja, ki se bohoti v barok. Sicer je bila slikarska perspektiva odkrita že v 15. stoletju, toda zdaj Evropa odpira tudi svoje drugo oko, da gleda svet plastično, v vsej njegovi protislovnosti in ga takega jame tudi sprejemati. Še malo prej veljavni antični oblikovni kanon ni več neovrljiv. Umetniki in arhitekti pod vtisom novih čustvenih strujanj jadrjo v manirizem. Kakega Pontorma ali Vasarija – ki je značilno ostal v spominu predvsem kot pisec prve umetnostne zgodovine – ne navdihujejo več renesančni ideali.

Sijajni propad

V Palazzo Vecchio in v Palazzo Strozzi, ki sta s svojimi rustikalnimi zidovi prej trdnjavi kot pa palači, sta obe poglavitni, najimitejši in najrazkošnejši razstavi: »Medičejci kot mecenji in zbiralci« in pa »Prvenstvo risbe (disegno)«. Kakor rečno, prostori v Palazzo Vecchio, sedežu republikanske signorie, ki jih je veliki knez Cosimo I. dal preurediti v dvor, Vasari pa mu jih je dekoriral z neskončnimi stenski in strojni podobami, ki se poveljujejo Medičejce, prostori in razstave so skoraj identični – četudi so iz Accademie prinesli Michelangelovega Davida in areško himero, zakaj Cosimo I. je vendarle pospeševal raziskovanje etruščanske preteklosti Toskane. V katalogu (vseh je štiri ali pet knjig) je poleg tega označenih še 700 drugih eksponatov.

V Palazzo Strozzi, bivališču nekdanjih mogočnih sovražnikov stremuških Medičejcev, pa se Firenca izpostavlja z eno najbolj kočljivih tem, pri čemer prireditelji spet opozarjajo na morebitne nesporazume: z »disegno« da ni mišljena riba, marveč koncept, osnutek – a da bi bila zmešnjava kompletna, na koncu le prevladuje risba. V eni prvih dvoran, nadnaslovljena »Šola sveta«, so citirana dela Rafaela, Leonarda in Michelangela s peščico osnut-

Cosimo I. na trgu v Firenci – rodbina Medičejcev je štiri stoletja krojila usodo temu mestu

kov. Potem pa morje maniristov s Sartom, Pontormom in Bronzinom kot stalnimi točkami. V prostoru, ki je posvečen platonski Accademii – ustanovil jo je že ljudski Cosimo Stari, »oče očetinjave«, kakor je zgradil tudi knjižnico kot jedro humanistične omike – nastopajo novi, uradniški dvorni umetniki, Vasari, Allori, Poppi, tudi Cellini in »tutti quanti«. Ob njih se vsiljuje vprašanje, kaj je bil pravzaprav osnutek, koncept manirizma, katerega bistvena karakteristika je bila vendarlo opustitev realističnega v prid ekspresivnega sloga, ki je onkrak stabilnosti perspektive odkril mik labirinta in ki si je, če sploh koncept, potem izbral anti-koncept.

Pa naprej: v trdnjavi Belvedere je velikanški pregled večinoma fotografiranega gradiva z naslovom »Moč in prostora«, vse od vojskovanja prek arhitekture do oblikova-

nja vrstov, vse od mestnega načrtovanja do umetne obrti. V Orsanmichelu, ki je spodaj cerkev, zgoraj pa nekdanja kašča, je razstava rokopisov, zemljevidov in dokumentov ekspanzionistične politike Medičejcev, »Medičejci in Evropa«. V Palazzo Medici-Richardi je najti razstavo o veselju Medičejcev do ceremonij, slavij in gledališča. V naravoslovnem muzeju je razdelek o nočnem delovanju astrologov, alkimistov in magice. V cerkvi San Stefano nekaj malega o napetostih, v katerih se je lomila Cerkev. In nazadnje je še zlasti zanimiv pregled tega eksplozivnega časa v knjižnici Medicea Laurentiana: obilica znanstvenih disciplin s prvimi obrisi novega veka.

Marsikaj od vsega tega sicer vzbuja pomislek, zakaj bi bili ravno Medičejci tega stoletja tako pomembni za Evropo, saj sega pogled z njihovega dvora v razlojeno

mestno družbo. Po drugi strani pa je v »Knežji sceni«, dokumentirani sceni cincocenta, prvič dokazano, kako je poleg dvornega teatra v Firenci že 1576 obstajala tudi ljudsko gledališče – komedija, kjer je bilo treba plačevati vstopnino. A povsod navzoči, tiranski veliki knez je tudi tu imel svoje oči in ušesa: neviden je lahko gledal predstave iz skrivne lože.

Cosimo I., prvi veliki toscanski knez, je stabilnosti Toskane kot državnih tvorbi žrtvoval nekdanja cvetoča, svobodna mesta – ki so potem v nesvobodi s Firenco vred zakrnela. In ta mesta, Siena, Pisa, Lucca, Arezzo, vsoga osem, prav zdaj odpirajo še vsaka svojo lokalno medičejško razstavo. Toda kdo neki si bo vse to mogel in hotel ogledati?

Priredila Olga Ratej

Iz žgočih pogovorov o kulturi

Umetnik – berač ali bogatin?

Današnja kultura ni kultura dovršnosti, ni kultura nedotakljive tradicije, neomajne, trdne in avtoritativne institucije ter načrtovane projekcije za jutri, takšne, v kakršni mora biti vsaka nadrobnot v sklopu predvidenega.

Današnja kultura je nenehna in bistvena tema vsakdanjega življenja, enako izključena kot žgoča polemična razprava, enako nepogrešljiva kot vsakdanja govorica in pogovor, v vprašanjih o svoji prihodnosti pa je v enaki meri skrb za vse tiste, ki so

jim skrb naložene in ki jih ne morejo prespati in odložiti.

Preprosto povedano, kultura je že tako vpleta v vsakdanje življenje, da ni pogovor o njej nič drugega kot pominek o možnostih in nujnostih življenja. Najbrž se zaradi

tega tudi toliko govori o kulturi in njenem vplivu na prostor in čas naših let, tako kot se govori tudi o našem vplivu v tem času in prostoru na kulturo današnjega trenutka, pa tudi na ono, ki bo dediščina našega časa.

Opazil sem, da so ti številni pogovori o kulturi, tako pogosti in glasni pa spontani, robati in skrbno prečesani, urejeni in zmedeni, izkušeni in nespretni, modri in povprečni, plitvi in celoviti, strokovni in nestrokovni, polni duha in nesmiselnosti, vselej pa vsakdanji, velikokrat bolj zanimivi, živahni in bolj dramatični kot nekateri slovesne, včasih tudi nadute reprezentacije te kulture.

Včasih je več povedanega o kulturi v teh zanimivih, bojovitih in izzivalnih, kritičnih in bistromnih razgovorih, kot ta kultura pove sama o sebi prek svojega samopotrjevanja.

Zakaj govoriti in se pogovarjati?

To je seveda logično in mogoče: saj se piše čas, ko smo na pragu nove kulture, kulture združenega dela, ki se ne premore svojih potrjenih izkušenj, a stare izkušnje nam niso dovolj, da bi zadovoljili vizijo o onem jutrišnjem času.

Zato poti šele iščemo, preskušamo, prva stezica takega preskušanja pa sta pomemek in razgovor o kulturi, ki bi jo radi in ki jo iščemo, pa o kulturi, kakršne nočemo ozioroma o nekaterih prividih kulture, ki bi jih

hoteli zavreči, pa jih morda še ne znamo ali nimamo dovolj moči za kaj takega.

Da bi osvetlil, kako se lahko razvamejo tako zanimivi in nadvse živahni pogovori o kulturi jutrišnjega in o kulturi današnjega dne, da bi orisal, do kod seže analitičnost razmer, kritičnost do situacij, sem ob tej priložnosti segel po nekaterih drobcih iz razprave uglednega zagrebškega kulturnega delavca Božidarja Gagra, direktorja zavoda za kulturo SR Hrvaške, iz razprave, ki jo je imel ob pripravah, povezanih z nastajanjem že znane »rdeče knjige« o kulturi v tej republiki.

Naj spomnim, da je skupina kulturnih delavcev in ustvarjalcev maja, junija in julija poskušala prek vrste razgovorov začrtati glavne smeri razvoja kulturne politike in akcije v SR Hrvaški za prihodnje razdobje. In na temelju teh razprav, podatkov in analiz so v republiškem komiteju za prosveto, kulturo, telesno in tehnično kulturo, v republiški samoupravni interesni skupnosti za kulturo in v zavodu za kulturo SR Hrvaške pa še v drugih telesih izoblikovali prvo verzijo tako imenovane »rdeče knjige«, o kateri so že razpravljali na dvodnevnem posvetovanju.

Kaj pa zgodovinska dimenzija?

Ko so v teh vodnih pogovorih načeli vprašanje o materialnem položaju ustvarjalcev, je Božidar Gagro povedal nekatere zelo pomembne stvari, ki jih velja izluščiti in komentirati, saj sodijo v pronicljivo opažanje in tehtno analizo.

Božidar Gagro je ob svojem tehtanju kulturnega položaja, navzočnosti kulture pa tudi njene kontinuitete najprej jasno povedal, da se zavzema za to, da na naše današnje razmere in probleme, s katerimi se srečujemo pri tem, gledamo v luči razvoja družbenega in civilizacijskega ciklusa, ki izhaja, kot je rekel, že iz 19. stoletja, torej iz tistih časov, ko so se pri nas razvili nov način proizvodnje, delitev dela, kapitalizem, urbanizacija, ko so nastajale družbene institucije in ko so se pojavljale in oblikovale funkcije, naloge in ideologija meščanske kulture.

Zavzel se je za to, da bi na zdajšnji položaj kulture gledali, upoštevaje preobrazbo in kontinuiteto tega ciklusa in stanja, obstajajočega v dveh, treh fazah razvoja pojvone družbe v naši državi po socialistični revoluciji. To je razdobje, kot pravi Gagro, socialističnega etatizma pa prehodno razdobje petdesetih in šestdesetih let in naposled faza, v kateri smo danes s samoupravljanjem. Opozarja, da mora biti pri vseh teh naših razgovorih o kulturi današnjega časa in jutrišnjega dne pomembna ta zgodovinska razsežnost in da se ne moremo stvari lotiti kritično, če jih ne razumemo zgodovinsko-dialektsko.

To ni nič novega pri vprašanjih, kako gledamo na stvari, vendar Gagro tega ni povedal brez razloga, saj vse pogosteje pozabljamo na takšno lotevanje analize med številnimi razpravami o kulturi današnjega in jutrišnjega dne. Ugotovil je, da smo pri vprašanjih o izobrazbi umetnika kot družbenega dejavnika in kot posameznika ter kot določene družbene skupine večidel v zadovoljivem položaju, pa, da smo lahko

tudi z manifestativnostjo in s končno obliko kulturnega življenja, katerega temelj je umetnost, prav tako zadovoljni, saj premoremo različne oblike kulturnega izražanja, bogate in pestre ter vse bolj raznovrstne, tu in tam tudi z izrazitimi umetniškimi kvalitetami na posameznih področjih, opozoril pa je na strukturalen problem, ki je zdaj nadvse pomemben:

»...Dejal bi, da gre za eksponencialni dejavnik. Jasneje povedano, gre za slabosti eksponencialnega dejavnika, z drugimi besedami dejavnika, ki izraža in spodbuja preobrazbo, bolj revolucionarno zavest pa oblike izražanja in družbene funkcije različnih tehnik kulturnega življenja.«

Šibke pobude

Kaj je želel s tem povedati?

Na umetnost namreč gleda kot zgolj na eno od ožjih tehnik kulturnega življenja in razvoja, »zamrlo pa je spodbujanje obnavljanja, šibke so nove pobude«, saj jih »večinoma gledamo kot problem le na ravni nekaterih konceptov ali vsebine, ki jih te posamezne tehnike kulturnega življenja in razvoja zajemajo, ne pretehtamo pa prav te njihove močne, potencialne ali eksponencialne okoliščine v celoti, tistega, kar bi utegnile predstavljati v življenju in razvoju naše družbe.«

Bolj preprosto povedano, pogrešamo torej pobudo, da bi stvari v kulturi »premaknili«, da bi se rešili iz že preizkušene in obrabljene, oguljene fakture kulture, ki se

V ogledalu časa

V neposredni
povezavi z
aktivisti in
s partizaniOrganizacija in delo
varnostnoobveščevalne službe VOS na
železnici

Ob 60-letnici železničarske stavke in v spomin žrtev na Zaloški cesti je pravkar izšla monografija Anke Vidovič-Miklavčič Slovenski železničarji pod italijansko okupacijo v Ljubljanski pokrajini 1941-1943. Knjigo sta izdala Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani in Železniško gospodarstvo Ljubljana, založila pa Partizanska knjiga in Železniško gospodarstvo Ljubljana. Iz orisa o nastanku in razvoju organizacije Osvobodilne fronte in oblik narodnoosvobodilnega boja na železnici objavljamo poglavje o varnostnoobveščevalni službi na železnici in odlomek iz poglavja vojaška intendantca in vagnske pošiljke po železnici v Ljubljanski pokrajini.

Varnostna in obveščevalna služba, ki jo je jesni 1941 ustanovil CK KPS kot posebno dejavnost narodnoosvobodilnega boja proti okupatorju in izdajalcem slovenskega naroda, je delovala tudi na železnici. Kot povsod drugod po vseh ustanovah, zavodih in podobno, je začela partija tudi na železnici organizirati obveščevalno in varnostno službo, ki naj bi imela politično in vojaško obsežje in bila sestavni del narodnoosvobodilnega gibanja na železnici. To je bila posebna oblika boja proti okupatorju, njegovim pomagačem in domačim izdajalcem. VOS OF naj bi ali pa je pravočasno in uspešno zbirala informacije o sovražnikovem političnem in vojaškem stanju, njegovih akcijah, vohunski dejavnosti, odkrivala podtalno delovanje domačih izdajalcev, prikritih sovražnikov NOB itd. Spričo gospodarskega in strateškega, torej izjemnega pomena železnice za NOB, je imela tudi VOS na železnici poseben pomen. Hkrati so začeli z organiziranjem OF in narodne zaščite poleti 1941 razpletati tudi mrežo obveščevalcev na železnici. Zbrani podatki naj bi služili dvojnemu cilju. Prvi oceniti in prikazati politično stanje železničarjev vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja, posredovati mu pomembne podatke, da bi pomagali razkrinkati sovražnikovo delovanje okupatorjevih organizacij na železnici in izven nje z namenom, da bi ščitili kadre in pravočasno ukrepali proti izdajalcem in okupatorjevim akcijam. Drugič, zaradi strateškega pomena železnice razviti predvsem vojaško obveščevalno službo, ki naj bi posredovala vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja pa tudi partizanskim enotam in narodni zaščiti na terenu dragocene podatke o vojaških objektih, sovražnikovih enotah in premikih njihovih sil ter vojaškega materiala.

Lako trdimo, da je bila že poleti 1941 dokaj razširjena mreža obveščevalcev na železnici, saj so vsi matični odbori OF na

moč obveščevalni službi OF organizirati, in sicer množično organizirati. Ko dalje Kidrič naštevata naloge terenskih odborov, pravi med drugim, da morajo budno paziti na svoj teren, naj se do podrobnosti zanimajo za vsako zvezo, ki jo katerikoli Slovenec vzdržuje z oblastmi okupatorjev ali na splošno z Nemci in Italijani ali s protinacionalnimi zarotniki in peto kolono. Dalje, v vsakem terenskem odboru je treba zagotoviti posebnega, zanesljivega tovariša za organizacijo množične obveščevalne službe, h kateremu naj se stekajo vsa dogajanja in vsi podatki. Na koncu pravi: z organizacijo obveščevalne službe je treba pričeti takoj. Železnica je tedaj že imela osrednji odbor in se je v okviru le tega organizirala množična obveščevalna služba, ki se je prilagodila organizacijski sestavi OF na železnici. Železnica je bila kakor druga večja podjetja in ustanove v Ljubljani vključena kot izredno pomembna enota in je imela rajonskega obveščevalca, ki je prek kurirjev posredoval poročila okrožnemu obveščevalcu v Ljubljani. Obveščevalna služba je potekala po posameznih delovnih enotah v ljubljanskem vozlišču, ki je v okviru svojega delovnega obsega zbirala in posredovala podatke obveščevalcev terenskih odborov, ti pa so dalje posredovali podatke obveščevalcu matičnega odbora iste delovne enote.

Dokumentov o delu politične obveščevalne službe na železnici je, razumljivo, spričo stroge in dosledne konspiracije, malo ohranjenih in še ti so težko dostopni. Razen tega pa je imela obveščevalna služba na železnici pretežno vojaški značaj in zato so ohranjeni dokumenti pogosto le tehnična dokumentacija (grafikoni, načrti prog, skice posameznih železniških objektov, skice raznih krajev, poročila o številnem stanju in gibanju sovražnikovih enot in podobno).

Obveščevalna poročila so se stekala iz vseh delovnih enot, med njimi so bila najvažnejša predvsem tista, ki so prihajala iz direkcije, sekcije službe, prometne pisarne, kurilnice in železniške postaje v Ljubljani, Ljubljana-Siška, Rakovnika in Zaloga. Obveščevalna poročila je prinašalo s proge in iz različnih železniških postaj, kamor jih je pač vodila službena pot tudi vlakovno osebje (strojno in sprevodniki), dalje zavirači in premikarji. Široka, množična mreža obveščevalne službe je potekala praviloma takole: Do obveščevalcev terenskih odborov OF so podatki prihajali od posameznih obveščevalcev, članov NZ, OF in to s proge, postaj in delovnih enot na progi, od čuvajev, nadzornikov, tehničnega osebja, uradnikov z direkcije prometnega osebja, iz kurilnic od strojnega osebja itd. Vsa ta množica zbrana gradiva se je nato urejala, preverjala in primerjala z drugimi podatki in poročili pri rajonskem obveščevalcu OF železnica. Zvezo med železnico in vodstvom VOS OF pa so vzdrževali Bogdan Švent-Ambrož, Sonja Flajs-Ojca, Zorka Čekič-Maležič-Tina in Vladimir Diehl-Zoran in sicer do odhoda v partizane oktobra 1943, kasneje pa Breda Gaspari-Guzelj-Biba.

Priznani uspehi obveščevalne službe na železnici v NOB so torej temeljili na dobro organiziranem, množičnem in konspirativnem delu železničarjev v okviru Osvobodilne fronte.

Prikazali bomo nekaj primerov, kako so železničarji v okviru svoje delovne enote, se pravi matičnega odbora, zbirali podatke in sodelovali v obveščevalni službi.

V matičnem odboru postaje Ljubljana je imela prometna pisarna pomemben delež pri zbiranju poročil. V letu 1942 je bil Franc Lužar matični obveščevalac, ki je

kot prometnik v prometni pisarni na postaji Ljubljana imel dostop do vseh podatkov iz vozniških redov in obvestil o vojaških transportih, ki so vozili prek ljubljanskega vozlišča. Podatke o prometu je posredoval na poseben formular, ki ga je dnevno izpolnjeval, le-ti pa so spremljali podrobno gibanje sovražnikovih enot na železnici: odkod, kam in kdaj peljejo transporti, posredoval je vozne rede teh transportov, število vojaštva, rod vojske in kako so oboroženi, kakšna je vsebina tovornih transportov in podobno. Te in še druge zbrane podatke iz drugih matičnih odborov je med drugim odnašala Ivanka Ferjančič-Čička, ki je bila kurirka za obveščevalno službo na železnici, sprva v Grafiko na današnjem Trgu Osvobodilne fronte 14, kjer je bila javka in v mekarno »Naklo« v Pražkovi ulici 11, ki je bila ena pomembnejših javk za železnico. V glavnem pa je oddajala zbrane podatke z železnice po zvezah, ki so se stekale neposredno k VOS. Poleg Ferjančičeve je vzdrževal zvezo med osrednjim oziroma rajonskim odborom OF in matičnim odborom OF direkcije, matičnim odborom OF II. sekcije za vzdrževanje prog Ljubljana in vodstvom NZ na železnici predvojni komunist Ivan Kocjan. Poleg vzdrževanja omenjenih zvez je kot sluga na gradbenem oddelku direkcije opravljal tudi obveščevalno službo do jeseni 1943, ko ga je gestapo dne 14. oktobra 1943 na službenem mestu aretirjal; odpeljali so ga v koncentracijsko taborišče Dachau in nato v Mauthausen.

Železniška direkcija je bila pomembno središče obveščevanja. Telefonisti v telefonski centrali so prisluškovali pomembnim telefonskim pogovorom med okupatorjevimi železniškimi uradi in direkciji in progi ter med okupatorjevimi vojaškimi in civilnimi oblastmi. Dalje so posredovali obveščevalcem na direkciji ali obveščevalcem drugih matičnih odborov vsebino raznih brzojavk in obvestil, ki so prihajala na železnico. Tone Ocep se npr. spominja, da so iz brzojavnega urada dobili prepise brzojavk, ki so obveščale o premikih vojaških transportov in o sabotažah na železnici. Te podatke je posredoval dalje Janezu Demšarju.

Poseben delež pri zbiranju nadrobni in večjih podatkov o sovražnikovem premiku in stanju železnice so imeli železničarji iz sekcije službe, nekateri tehniki in inženirji pa iz gradbenega oddelka na direkciji.

V prizadevanju, da bi obveščevalna služba redno in skladneje potekala je bilo več sestankov, tako 6. januarja 1942 v Novem mestu v stanovanju Teofila Omiča, Na vratih. Na sestanku, ki ga je sklical ing. Mravljja, so bili prisotni Franc Pirš iz Mirne, Anton Rolih iz Trzišča, Tomšič iz Stične, ing. Rado Čotar, Jože Boškin in Teofil Omič iz Novega mesta. Poleg organizacijskega dela v odborih OF so zlasti nadrobno obravnavali naloge obveščevalcev in njihove zadolžitve. Pirš se spominja, da so obveščevalci s proge Trebnje-Mirna-Sentjanž pošiljali poročila v Novo mesto ing. Čotarju ali Omiču.

Podatke so zbirali neposredno ob svojem delu. Nadzorni organi sekcije, nadzorniki proge, progovni obhodniki in deseterji so namreč imeli dnevni stik z vsem osebjem, ki je delalo na progi. Zlasti tehnični kader v sekciji službi je imel možnost gibanja v neposredni bližini vojaških bunkerjev, zavarovanih objektov in podobno, ne da bi zbuzdili sum pri okupatorju, posebno če so pri takih ogledih sodelovali tudi italijanski železničarji. Tako so razen službenih opravkov in dolžnosti neposredno registrirali vse spremembe, ki so bile na progi, vodili evidenco številčnega stanja okupatorjevih enot, gibanje straž, patrol in njihovo menjavo in podobno. Pri zbiranju

teh podatkov so sodelovali tudi progovni delavci, ki so bili večino svojega delovnega časa na progi progovni čuvaji, ki so stanovali v čuvajnicah. Podatke o stanju in novih spremembah na progi so dopolnjevali še s poročili o prometu vojaških, osebnih in tovornih transportov, ki so potovali prek naših krajev na fronto ali v zaledje.

Zlasti čuvajnice so bile pomembne točke obveščevanja, ki so prek šifriranih telefonskih obvestil vzdrževale zvezo s pomembnimi postajami. Tako je VOS v Ljubljani in Novem mestu imela dnevne zveze s terenom.

Iz ohranjenih dokumentov je razvidno, da je obveščevalna služba na železnici dnevno pošiljala podatke ali vsaj registrirala vojaški promet in gibanje sovražnika po progah ljubljanske pokrajine. Zbrane podatke, ki jih je železnica pošiljala kot vojaška poročila o gibanju sovražnikovih enot po železnici, so največkrat posredovali v obliki formularjev, na katerih so bile evidentirane celo podrobnosti. Tako so registrirali zaporedno številko vlaka, število vlakov, smer vožnje, prihod, odhod, sestavo vlaka, narodnost, osebje, ki je vlak spremljalo, zamudo in vsebino transporta. Ta poročila so vsebovala razen vsakodnevnih evidenc prometa tudi poročila o stanju okupatorjevih enot na progah, njihovih utrdbah, o številnem stanju in premiku enot, njihovi oborožitvi, o odnosu med vojniki in višjimi, nadrejenimi oficirji, o moralnem stanju in odnosu vojaštva do prebivalcev v posameznih krajih. Poročila o tem so prinašali zlasti železničarji, ki so domovali zunaj Ljubljane, in pa tisti, ki so službeno potovali v razne kraje. Iz datumov ohranjenih dokumentov, predvsem vojaških poročil, grafikonom, načrtov prog, skic in pomembnih železniških objektov in krajev je moč sklepati, da je obveščevalna služba na železnici redno pošiljala raznovrstne podatke o sovražnikovem prometu, o utrdbah in sovražnikovih postojankah ter njihovem stanju na progah in o krajih, ki ležijo ob pomembnih železniških objektih in križiščih.

Obveščevalna služba na železnici je s svojo tehnično dokumentacijo in vojaškimi poročili o sovražnikovem gibanju na železnici oskrbovala partizanske enote, vodstvo NOV in prek njih kasneje tudi zavezniške misije. Naj navedemo o tem nekaj primerov. Konec leta 1941 ali v začetku 1942 je izročil Peter Romahv verjetno Danilu Vojski, ki je tedaj imel v imenu VOS OF neposredni stik z njim, grafikone prog, ki jih je izdelala IX. sekcija za vzdrževanje proge Ljubljana-Siška. To sta bila grafikoni proge Ljubljana-Kočevoje in Zaloga-Ljubljana-Rakek. Druga sekcija za vzdrževanje prog v Ljubljani je po naročilu glavnega štaba NOV in POS poleti 1943 prek CK KPS in po neposrednih direktivah CK VOS izdelala tehnično dokumentacijo (posamezni dokumenti nosijo datum 21. julij, tako skica Borovnice v merilu 1:25.000 z vrisanimi vojaškimi objekti, razporeditvijo vojaštva in njihovih postojank v kraju, in progo Ljubljana-Rakek; dokument z dne 25. julija 1943 pa podaja podatke za progo Zaloga-Ljubljana), se pravi razne načrte, skice in grafikone, ki vsebujejo nove in nadrobne podatke o železniških progah, njenih objektih in sovražnikovih postojankah. To dokumentacijo so pripravili na prošnjo in za potrebe britanske misije pri glavnem štabu NOV in POS, ki jo je obveščevalna služba na železnici prek CK VOS in CK KPS posredovala dalje. Prav tako je obveščevalna služba na železnici jeseni 1943 množično sodelovala pri izdelavi podatkov o železniških progah in njenih objektih, stanju vojaštva in novih obrambnih objektih. V ta namen so izdelali grafikone vseh prog na Slovenskem s celotnim okupatorjevim zavarovalnim sistemom in opise, ki jih je obveščevalna

služba prek CK VOS in CK KPS dostavila britanski vojni misiji pri glavnem štabu NOV in POS zaradi rušenja prog. Spričo množičnosti je bila akcija temeljito in hitro (v enem tednu) opravljena in je bila pohvaljena s strani zavezniške misije prek glavnega štaba NOV in POS. Na tem mestu naj poudarimo, da so bile akcije obveščevalne službe na železnici tudi po kapitulaciji Italije, pod nemško okupacijo, uspešno izvedene in deležne priznanj vodstva NOB kakor tudi zavezniških misij pri glavnem štabu NOV in POS.

Poleg obveščevalne službe, ki jo je vodil v rajonskem odboru OF železnica v Ljubljani ing. Ciril Mravljja-Mižek in prek katerega so se stekala poročila neposredno k centralni komisiji VOS, so obstajale še druge oblike obveščevanja. Mnogi železničarji, ki so živeli in službovali zunaj Ljubljane, so kot zanesljivi frontovci imeli neposredne stike s terenskimi aktivisti in prek javk s partizanskimi enotami. Tako so npr. železničarji na novomeški postaji, ki so bili določeni za obveščevalno službo, redno in natančno obveščali prek posebnih kurirjev partizanske enote o gibanju, moči in premikanju okupatorjevih enot. Obveščevalna služba na novomeški postaji je tudi prek zanesljivih frontovcev na postajah ob progi Novo mesto-Metlika posredovala domala dnevna poročila (tako prek brzojavnega in telefonskega obveščevanja) o sovražnikovih premikih in nameranih akcijah, njihovi oborožitvi in podobno.

V obveščevalno službo so se vključevali predvsem železničarji s progovno-vzdrževalne službe, tako gradbeni tehnik Ivan Trtnik ter ing. Bojan Tavzes, ing. Rado Čotar in Slavko Seliskar. Podatke in poročila so zbirali tudi prometniki s postaje Novo mesto Stojan Petrovič, Ermin Ferfoltja, Rade Tomičević in Velimir Čuruvica, dalje Roman Stepišnik, Ignac Dervenka, Franc Pirš, predvsem na progi Trebnje-Mirna-Mokronog, in Lado Stepišnik. Poročila je med drugim odnašal na teren Franc Globevnik, in sicer prek Bršljina, Prečne v Kuzarjev kal. Železniški rajonski odbor OF (ZRO OF) in komite ŽRK KPS je zbrana važnejša poročila, kot smo že omenili, pošiljal prek kurirske postaje TV 22-Dolski na TV 15 oziroma TV 15-Ivo. Imeli pa so tudi neposredne stike s partizanskimi enotami, ko so jih obveščali o vojaških transportih. Zanimivo je tudi, da je prav železničar-obveščevalac bržkone iz Črnomlja prišel 8. septembra 1943 na Mavrlen v štab 3. bataljona Tomičeve brigade in mu sporočil vest o kapitulaciji Italije.

Iz mnogih izjav železničarjev in anketnih listih je moč sklepati, da je bila prav obveščevalna služba na železnici (posredovanje raznih informacij, dragocenih podatkov predvsem o vojaškem prometu in številni moči okupatorjevih postojank na progah) ena pomembnejših, pa tudi množičnih oblik narodnoosvobodilnega boja železničarjev.

Delež obveščevalne službe na železnici v NOB (prek centralne komisije VOS in tudi prek neposrednih zvez železničarjev s terenskimi aktivisti in prek javk s partizanskimi enotami), je težko ovrednotiti, je pa brez dvoma izredno pomembna. Ne samo, da so obveščevalci na železnici z dragocenimi vsakodnevnimi in večkrat težko dostopnimi podatki posredno (prek centralne komisije VOS, CK KPS) sodelovali pri pripravah od najmanjših diverzij do ofenzivnih operacij NOV, s hitro in točno dostavljenimi podatki o novih situacijah na progah so pomagali hkrati tudi zavezniški vojski pri njenih operacijah.

(Konec prihodnjic)

ponavljajo že od 19. stoletja, v vrsti naših starih in častitljivih kulturnih ustanov pa smo podedovali maniro in okus avstro-ogrskega ravnarja.

Naj omenim najbolj nov primer, ki sodi h Gagrovim ugotovitvi, da so po pobude obnavljanja Šibke, da so nove pobude slabokrvne, saj se kažejo večinoma samo kot problem na ravni nekaterih konceptov ali vsebin, ki jih posamezne tehnike kulturnega življenja in razvoja prinašajo s seboj.

Te dni se v kulturnem življenju na Hrvaškem govori o tem, da bodo v kulturnem in informativnem centru SFRJ v Parizu novembra pripravili dneve kulture SR Hrvaške. In kot je v navadi, so o uvodnem predlogu programa za to prireditve pred kratkim izpravo razpravljali v tukajšnji republiški komisiji za kulturne stike s tujino. In ugotovili so, da bodo storili tako, kot ponavadi naredi ob takšnih priložnostih: pokazali bomo razstavo risb in skulptur našega priznanega umetnika, pripravili bomo dva koncerta resne glasbe, prav tako dela uglednih glasbenikov, uredili razstavo plošč in muzikalij, poskrbeli za večer poezije pa večer šansonov in sveda še večer filmov ter vsaj za eno gledališko predstavo.

Torej nič novega, a naj bom bolj jasn: tudi pariška formula bo ponovitev vseh dosedanjih obrazcev predstavljanja naše kulture v tujini.

Tu se torej pojavlja ta slabost eksponentnega dejavnika, o kateri govori Božidar Gagro. Ker kulture ne moremo več omejevat z golj za drobce umetnosti, ker

mora kultura pri nas izražati celovito področje, prepleteno z nitmi, ki ustvarjajo ves način življenja, medlovskega komuniciranja, moramo znati tudi ta nova obzora predstaviti na podobnih »kulturnih razstavah« in o njih kaj posredovati novembrskemu obiskovalcu pariške prireditve. A kako naj kaj zve o porajanju nove kulture pri nas, osvobodjene področnih rezervatov, zakoreninjene v trdni povezavi z delom in vsakdanjim življenjem našega delovnega človeka in občana, če prikazujemo le klasičen obrazec: film, književnost, slikarstvo, glasba?

Evropocentrični kompleks je podedovan kompleks male kulture, malega naroda v meščanski družbi in meščanskem konceptu kulture. Ta evropocentričen v novih okoliščinah naše kulturne prakse vse bolj izgublja svoj pomen, kot senca preteklih dni, ki je še nismo preboleli. Včasih tudi nehote.

Preseljevanje v drage hotele

Gagro je zatem govoril o gromotnem položaju ustvarjalcev in povedal še en zanimiv podatek. Najprej si je pomagal z že velikokrat ponovljeno in navedeno statistiko, ki govori o tem, da je družbeni status in materialni položaj kulturnih ustvarjalcev, zlati umetnikov slab. Še zlasti slab je, če kvantitativno sorazmerje primerjamo s položajem drugih kategorij; na splošno bi lahko sklepali, da ljudje tega poklica slabo žive.

Vendar bi lahko zbrali še druga dejstva,

pravi Gagro, pa bi se že omenjeni statistični podatki izkazali kaj relativni. Takole pojasnjuje:

»... Naši umetniki na primer dobivajo nagrade, odlikovanja in različna druga družbena priznanja... Kadar objavijo spiske davčnih obveznikov in podobna 'dejstva', so vselej vmes tudi nekateri s tega področja... Slišaji smo, kakšne plače imajo v Hrvaškem narodnem gledališču. Vendar imam priložnost že dolga leta spremljati, kako se naš umetniški življenj, da bom čim bolj nevtralen, seli iz nekdanjih podnajemniških sob v Excelsior in zadnja tri leta v Argentino. Pridite, prosim, avgusta v Dubrovnik in si oglejte, kdo stanuje v Argentini, pa čeprav je to eden od najdražjih hotelov v mestu. Tam boste našli vse tiste, ki imajo v Hrvaškem narodnem gledališču tako nizke plače.«

Gagro pravi, da s temi podatki ni hotel razvednotiti ene statistike, ki prikazuje slab položaj naših umetnikov. Trdi celo, da bi se morali pri teh podatkih ustavititi in se resno zamisliti, a želel bi pokazati, kako je mogoče resnico obrniti po svoje. »In če bi kdo hotel iz kakega svojega razloga dokazati tezo, da je pri nas status umetnikov dober in da so umetniki tudi materialno dokaj dobro preskrbljeni, bi precej imel pri roki vrsto argumentov, s katerimi bi lahko to potrdil.«

Če bi nadaljevali v smeri Gagrovega izjava, bi morali najprej potrditi, da so na primer gledališki umetniki v Hrvaškem narodnem gledališču zares slabo plačani, drži pa tudi ono, kar je Gagro videl v Dubrovniku med poletnimi igrami.

Plača - zaslužek za povrh

Popolnoma res je, o čemer je zadnje dni govoril tudi intendant Hrvaškega narodnega gledališča Fadil Hadžić, da v tem gledališču nimajo denarja. Povedal je celo, da so na robu obstanja in da bomo najbolje videli, kakšen je standard delovnega človeka v njihovi gledališki hiši, če se spomnimo, da ima nekvalificiran delavec 360.000 starih dinarjev plače, da ne dobiva ne tople malice ne nadomestila za prevoz, da niti ne ve, če mu bodo izplačali regres za dopust, morebitno odpravnino pred upokojitvijo pa bo moral terjati po sodni poti. Podoba ni nič bolj rožnata, če se ozremo po podatkih, da znaša največji osebni dohodek v tem gledališču milijon 300.000 starih dinarjev in da ga prejema neki operni solist (intendantova plača pa znesi milijon 200.000 starih dinarjev); torej se povprečje osebnih dohodkov suče okoli 717.000 starih dinarjev, čeprav je v tem kolektivu 85 odstotkov delavcev z visoko in višjo strokovno kvalifikacijo. »Baleška, ki jo vsak dan ženemo, da pet ur prestoji na enem prstu, dobi 600.000 starih dinarjev na mesec, mojster, umetnik svojega poklica, s 30 leti službe pa ima prav toliko,« je povedal Fadil Hadžić.

Vse to je čista resnica.

K tem natančnim statističnim podatkom pa bi morali dodati še oni drugi statistični »aneks«, za katerega vsi vemo; kruta resnica bi postala dokaj relativna. Glasil bi se približno takole: veliko gledaliških umetnikov ni polno zaposlenih v svojih matičnih hišah, toliko, kot bi lahko bili,

mnogi so le gostje v svojih hišah, večji del delovnih zmogljivosti pa prodajajo na tako imenovanem svobodnem tržišču filma, radia, televizije, diskografskih hiš in raznih drugih aranžmajev javnega nastopanja, pri katerem pogosto lepo spravljajo v denarce svoje umetniške darove. Dovolj časa imajo, da jih vodijo na plačilnih seznamih matične hiše, pa, da pristavijo pisrčke na raznih koncih priložnostnih zaslužkov. Nizka plačila torej v resnici ni eksistenčen problem. Res, da to ne vse upsej, vendar se posreči mnogim.

Zato so tudi statistični podatki o nizkih plačah za nekatere kaj relativnega pomena.

Vsi objavijo vse

Gagro pravi, da je prepričan, da vse, kar je količnik vrednega, pa ne le vrednega, temveč vse, kar ima vsaj za silo podobno, na likovnem in književnem področju, danes najde pot, po kateri se lahko uveljavi, družbeno in specifično v svoji zvrsti obstoječe tehnike komuniciranja. V tem razgovoru je javno zastavil vprašanje književniku Goranu Babiču: »Povej, Goran, ali je kje kak književnik, ki zna napisati skromno stvar, pismeno nezahtevno, pa mu tega ne bi objavili?«

Babič mu je zelo na kratko odgovoril: »Ni ga!«

Gagro pa je nadaljeval takole: »Upam si trditi, da tudi ni slikarja, ki zna vsaj za silo mazati po platnu in narediti to ali ono, da

ne bi našel galerije ali prostora, kjer lahko pokaže svoje.«

Pravi, da bi pristi, če bi takole razporedili vse umetniške zvrsti po specifičnih dejavnostih, do na prvi pogled enotne kategorije — umetnikov. Vendar misli, da je to izmišljena kategorija, uzakojena iz oportunitizma, iz nikoli do konca dogane misli, iz premalo natančno zastavljenih nalog in funkcij umetnosti v sklopu družbenega dela.

Ta kategorija pa ima svoje mesto in »sam bi se zavzemal za to, da z njo ravnamo nadvse pragmatično in kratkoročno — do nadaljnjega, dokler se temeljito ne pogovorimo, ne o statusu umetnika, temveč o statusu umetniškega dela. Splošne rešitve nimamo v rokah. Imamo nekaj možnosti, da za posamezne, zares vrhunske, izrazite ustvarjalce kaj naredimo prek neposrednega naročila, prek različnih oblik stimulacije, všteti tudi tiste maloštevilne sabsorske pokojevine, a za večino, za večji del teh umetnikov ni pri roki rešitve, razen kratkotrajnega izhoda iz tega žgočega problema, načetega kot vprašanje socialnega skrbstva že nekaj let...«

Tako je Gagro sklenil krog svoje kritike in se povrnil k oni točki, pri kateri je začel: s starimi pojmovanji ne moremo več, zavestno, preiščeno bi morali okrepiti eksponencialni razvojni dejavniki, posegati po boljših in novih rešitvah, tudi prek oblik materialne stimulacije. To je pravzaprav poziv, da bi plačevali delo, ne pa častne naslove.

Jozo Puljizevič

Filipinska »nova družba«

Predsednik Marcos ujetnik svojega sistema

Polovica prebivalstva na »robu lakote« – Velika zadolženost in ogromni izdatki

Strazarji v predsedniški palači v Manili so 24. marca ubili človeka, ki se je poskušal približati predsedniku Marcosu. Možakar, oborožen z nožem, je po vsem videzu ranil enega od strazarjev. Incident se je zgodil prav tistega dne, ko bi bil moral predsednik sprejeti vdajo voditeljev Fronte za nacionalno osvoboditev Morov (FLNM), ki že sedem let vodi gverilo v muslimanskih provincah na jugu filipinskega otočja.

Vendar obstajajo resni dvomi, ali bo vdaja voditeljev FLNM prinesla mir in stabilnost deželi, članici ASEAN ki je hkrati člen v verigi držav, ki jih po ameriških strateških shemah pršteva tako imenovano »križnemu loku«, ta se po teh shemah razteza od afriškega roga preko Zaliva tja do Indonezije. Zakaj ti dvomi?

Na Filipinih gre do stvari slabo. Ze osem let je na vladi predsednik Marcos, ne da bi s kom drugim delil oblast. Otočje, ki ima 7.000 otokov, je na diagramu nacionalnega dohodka sicer zabeležilo gospodarsko rast, ki znaša 6 odstotkov na leto, kar je privabilo tuje investitorje. Toda moderne avnenije v novi rezidenčni četrti Makati s svojimi razkošnimi hoteli, mednarodnimi konferenčnimi dvoranami in poslovnimi nebotičniki iz betona, jekla in stekla so pesek v oči. Tujec se tega zave, ko mu na vetrobran njegovega avtomobila plaho potrkava otrok in prosi za »en pezo«. Tujec se kmalu ne zanese več na statistiko o naraščajočem nacionalnem dohodku in o napredku, katerega sestavni del je tudi porast srednjega razreda, pogoltnega na vse dobrih potrošniške družbe. Toda to je samo ena od manifestacij filipinskega napredka.

Zakaj Manila, v kateri je zbrano 80 odstotkov vsega filipinskega bogastva, ne posebej Filipinov. Zdi se, da predsednik Marcos za tem bleščočim pročeljem vlada družbi, ki se razkrajja: muslimanski upor na Mindanu se nadaljuje, gverila Nove ljudske armade (NPA) se širi, režimski veljaki kovarijo drug proti drugemu in vsi skupaj proti državi, kapital beži iz dežele, oblast prevzema korupcija, vojska zlorablja svojo oblast, širi se kriminaliteta (o tem poročata tudi vladni tisk), prepred med revnimi in bogatimi je čedalje globlji, prav tako pa tudi prepred med tve bogatimi in med porajajočimi se srednjim slojem.

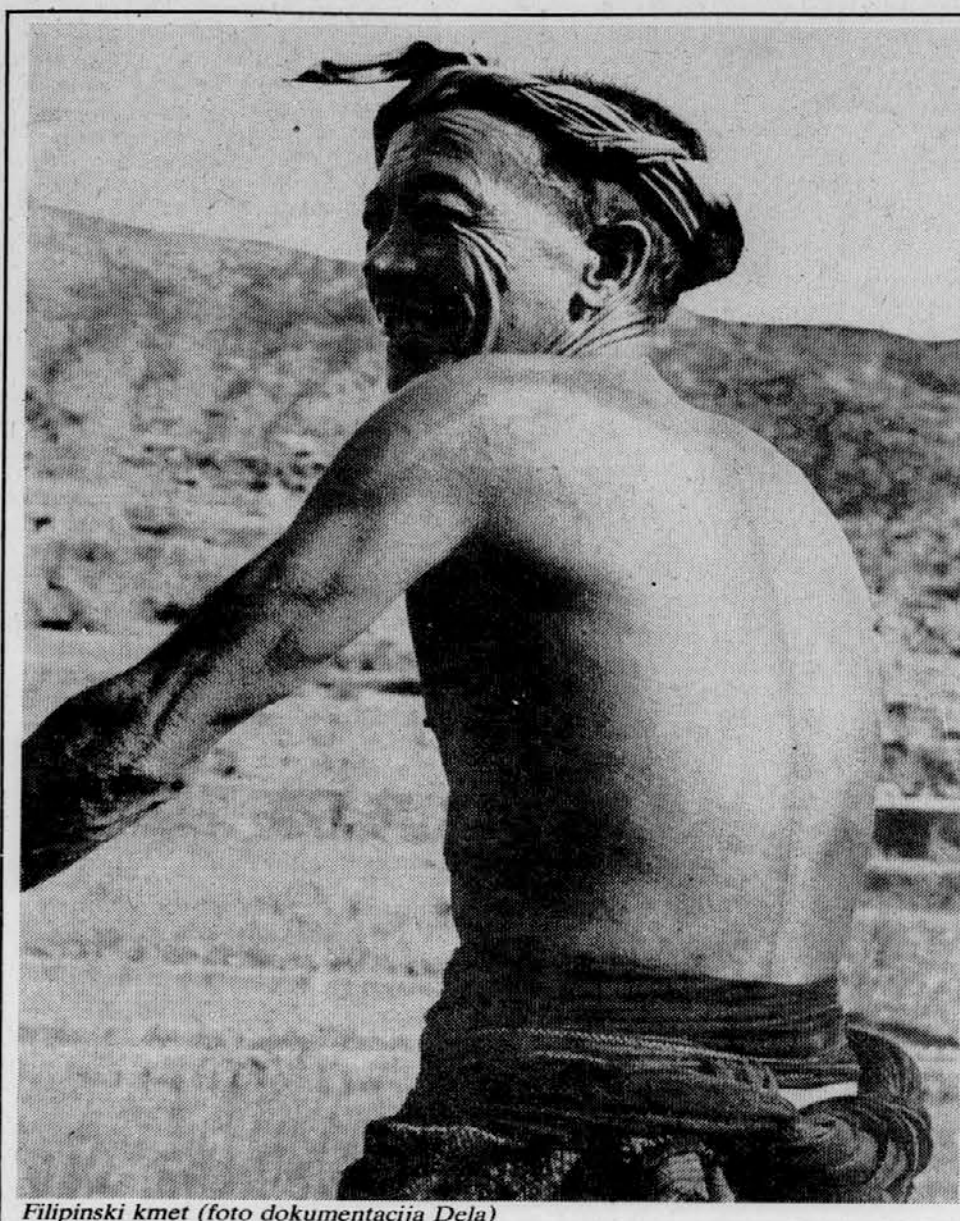
»Filipini? To bo drugi Iran. Kdaj, to ni pomembno«. To ugotovitev Gunnarja Myrdala (ugledni švedski ekonomist, poznavalec problemov tretjega sveta) je povzela revija »Far Eastern Economic Review« dne 29. junija 1979. Večina tujih opazovalcev v Manili sicer meni, da je krah, ki ga je napovedal Myrdal, preveč pesimistična domneva, vsi pa se strinjajo, da je položaj z vsakim dnem bolj negotov in da lahko vsak trenutek izbruhnejo resni nemiri. Razlogov za to je več: življenjska raven večine prebivalstva nezaudarno pada, 50-odstotna podražitev energijskih virov februarja, pa je ta proces še zaostřila.

Preprij med Marcosovim političnim klanom in med opozicijo, ki ji pripadajo največji bogataši, so prva neznanca v bodoči usodi Filipinov.

»Če je res, da je predsednik Marcos bolan – kot govore – potem je tudi res, da je država še bolj bolna« pravi senator Salonga, ki pripada liberalni opoziciji. Trdi režimi v Aziji (Južna Koreja, Taiwan, Singapur) imajo sedaj za svoje opravilo vsaj pozitivno gospodarsko bilanco, ne glede na to, kolikšne so socialne krivice in breznomena, ki jih mora prenašati ljudstvo. Od gospodarske rasti na Filipinih pa široke množice niso imele prav nič. Nasprotno, revščina teh množic je vsak dan večja,« pravi nadškof iz Manile, mgr. Sin, ki naslavlja v zadnjem času hude kritike na račun režima.

»Revni ljudje so se sčasoma navadili na vse: na arbitrarne razlastitve, na bolezn, na požare in na pomanjkanje vode pa na strahovladno izsiljevalcev, ki obvladujejo revne mestne četrti. K vsemu temu je v zadnjem času treba dodati še lakoto« pravi cerkveni dostojanstvenik.

Vlada trdi, da nacionalni dohodek – sedaj

Filipinski kmet (foto dokumentacija Dela)

je ocenjen na 700 dolarjev na prebivalca – nenehno narašča. Kljub temu pa izredno hitro naraščata revščina in podhranjenost. Sociolog Jurado trdi, da živi 51 odstotkov filipinskih družin pod »mejo revščine«; ta »meja« obeljuje družinski dohodek, ki komaj zadošča za prehrano družine in za najnujnejše vzdrževanje zdravstvene ravni. Ta odstotek se je v desetih letih povečal za deset poenov. Za življenje v Manili je za družino potrebnih 32 pezov na dan. Povprečni dohodek kvalificiranega delavca je 20,40 peza na dan, najnižji dohodek pa 13 pezov. V revni predmestni četrti Carmona so nam povedali, da porabi delavec samo za prevoz na delo in nazaj deset pezov. Delavci se zato samo dvakrat na mesec vračajo domov, sicer pa spe kar na delovnem mestu. V nominalni vrednosti so se mezde v zadnjih desetih letih povečale za eno tretjino, življenjski stroški pa za trikrat. Z drugimi besedami, kupna moč se je zmanjšala za 35 do 40 odstotkov. Po ocenah cerkvene hierarhije, edine institucije v deželi (Filipini so 90-odstotno katoliški) živita dve tretjini prebivalstva z manj kot 20 pezi na dan. Letos bo položaj še slabši: inflacija bo znašala 30 odstotkov, cena za nafto pa so poskočile za 50 odstotkov. Cena mleka se je v dveh dneh zvišala od 8 na 10 pezov. Celo voda, ki jo v revnih četrtih prodajajo, se je podražila za nekaj centavov (centavo je stotinka peza).

Podhranjenost in umrljivost otrok

V tej deželi brezbriznosti in ljubeznivih smeljav revščina se ni agresivna kot drugje. Toda statistike mednarodnih organizacij potrjujejo v tse s terena. Mednarodna zdravstvena organizacija ugotavlja, da je 76 odstotkov prebivalstva podhranjena. Filipini so v Aziji po kalorijah na prebivalca na drugem najnižjem mestu, takoj za Bangladešem. Filipine so v šestdesetih letih prištevati »privilegiranim« deželam

sicer revne Azije. V zadnjih štirih letih je število podhranjenih naraslo za 12 odstotkov. Statistike ministrstva za kmetijstvo odkrivajo, da se je poraba mesa in jajc v desetih letih za polovico zmanjšala. Od leta 1977 naprej so porabili manj žita kot v prvih letih tega desetletja. V zadnjem času se je obično zmanjšala tudi poraba riža (2,40 peza za kilogram) in vendar je riž osnovna proteinska hrana.

Gospa Marcos, predsednikova žena, je ustanovila inštitut, ki proučuje probleme prehrane. V njem so v plastičnih vrečkah razstavljena proteinsko bogata živila, ki jih dele najrevnejšim. Toda inštitut priznava, da umre 40 odstotkov ljudi zaradi podhranjenosti. Pri otrokih, mlajših od 15 let, znaša delež smrti zaradi podhranjenosti celo 50 odstotkov. Inštitut trdi, da je podhranjenost predvsem posledica zaostlosti ljudi, ki ne vedo, kako se je treba hraniti.

To lahko vzamemo za del resnice, ne pa za vso resnico. Če bi bil samo to razlog za podhranjenost, kako si je potem mogoče razložiti dejstvo, da se odstotek podhranjenosti veča. Zdravniki so leta 1978 ugotovili, da je 70 odstotkov otrok slabokrvnih in da jih 65 bolha za »kurjo sopleto«. Raziskave na otoku Cebu pa so pokazale, da vsak šesti otrok oslepi zaradi pomanjkanja vitaminov. Pa še to, da na 1.000 otrok jih 74 umre, preden dopolnijo eno leto. Na tem področju sta samo Indija in Bangladeš pred Filipini.

Zdravnik dr. Pardo de Tavera ugotavlja: četrti vzrok za umrljivost otrok je jetika. »V desetih družinah je vsaj en smrtni primer zaradi jetike. Jetika je v zadnjih osmih letih na Filipinih tako napredovala, da odpade na vsem pacifiškem območju 40 odstotkov smrti zaradi jetike na Filipine.«

Dnevnik »Bulletin Today« pa je 11. februarja z naslovom čez vso prvo stran naz-

nail: Nevarni porast gobavosti na Filipinih; 1540 obolenj za gobavostjo.

Kaj si lahko mislimo o prizadevanjih vlade, da bi zajela slabšanje zdravstvenega položaja, če ugotovimo, da je samo 4,8 odstotka proračuna namenjenega za zdravstvo?

Še en razlog za porast revščine je: naraščajoče število otrok, ki ne končajo sicer brezplačnega osnovnošolskega pouka, ker morajo že pred koncem šolanja sami skrbeti za svoje vzdrževanje. Med tisoč otroki pod 15 leti je 18 takih, ki so zaposleni. Na tajschem je na 1.000 otrok take starosti 32 takih, ki se morajo sami preživljati z delom.

Statistike ministrstva za prosveto in kulturo odkrivajo, da manj kot polovico otrok konča obvezno šolo. V Manili je institucija, ki jo vodi jezuit; ta institucija skrbi za 1.200 otrok, ki niso končali šole. Peter Tritz, ki vodi to institucijo in ki je prevzel filipinsko državljanstvo, da bi si olajšal delo, pravi: »Prekinitve šolanja je za razvijajoče se možgane prava katastrofa: nič več in nič manj kot uničen intelektualni človekov kapital.«

Najbolj zadolžena država v jugovzhodni Aziji

Nenehno slabšanje socialnega položaja filipinskega prebivalstva lahko danes ali jutri postane tudi odločilni dejavnik politične nestabilnosti. Toliko prej, ker tega slabšanja ni mogoče zaustaviti zaradi vrste gospodarskih težav, ki zadnja leta tarejo Filipine: visok trgovinski in finančni primanjkljaj s tujino (1 milijardo na leto) in visoka zadolženost (9,6 milijarde dolarjev). Zadolženost Filipinov je dosegla gorjnjo mejo, ki jo je postavil Mednarodni monetarni sklad (FMI). Filipini so najbolj zadolžena država v Aziji. Z raznimi prijemi predvsem politične narave se je filipinski vladi posrečilo izposlovati, da so Mednarodni monetarni sklad, Svetovna banka in Azijska banka za razvoj odložili poravnavo srednjeročnih posojil. Vlada v Manili je na enak način dosegla, da je postala »gornja meja« zadolženosti bolj prožna, kot je sicer običaj v bančnem poslovanju.

Filipinska vlada ima za nekaj povsem normalnega za deželo v razvoju, da je njena bilanca deficitarna in neuravnotežena; v svoji gospodarski politiki računa na izvoz v prihodnosti, za naravna bogastva, ki jih bo treba šele začeti izkoriščati, ali na turizem. Toda nobena od teh variant se na Filipinih ni uresničila. Svetovna banka je v svojem decembrskem poročilu ugotovila, da predvidevanj filipinske vlade ni več moč jemati resno in da je vlada položaj filipinskega gospodarstva stvarno ocenjevali.

Predsednik Marcos opoziciji priznava, da so Filipini v gospodarski krizi in v hudih težavah. Sicer pa so te težave njegov osrednji argument, ko opravičujejo uvedbo izrednega stanja v deželi. Toda predsednik, ki je hkrati tudi premier, pripisuje vzroke za tako stanje zunanjim dejavnikom: podražitev nafte, stagnacija svetovnega gospodarstva in uvožena inflacija. Da bi oblažil nezadovoljstvo med ljudmi, se je lotil raznih populističnih programov. V prvi fazi mu je to pomagalo, da so ljudje celo z razumevanjem in naklonjenostjo sprejeli uvedbo izrednega stanja. Toda zvečine so ostali ti programi samo na papirju in so počasi padli v pozabo.

Predsednik se po televiziji rad obrača neposredno na ljudi in se spušča v najmanjše podrobnosti. Pove na primer, da je ukazal temu in temu ministru, naj v tej in tej provinci pazi, da se ne bodo podražile kofski, ali pa razodene, da je ukazal, naj na notranjih letalskih linijah ne strežejo več s pomarančnim sokom, da bi s takim prihrankom pokrili podražitev bencina. Gospa Marcos v tem pridno pomaga mo-

žu. Pred ljudmi rada nastopa v vlogi filipinskega Robina Hooda, ki »krade bogatim in daje revnim«.

Ali vlada lahko popravi krizno situacijo? Njena naloga bi bila izredno težavna že v primeru, če bi šlo res samo za to, da so Filipini »žrtve« mednarodne situacije, kot vztrajno trdi vlada. Naloga vlade, da popravi krizno situacijo, je toliko bolj težavna, ker je vrsta drugih, ne mednarodnih elementov, ki pogujejoje krizo, nenehno slabšanje gospodarskih in socialnih razmer ter neravnovesje v zunanji trgovini.

Izdatki za »ugled«

Filipini so se v zadnjih desetih letih sicer industrializirali. Cena za tako industrializacijo je bilo upravljanje, ki je, milo rečeno, hudo pomanjkljivo. Njegovo bistvo je v tem, da najema gospodarstvo velika posojila, da bi jih potem napravilo v grandioznih projektih, ne da bi prej pretelahti, ali taki projekti ustrezajo stvarnim potrebam oziroma najnujnejšim kratkoročnim potrebam. Nadškof Sin je v tem pogledu kategoričen: »Na Filipinih je lakota, celo premoženje pa zapravljajo v operacijah prestižne narave.« Predsedniku Marcosu zameri predvsem to, da je dovolil, da so porabili ogromno denarja za druge namene, kot je bil namenjen. »Nova družba« (ki naj bi jo ustvaril Marcosov režim) ni napravila nič za to, da bi zajela endemično korupcijo. Vse, kar je bilo v tej smeri storjenega, je bilo to, da so koristnike korupcije omejevali na ozek krog režimske klientele. Če je verjeti predsednikovim izjavam, poteka stroga čistka v armadi, katere najvišji predstavniki so se tudi navadili na najrazličnejše ugodnosti.

Ekonomisti z več vidikov kritizirajo predsednikovo gospodarsko upravljanje. Koncentracija oblasti v rokah enega samega človeka in njegovih najbližjih sodelavcev je skoraj popolnoma ohromila upravni aparat: brez odobrenja predsedniške palače se ne zgodi prav nič, posledica tega pa je, da so pomembne odločitve časovno razpotegnjene. V navzkrižnem ognju kritikov je tudi problem prioritete: filipinska vlada po vsem videzu ni upoštevala nasvetov Svetovne banke in se je spustila v uresničevanje grandioznih prestižnih projektov, ki zahtevajo veliko energijskih virov, visoko tehnologijo in visoke tuje kredite, odpirajo pa malo delovnih mest.

Res je sicer, da so v zadnjih letih narastle zasebne investicije; 60 odstotkov teh investicij je šlo v industrijo. Kljub temu pa se industrijska proizvodnja zatika: v šestih letih, od 1972 do 1978, se delež industrije v nacionalnem dohodku ni povečal in znaša zdaj kot 1972 približno 25 odstotkov. Analiza Svetovne banke pravi, da bi morali Filipini investirati v industrijo 35 odstotkov več, kot investirajo v drugih deželah ASEAN, če bi hoteli, da bi se industrijska proizvodnja v resnici povečala.

Odločitve o tem, v kaj se bo investiralo, so v mnogih pogojene predvsem s kriterijem provizij, ki jih prinašajo tako investicije, in manj po kriteriju potreb industrializacije. Ekonomisti so prepričani, da je v tem tudi prvi vzrok, da so investicije tako slabo izkoriščene. Toda vsak nov projekt je lahko vir bogatega in takojšnjega zaslužka: v poslovnih krogih trdijo, da brez dobrih zvez s predsedniško palačo ni mogoče dobiti vladnih jamstev za tuja posojila (provizija znaša od 10 odstotkov vrednosti posojila, za katerega daje jamstvo vlada).

Združene države so po vsem videzu za sedaj odločene, da nudijo podporo režimu v Manili. Toda nezadržno slabšanje položaja in predsednikova bolezen – bolehal naj bi na ledvicah in za neko kožno boleznijo – vse to je vplivalo, da se je v najozji predsednikovi okolici že začel podtalni boj za oblast.

Philippe Pons, »Le Monde«, Pariz

Prejeli smo

Strah pred enciklopedijo Slovencev

Slišimo, da se nam obeta enciklopedija Slovencev in naše domovine. Strah nas je, kaj bomo v njej brali in česa ne bomo brali iz današnjih navzkrižij nazorov zlasti v naših zgodovinskih vedah. Vzemimo primer naših znamenitih ilirov, katerih kultura bi morala biti naš ponos, ker žive še danes med nami, pa nismo vkljub vabilom znali v Unescovi Zgodovini človeštva svetu o njih ničesar povedati. Danes jih razlaga vsak po svoje brez strahu, da bi mu kdo kaj oporekal ali zahteval dokazna pojasnila.

O Ilirih beremo, da jih moramo kot protoilire iskati v Venetih iz časov velikega preseljevanja indoevropskih ljudstev lužiške kulture v 12. stoletju pr. n. št. V strokovni literaturi pa najdemo tudi, da so prišli k nam brez atributa »proto« šele štiristo let pozneje in da jih v Veneti sploh ne smemo mešati. »Za Veneti bi bilo prekasno«, slišimo od tretje strani svarilo, češ da so bili Iliri že vrsto stoletij pred Veneti v naših

krajih; priselili naj bi se nekako sredi drugega tisočletja pr. n. št., ko sodimo, da so prišli v našo deželo tudi azijski železarji Noropi, nosilci kulture bronzastodobnih gomil. Četrta razlaga potiska Ilire v konec kamene dobe, peta taji, da bi sploh kdaj odkod prišli, češ da so se rodili na severozahodnem Balkanu, to se pravi v naših krajih. Kritično znanstvene Staretove teorije o genezi Ilirov pa nihče ne omenja. Čudno! Opozoril bi morda le še na Lamer-

jev povzetek nemških stališč (Wörterbuch der Antike): »Iliri, h katerim štejemo tudi Venete, zbuajo danes našo (nemško) pozornost zato, ker se v drugem tisočletju pr. n. št. pojavijo med Odrom in Češkimi lesom ter Harzem in dunajskimi kraji, nenadoma kot enotno ljudstvo s kulturo lužiškega tipa.«

Kaj naj rečemo o pojavu nekontroliranega bohotenja teorij, kot so naše o genezi Ilirov? Pač da se znanost duši v zmedni nazorov, kjer ne poznajo kritike.

Vzemimo drug primer znanstvene nekritičnosti s škodljivimi posledicami za našo arheologijo in zgodovino!

Pristanišče za novo keltsko prestolnico Nevidunum so Rimljani, kot običajno beremo, zgradili v strugi Save pri današnjem Drnovem. Trditev se zdi neoporečna, saj so ga tam odkopali. Toda Rimljani so bili s svojo cesto na Siscio takrat pri Catežu na bregu Save vendar že sto let; čemu iščejo savsko strugo drugje? Čemu so se na Catežu odrekli varstvu močne trdnjave in lepi naravi, čemu kamnolomu, kjer so klesali svoje spomenike in bi lahko tudi gradivo za pristanišče, pa so se vsem ugodnostim odpovedali in šli rajši več kot dve uri hoda ob Savi nazaj, na nezavarovan, samotni in pust ravninski svet, čeprav se jim je plovna pot na Sisak neprijetno podaljšala in so morali vrh vsega zgraditi za novo prestolnico še novo cesto.

Ali so bili Rimljani res tako nerazumni ali pa ni nekaj v redu z našim znanstvenim mišljenjem, ki se nato zapleta v vse hujše težave in nemogoče hipoteze: o shiranju Nevidunuma zaradi odmika Save, ki je geološko gotovo mnogo starejši kot zahtevajo arheologi; čisto nemogoče je, da si ekonomska nujna razvite orientalske, egejske in balkanske trgovine skozi Nevidu-

num (grški občevalni jezik) ob odmiku Save ne bi premaknila za njo tudi pristanišče. Nekritični smo mi, ki ne vemo, da Rimljani niso nikoli gradili pristanišč v strugah deročih rek, ampak vedno samo v mirnih vodah »mrtvic« ali pa ob umetnih kanalih, kot jih vidimo pri nas še danes pod Belo cerkvijo, na Otoku ali kar dvoje v Kostanjevici. Ze samo izginjanje starih žrtvenikov rečnim božanstvom, ki so jim njih nekoč postavljali rečni trgovci na bregovih plovnih poti, bi moralo biti svarilo, da je šlo za splošno klimatsko upadanje plovnosti naših rek in ne za odmik Save. Saj tudi cesar Septimij Sever gradil v letih 200 in 201 skozi osušena krakovska močvirja novo rimsko državno cesto na dotlej odrezani Nevidunum.

Naša slabost ni v tem, da se motimo, ampak v dejstvu, da ne poznamo znanstvene kritike in prepisujemo stare in tudi zelo stare zmote, kar močno zavira razvoj znanstvenega raziskovanja. Zgodilo se je celo našemu najbolj kritičnemu zgodovinarju F. Kosu, oziroma njegovemu prevajalcu, da je iz neke latinske listine iz leta 1074 (Gradivo III, 284) napak prevedel, da je freisinški škof odstopil patriarhu, poleg drugega, tudi vse »nesvobodne ljudi«, ki so živeli pri dvoru na Vinjem vrhu, namesto da je Oglegju izročil »desetino« teh prebivalcev dvora. Gre celo za dve napaki. Prevajalec je namreč izraz »servus« razumel napak v antičnem pomenu »suženj«, namesto v srednjeveškem »vojak«, vitez, trdnjovski službenec«. Najhujša nesreča pa je seveda trditev prevoda o izročitvi dvornih prebivalcev namesto njihove desetine, ki so jo morali bivši vojaki trdnjavske posadke odrajtovati od svojega polja.

Nekoč so kot trdnjavski vitezi zemljo uživali namesto plačila za svojo vojaško službo, pa je trdnjava nehala stražiti staro

antično cesto mimo Bele cerkve in Drage in se spremenila v fevdalni dvor, je morala bivša posadka začeti od zemlje odrajtovati desetino, ki pa so se je nezakonito polastili freisinški škofje in jo morali izročiti patriarhu.

Posadkino polje je pod imenom »Reparca« ohranjeno še danes. Dvoje drugih polj so uživali tlačani. »Reparca« je bilo v tistih časih psovka za keltskega staroseleca. Pravičen prevod nas tako iz slepe ulice proučevanja zgodovine preteklosti pelje do povsem novih spoznanj: da so v 6. stoletju služili na bizantinski trdnjavi na Vinjem vrhu keltski staroselci. Nekoliko pa je k zmedi razumevanja teksta prispeval pisec listine, ki je pozabil povedati, da je šlo po takratnem običaju samo za formalno obredno izročitev desetine patriarhu in takojšnjo vrnitev freisinškim v fevd. Tega doslej nismo vedeli.

Bizantinske viteze s trdnjave na Vinjem vrhu poznamo še danes po njihovem priimku »Solni«. Današnjo obliko smo Slovence preobrazili iz prvotne staroselske »Selman«, ki se je ohranila do danes kot »Selan«, pa tudi v doslej nerazumljivem vzdečku kostanjevski pustne »Selme«. Tudi v Kostanjevici je bila namreč v 6. stoletju bizantinsko langobardska trdnjava.

Ko je Hema Koroška v 10. stoletju ustanovila utrjeno vojnoindustrijsko, pozneje tudi trgovsko naselje na Otoku, je na njegovo trdnjavo pripeljala viteze Solne z dvora na Vinjem vrhu oziroma bolje: nad Drago. Antična cesta od Drage od Dobrave, po kateri so prihajali Solni v službo na Otok, je dobila ime »Reparca«. Ime poznajo še starejši domačini. Lani je bil neki Soln na cesti pri Otoku žrtve prometne nesreče. Usodno napačni prevod listine iz 11. stoletja so zgodovinarji več kot pol stoletja

nekritično prepisovali in tako paralizirali raziskovanje fevdalne preteklosti belocerkovsko otokskih krajev, ki jih je Hema Koroška že ob prihodu na Dolenjsko, torej že okoli leta 980, združila v skupno predfarno cerkveno občino. Gre za čisto novo odkritja, ki bodo našo zgodovino obogatila.

Naši zgodovinarji še vedno niso odkrili, da se v listinah 13. stoletja skrivata pod toponom »apud Greze« dva čisto različna kraja. Oba imajo napak za Slovenj Gradec, tudi tistega iz državne trdnjavskega pasu, ki ga je v 10. in 11. stoletju zgradila in vojaško, gospodarsko in cerkveno organizirala grofica Hema.

O osrednji Hemini trdnjavi Orešku zbirka listin Gradivo (V, 244) domneva napak, da gre za neki grad pri Šmarjeti. Isto trdnjavo toda z nemškimi imenom Nuzperch pa prestavlja k št. Vidu na Koroskem.

Slovenska izdaja »Urbarjev freisinške škofije« meni, da je Nusdorf Orešje pri Šmarjeti, namesto Orehovica pri starem Orešku. Nuzperch šteje prav tako napačno za (vinsk) gorico pri šmarjetškem Orešju. Do te topološke napake, kakršne srečujemo vseh tudi drugod, je prišlo zaradi nerazumevanja nemško fevdalnih predlogov »bey« v pomenu »podložno in »zu, ze«, ki označuje zemljišno lego; torej »bey Klingenuels ze Nustorf« bi prevredli »pri Orehovici, podložno za Klevetzu«.

Zahnov Codex diplomaticus (127 c.) domneva Walterja de Nuzperch iz leta 1215 celo v Amstetenu v Avstriji, vendar se pri Volkerju Nuzpergu (Codex, 439 c.) iz leta 1301 odloči, da mora biti Dolenjec, pač zato, ker je bil za poroka nekemu freisinškemu človeku iz Škofje Loke. Kronowe (Gradivo, V, 177) ni Kranjska gora, ampak višnjegorska, pozneje freisinška viteška postojanka Kronova, ki je stra-

poštni predal 29

Nadaljevanje z 18. strani

nje človekovega boja, ki je toalen. Takšni so tudi izdigi tega boja. Definitivni so, končni, končni glede življenja, spravljeni le v surovi dialektični zakonitosti: Nobeden ne bo zmagal. Takšen je pesnikov izid iz Gotskih oken. Pesnikova lega v svetu ne more biti samo neka posamična, neka določena lega, samozadostna in seveda še bolj zadostna ostalemu svetu. Da bi pesnik svojo mero spoznanja podal v izdržljivosti besede, mu mora ustrezati vsakršna lega in v tej vsakršni legi natančno preverjanje danih razmerij v svetu, ki ne potrebuje nobene človekove nadrejenosti. Padec bog-ov-idealitete je bil obenem tudi padec zadnjega branika pred padcem človeka z veliko začetnico in obenem že začetek poraza prevladujočega antropocentrizma:

Laž je, da je studenec zato, da bo gasil tvojo žejo,
in reka zato, da te bo okopala
v hladnem naročju.
Laž je, da te bojo stvari tolažile
z mirnim spominom,
ker nekega dne se ti bo uprl ves tvoj svet.

Tako je zapisano v pesmi Ni te. Podobnih ugotovitev najdemo v poeziji Daneta Zajca veliko. Pa to niti niso samo ugotovitve. To je obenem tudi sodba človeku kot vrhovnemu bitju in gospodarju sveta. Ta človek je dokončno odpisan in mora zapustiti ta svet. Čimprej, tem bolje. Na vidiku so nova obzorja, sveta, poezije, nova politika. Pesem človekovega odhoda iz osrednjega prizorišča pesni osvojbod pesem, da postane vedra. Pesem zadnja. Sprusti se. Sestavine pesmi zaigravo v novem ritmu, zdaj ironično duhovitem, zdaj duhovito strupenem. Po odlomku iz pesmi Istiti:

Ko te zagleda ko te v razpokani luči
Ko te med ljudstvom ki zumira istega
Ko te slutnjo ko te senco istega sebe
Reče ko te zagleda
Joj, kakšen smisel. Kakšen dvojni nič. Ha.
(Brljaja iste besede. Vrtil isti jezik. Iste.)

Končni nasledek človekovega izgona s piedestala poezije potemtakem ni bila izguba za poezijo. Poimenovanje sveta, to katalogiziranje pesnikovih viđenj, ki se je strnilo v balado njegovega premeščanja iz Si-sevala v Ni-te-vega, v No-svet in kar je dalo veličastne nad-realne freske njegovega ka-žečega se bivanja v nebijanju, postane po-doba njegovega sestopa v stvarni svet, v svet njegove osvobodilne odgovornosti, v igro prav tako osvobodjenih stvari in besed. Mojster nad-realne miselne freske postane mojster življenjske besede, ki je zdaj pridobila nove razezčnosti, postala je snovno-plastna in pridobila barve nians v sovisnosti svoje in pesnikove postavitev v svet.

Franci Zagoričnik,
Kokrica

Omenjeno Tanjugovo poročilo se dobese-dno glasi: »V rojstnem kraju velikega hrvaškega pesnika Ivana Gorana Kovačiča – Gorana Lukovdolu se je večerj začelo tradicionalno pesniško srečanje Goranova pomlad. Najvišje priznanje te prireditve, Goranove venec, je takrat prejel 51-letni slovenski pesnik Dane Zajc, avtor šestih knjig poezije in treh dramskih del. V obrazložitvi žirije Goranove pomladi je rečeno, da je Zajc, začetnik povojne slovenske pesmi v oblikovnem in vsebinskem smislu in da je njegova prva pesniška zbirka Požgane trave napovedala začetek novega obdobja v slovenski liriki.«

žila prehod Hemine obmejne trdnjavske črte žez Krko pri Beli cerkvi.

Hemina trdnjavska črta je v dolini Krke sekala in zapirala vse antične ceste (drugi- takrat še ni bilo), ki so iz ogrsko hrvaško kraljevstva vodile na kranjsko stran oziroma v Slovensko Marko. Toda topografi so trdnjavske pas pozneje tako razkrojili in potpisili v pozabo, da kmalu ni ostalo v našem zgodovinskem atlasu od njega dosti več kot bela lisa. V gosti mrak pozabe je utonila tudi razgibana dolenska zgodovina temperamentalne in agilne koroške grafice, ki je svoje ambiciozne vojaške, gospo-darske in cerkvene načrte oprla na staro-veški viteški rod Orehovnikov pod Tolstimi vrhom. Tuj pisar Otokarja Češkega, ki ni poznal razmer v daljni dolenski zemlji, je slišal samo, da gre za znamenito sorodstvo gospodov Draškovečarjev, kjer koli in pod kakršnim koli imenom žije. Ni jih znal naštetih v svoji listini, s katero je češki kralj izročil freisinskim škofom nekdanje viš-njegorske kastelane in vazale na Dolenski- skem. Naj jih, poleg Nuzperčov–Orehov- nikov, rešim pozabe:

Gre za ustanovitelje Šentjerneja Gracarje, ki so ob mongolski nevarnosti leta 1242 svoj rojstni Orešek v naglici prezidali v sedanji močelni vzhodni stolp »Gracarje-vega turna«; za gospode Draškovečarje, ki se na svojem odmaknem živinorejskem ranču niso nikoli utrdili in ostali vedno samo oskrbovalci Heminih burgov in kaste- lov; zlasti pa so imenitni še otoški kaste- lani in mestni sodniki Orehovniki. Sam freisinski škof Konrad se je leta 1261 pri- peljal na Otok z imenitnim spremstvom z Bavarskega, sedmimi visokimi cerkvenimi dostojanstveniki, kanoniki in člani svoje kurije ter domačimi gospodi Kostonjevi- škimi, fevdniki s Slepšeka in mnogimi dru-

Delo, 28. februarja

Pouk zdomskih otrok

Delo z dne 28. II. 1980 je objavilo članek »Pouk zdomskih otrok«. Avtor članka Fe- dja Zimič v zadnjem stavku navaja, da je knjigo »Moja domovina SFRJ« izdala Mladinska knjiga v sodelovanju z republi- ško skupnostjo za izobraževanje.

Glede na to, da je ta informacija netočna, predvsem pa pomanjkljiva, prosimo ure- dništvo Dela, da priobči točno informaci- jo. Očitno podpisani novinar ni pogledal niti podatkov, ki so navedeni v kolofonu.

Zavod SR Slovenije za šolstvo kot izdajatelj vseh učbenikov v skladu z zakonom o pedagoški službi razpiše učbenik, sodeluje z avtorjem pri izdelavi idejnega koncepta le-tega v skladu s smotri in vsebino učnega načrta, vodi recenzijski postopek, ki velja za rokopolis in slikovno gradivo, poskrbi za jezikovno redakcijo in pripravi postopek za potrditev učbenika. Priloge tega so vse štiri avtorice navedenega učbenika peda- goške svetovalke Zavoda SR Slovenije za šolstvo.

Hkrati vas opozarjamo, da je tudi naslov povsem neutrezen, ker uporabljamo urad- ni termin »otroci delavcev, ki so na zača- snem delu v tujini.«

Majda Zavašnik,
vodja sektorja za učbenike
in učila v Zavodu SR
Slovenije za šolstvo

Delo, 20. in 29. marca

Pospesene priprave na šolsko reformo

Oglašam se ob pobudi članka tovariša Vin- ka Skalarja v Deju 29. marca 1980 in se v svo- zavestostjo pridružujem njegovemu mnenju v zvezi s 174. členom osnutka zakona o usmerjenem izobraževanju, ki predvideva za vzgojitelje v domovih naj- manj višjo izobrazbo.

Menim, da nam je danes bolj kot kdajkoli doslej za vzgojo doraščajočo mladino po- trebna vsestranska oblikovana osebnost, bodisi da imamo v mislih vzgojitelja v vzgojnovarstveni organizaciji »razširjeni« šoli, specialnih domovih ali domovih, v katerih bivajo dijaki oziroma študenti med svojim izobraževanjem.

Pojem vsestranske osebnosti, ki naj bi de- lovala na doraščajočega človeka, zagotovo ne oblikuje zgolj šolanja visoko izobraže- nih pedagogov na filozofski fakulteti, je pa določeno jamstvo, ki smo ga v 174. členu očitno spregledali. Pa ne le v 174. členu, ki predstavlja osnutek, spregledali smo ga že v praksi, ki bi na sedanji osnutek morala vplivati v smislu napredka. Naj navedem primer neodgovorne diskriminacije med vzgojo in izobraževanjem. Dogaja se, da je delo v »razširjeni« šoli, konkretno, pri podaljšanem bivanju zaupano človeku s končno srednjo šoto, ki je zaradi objektivnih ali subjektivnih razlogov opustil študij na pedagoški akademiji. Lahko se še tako trudi, manj verjetno je, da bo kos vsem dimenzijskim doraščajočim individual- nosti pri vzgoji v ožjem smislu, pa tudi pri izobraževalnem delu, ki ga narekuje meto- dika posameznih učenih predmetov, ki bi jo morali glede na raznolikost zaupanega dela dobro poznati. Človek pri takšnem delu kljub veliki angažiranosti lastne osebnosti

ne občuti notranjega zadovoljstva in se počuti zgolj privesek izobraževalnega procesa. In če bi ta hip na to delovno mesto postavili enega izmed učiteljev z višjo oziroma visoko izobrazbo, ki dela na isti šoli, bi se zaradi strokovno manj usposoblje- nega predhodnika tudi drugi počutili profesio- nalno degradiranega. Seveda si učitelji, ki vodijo vzgojno-izobraževalno dejavnost, pri pouku ne postavljajo takšnega nivoja aspiracij, da bi želeli delati z učenci v podaljšanem bivanju. Vzrok temu je že zgrešeno pojmovanje o kadrovskem profilu, potrebnem za delo v podaljšanemu bi- vanju, po drugi strani pa je vsem jasno, da je to delo izredno zahtevno; da zahteva tolikšno mero fleksibilnosti, ki je ne pre- more vsak.

Kaj je v pedagoškem procesu baza in kaj nadgradnja? Jasen dialektičen odgovor na to vprašanje bi tudi ekonomskemu biču odvzel svojo moč. To bi pomenilo tudi zaposlitev pedagogov in psihologov z visoko izobrazbo, ki bi v skladu s humano socialistično usmerjenostjo pričeli z delom že tam, kjer nastajajo prve, mnogokrat nepopravljive praske v osebnosti naših najmlajših. S to mislijo pa posegamo v 174. člen osnutka zakona o usmerjenem izobraževanju, tja, kjer se naša institucio- nalizirana vzgoja prične – v vzgojnovar- stvene organizacije.

Sama sem bila pet let vzgojitelj v vzgojno- varstveni organizaciji, na lastni koži sem občutila probleme, ki se pojavijo v procesu vzgoje. Danes, kot absoluten psihologije vidim rešitev številnih fenomenov, ki sem jih poprej kljub trudu in izjemni mentorici v veliki meri »reševal« po intuiciji in afektivnih izkušnjah.

Upam si trditi, da je kvaliteta vzgojnega dela kakšnega subjekta v smislu vplivanja na družbeno okolje v visoki korelaciji z leti njegovega formalnega vzgojno-izobraže- valnega procesa.

Če bo »prosvetna bodočnost« takšna, da bomo od tistih, ki pretežno izobražujejo, zahtevali visoko izobrazbo, pri tistih, ki pretežno vzgajajo, pa se bomo zadovoljili s stopnjo navi, moramo biti pripravljeni, da bo sad diskriminacije občuten tudi v ozkih mejah samega procesa izobraževanja.

Oblikujmo osnutek in zakone z realnim posluhom za bodočnost in ne pozabimo, da je dobra vzgoja naložba naroda, ki jo kasneje ne bo mogel nadomestiti noben stabilizacijski ukrep.

Zvezdana Rupnikova,
Litija

Delo, 31. januarja

Dolgo čakanje v ambulantah

»Bolniki na hodniku čakajo pred spreje- mno pisarno, kjer sestra deli številke; za- tem se odpravijo v čakalnico, tu pa se velikokrat začne večurno čakanje.«

Pisec članka je pravilno opazil težave, toda v nadaljevanju članka ni našel pravega odgovora. Prihod k zdravniku mimo vrste ali pa odhod po opravkih po dobljeni številki je le obrobni pojav, ki zadeva le posamezne paciente. Za veliko večino ostaja pogostna težava zaradi (ne)organi- ziranosti zdravstvene službe, večurnega čakanja v čakalnicih in pred sprejemno pisarno. Čakalnice postajajo leglo nalezlji- vih bolezni, ko morajo bolniki ali ob bo- lezni oslabljeni ljudje ure in ure čakati v krogu drugih bolnikov.

Menim, da bi zdravstvena služba lahko našla boljše organizacijske rešitve, čeprav očitno zmogljivosti ambulant in število zdravnikov ne gredo vedno v korak s stal- no rastjo prebivalstva v mestih.

Med čakajočimi pacienti zlahka ugotovi- mo zelo različne kategorije bolnikov, ki potrebujejo različno zdravniško pomoč. Kronični bolniki brez akutnih težav morajo vsak mesec k zdravniku, da bi dobili recept za zdravila, ki jih nenehno jemljejo. V tem primeru da zdravnik samo recept, prisotnost bolnika se mi zdi popolnoma nepotrebna. Po nepotrebnem daljša vrste

Naša zgodovina ne pozna naselitve pokrajine Slovenov – Marke Vinidorum

Enciklopediji Slovenec bo, pravijo, moč- na podlaga lani izdana Zgodovina Sloven- cev. Toda že bežno listanje po njej odkriva tako hude napake in pomanjkljivosti, zlasti v občutljivih poglavjih srednjega veka, da postaja nezanesljiva za resen študij naše starejše preteklosti. Naj omenim samo nekaj primerov!

Knjiga ne pozna množične naselitve Slovi- nov ali Slovenov leta 568 v družbi z Avari na ozemlju Velikega Slovlnja, danes bi rekli Velike Slovenije, v srednjeveških vi- rhih imenovanemu tudi Marca Vinidorum in Tota Slavonija. In vendar je znano, da so se te slovniško-avarske trume, ki so se udeležile zadnje langobardsko gepidske vojne v Sirmiu in ob Tisi, po sklenjenem miru valile ob Savi, zasedat izpraznjene langobardske dežele, med njimi seveda tu- di Dolensko. Prodirale so v peto za Lan- gobardi, ki so se selili v Italijo. Srednjeve- ška kronika Conversio Bagoariorum et Carantanorum poroča, da so po Dolenji

čakajočih z upanjem, da ne dobi pri tem še kakšne nalezljive bolezni. Imamo bolnike, ki prihajajo po potrdilo o končanem bolni- škem dopustu in morajo biti pri zdravniku zaradi povsem administrativnega opravka. Prihajajo tudi bolniki, ki so bili na raznih operacijah in jim je specialist zapisal »kontrola po potrebi«, če bi se pojavile ali obnovile kakšne težave.

Čakati morajo zaradi napotnice, čeprav je gotovo, da splošni zdravnik ne bo zavrnil napotila k specialistu, ki je operiral bolni- ka, pa so po operaciji nastale težave. Ljudje, ki so zares akutno oboleli, morajo zaradi vsega naštetega pri sedanjih ureditvi v ambulantah nepotrebno dolgo čakati. V Kopru, ki ga članek omenja, je še težava v tem, da bi pacient, ki ima vnetje grla, bronhitisa in oslabilno srce – zelo normal- na kombinacija – moral potovati v Piran k zdravniku za grlo, v Ankaran za srce. Se- veda pa mora najprej po napotnico in splošno ambulanto ali v antibiobakteriolni disperanz v Kopru zaradi bronhitisa. Dru- ga rešitev je, da ga zdravnik napoti v bol- nišnico.

Z boljšo organiziranostjo bi se gotovo dalo zmanjšati vrste čakajočih pacientov in bolj natančno določiti čas, kdaj mora biti bol- nik res v čakalnici. Zakaj ne bi mogle medicinske sestre v sprejemni pisarni raz- vrstiti bolnikov po naštetih kategorijah (recepti za stalna zdravila, konec bolniške- ga dopusta, ko ni potrebno, da zdravnik še vidi zavarovanja, izdajanje napotnic za specialista zaradi kontrole int.). Vse to bi pripravile za zdravnika in vrnilo pacientom ob določeni uri. Tako bi bilo veliko manj ljudi v čakalnicih in manj čakanja.

Zakaj ne bi bilo možno (v dobi elektroni- ke) s svetlečimi številkami nakazati v čakalnicih bolnikom, kdo pride na vrsto v naslednji uri, če je izdajajo številke. Seve- da je čas pregledov za posameznega bolni- ka različen, toda praktično je znan mini- malni čas pregleda, in prav tako bi bilo mogoče, zahvaljujoč zelo obsežni admini- straciji v zdravstvu, s pomočjo statistike in računa verjetnosti precej natančno določiti število sprejemov za naslednjo uro. Marsi- kateri pacienti bi raje čakal doma in se le informiral o tekočih številkah naslednje ure. In tako bi odpadle dolge ure čakanja.

Boris Lange,
Koper

Delo, 31. marca

Prirediteljem množičnih smučarskih prireditev v premislek

Pod tem naslovom ste v vaši ponedeljki- vi številki »Delo sport« objavili prispevek tov. Jenkota iz Smlednika, ki zelo kritično obravnava organizacijo in izvedbo domala vseh množičnih zimskošportnih prireditev v smučarskih tekih. Človek ne bi reagiral na tako pisanje, če bi bilo to edino in če ne bi dnevno od udeležencev teh prireditev poslu- šal v glavnem kritične in skoraj nikoli pohvalne izjave.

Kot redni udeleželec vseh teh prireditev, kot nastopajoči, še večkrat pa kot sodelu- joči pri organizaciji in izvedbi in, naposed, eden od pobudnikov teh prireditev bi rad o tej vse bolj nejasni zadevi (vsaj za nekate- re) povedal svoje mnenje in nekaj neiz- podbitnih ugotovitev in dejstev.

Če naj bi vsakdo, ki se ukvarja z kakrš- nokoli športnorekreativno dejavnostjo, zasledoval v prvi vrsti le redno in postopno utrjevanje svojega organizma in naj bi mu bili občasnji preizkusi le pokazatelj, kje je v svojo telesno pripravljenostjo, pri nas pri večini udeležencev ni tako! Vse preveč se bohotijo nekakšne rivalske, tekmovalne in ne vem še kakšne ambicije, tudi pri tistih, ki pravega športa in športnega tekmovanja nikoli niso okusili ali pa so nastopali v povsem drugi športni panogi, ki s tekom po suhem ali na snegu nima nobene zveze. Seveda jim tako nezdravo dirjanje iz pri- reditve na prireditve, šestkrat tudi najza- htevnije, načenna zdravje in telesno sta- bilitnost, jih dela agresivne (pogostni pobe- gi na startih) in šestkrat tudi brezobzirne. Prav ti ljudje so tudi zelo kritični do orga- nizatorjev, izvajalcev, do vsega, kar se na

taki prireditvi dogaja, in celo do same proge, pa čeprav je bila le ta dobro strasi- rana, dobro pripravljena a je zaradi vre- menskih nevspečnosti (visoke temperature in nov sneg) in neodgovornega početja samih udeležencev seveda popustila (tak je bil primer na Jassinem teku na Pok- ljuki).

Od vsega so najbolj pomembni rezultati, ki jih nekateri dosegajo; in to, koga je premagal, ne pa, kako se je počutil, kako je premagoval krize, ali je od lanskega leta napredoval itd. Skratka, povsem tekmoval- valne in šestkrat bolešno tekmovalne ambicije, ki s pravro rekreacijo nimajo no- bene zveze! Organizatorji in izvajalce takih večjih množičnih zimskošportnih prireditev je zelo težko pridobiti, saj zahteva to mnogo dela, truda ob stalni negotovosti, ali prire- ditev bo (primeri Bloških tekov, Trnov- skega maratona), ob nenehnem nabiranju sredstev, kajti prijavnina, ki je pri nas v primerjavi z tujino simbolična, nikakor ne pokrije stroškov prireditev. Povsem na dlani je tudi, da nekateri prireditelji še nimajo znanja in izkušenj in se na prvih prireditvah tudi učijo, kar je povsem člo- večko. Zato ni čudno, da se kje kaj zata- kne, ponesreči, kakšen nastopajoči izpade iz rezultatne liste ali je njegov rezultat drugačen, kot je bil v resnici. Ob velikem številu nastopajočih in tolikših kategori- jah (to je sploh poglavje zase) ni nič čud- nega, če pri objavi prvih neuradnih rezul- tatov pride do kakšne pomote (in prav to se je zgodilo na Pokljuki, na Jassa teku), ki jo sodniki seveda pred objavo uradnih rezul- tatov lahko še vedno popravijo. To se dogaja na najbolj znanih prireditvah, celo olimpijskih igrah in svetovnih prvenstvih, kjer delajo najizkušenejši sodniki in stro- kovnjaki.

Če bomo udeleženci teh zimskošportnih prireditev še naprej nadaljevali s kritizer- stvom, negotovanjem, obsojanjem, nikoli pa niti rekli besede pohvale, se bodo tisti, ki se sedaj trudijo, da take prireditve pri- nas sploh so, vsem lepo zahvalili in svoj prosti čas raje kako drugače morda zanje dosti bolj koristno porabili. Vedeti je na- mreč treba, da vsi izvajalci prireditev dela- ju amatersko, brezplačno in jim je edino zadovoljstvo v tem, ko vidijo stotine in tisoče rekreativcev, ki drsijo na smučeh ali tečejo mimo njih. Če pa jim z neodgovor- no kritiko in celo nekulturnim obnašanjem to zadovoljstvo vzamemo, potem zares ne vidim, kaj naj bi jih še gnalo v ponovno prirejanje takih prireditev.

Kritično se bom dotaknil še pomanjkljivi- sti, ki na prireditvah seveda so, pa bi jih z malo dobre volje in razumevanja lahko brez težav odpravili. Neprimerni štartni prostori, samo ena smučina, pred prireditvijo neprevožene smučine, premalo utrjene za palice, pre- težke ovinkaste proge, premalo okrepče- valnic, neoznačeni kilometri, pobezi na zaprtu itd. Vse to so zadeve, ki so znane, zapisane in o katerih bo tekla beseda na uprsknem posvetu z vsemi prireditelji množičnih zimskošportnih prireditev, kjer se bomo poizkusili dogovoriti, da bo v prihodnje bolje. Bolje pa bo seveda le tedaj, če bomo za to skrbeli vsi: tako prire- ditelji kot udeleženci, saj pobežev ne in- cenirajo prireditelji, ampak udeleženci, proge ne uničujejo z malomarnim tekom ali hojo po progi brez smuči prireditelji, ampak spet in samo sami nastopajoči, ki na svoje tovariše za seboj ne mislijo, prvo jim je, da oni dobro tečejo!

Naj ob koncu še povem, da so bile vse pomote pri rezultatih Jassa teka na Pokljuki- ki takoj popravljene, da se je organizator SK Snežinka vsem opravičil, prizadetim podelil »ta prave« medalje, zato ni raz- umljiva poteza prvoplasirane Tine Modic z Brda pri Ljubljani, ki je v pisnu poslala SK Snežinka strgano diplomu, čeprav ji je bila še na Pokljuki vročena zlata kolajna s primernim opravičilom in pojasnilom. Tov. Jenku pa tole pojasnilo: proge na Pokljuki smo pričeli urejati v četrtek in so bile povsem gotove že v petek, da bi v dveh nočeh nekoliko pomrzile in se utrdi- le. Delane so bile s strojnimi teptalcem Prinot in z motornimi sanmi ter seveda ploščami za smučine. Zaradi sneženja smo z vsoto motorizacije še dvakrat prevozili tra- se in še poslednjič na dan prireditev v nedeljo, ko smo proge prevozili tudi tra- serji. Več ni bilo mogoče narediti in trdim, da so bile proge v danih pogojih odlično

pripravljene. Seveda toplo vreme, nov sneg in neodgovornost nekaterih udele- žencev teka (5-minutni pobež na štartu, nepazljiv tek s smučmi in predvsem hoja po smučnih brez smuči) so opravili svoje, vendar tu krivda ne zadeva prireditelje, niti traserjev prog. Parkirišče pred Šport- hotelom je bilo v soboto pluzeno in se je na njem določeno parkirati, prav tako vzdolž 8 metrov široke ceste pred odcepom za Športhotel, zato ne vem, na kaj je mislil tov. Jenko, ki je omenjal nepluzene par- kirske prostore. Rekreativcu-tekaču zares ne bi smelo biti težko prehoditi nekaj sto metrov od avtomobila do štarta s smučmi v rokah ali na nogah.

Sicer pa ob vsesplošnem pomanjkanju de- lavoljnih ljudi pri prirejanju množičnih poletnih in zimskošportnih prireditev va- bim vse tiste, ki »te zabave« še niso poz- kusili, da si vsaj enkrat ogledajo, kako nastaja taka prireditev, da morda tudi sami popripijejo za kakšno delo in prepričan sem, da bodo v prihodnje realneje in pri- zanesljiveje gledali in ocenjevali trud ti- stih, ki to delajo že leta.

Janez Pavčič,
Ljubljana

Delo, 29. marca

Anketni natečaj za izbor lokacije nove zgradbe muzeja ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani

Društvo slovenskih likovnih umetnikov je na občnem zboru 12. marca 1980 potrdilo sklepe svojega plenuma z dne 7. 11. 1979. Sklepi zajemajo tudi stališča DSLU o gale- rijski in razstavnih dejavnosti, med drugim o delu Moderne galerije kot osrednje slo- venske muzejske ustanove na področju moderne umetnosti. Delegati društva se bodo poslej zavzemali med drugim za to, da bi delavci Moderne galerije (skupaj z zunanjimi sodelavci) na temelju evidenti- ranja celovite slovenske likovne dejavnosti po impresionizmu zbrali čim popolnejšo zbirko del slovenskih likovnih umetnikov iz novejšega obdobja. V Moderni galeriji naj bi vsaj v depozju hranili, ne glede na njihovo absolutno umetniško vrednost, vsaj po eno najboljše in najznačilnejše de- lo vsakega slovenskega likovnega umetni- ka. Depo naj bi bil urejen tako, da bi bila dela za študijske namene dostopna javnos- ti.

Ker so prostori Moderne galerije tesni, bo treba najbrž v prihodnosti predvideti deli- tve stalne zbirke na dva dela: na »moderno klasiko« in na bolj eksperimentalno po- stavljeno zbirko »sodobnikov«. Poslojpe Moderne galerije je že zdaj pre- tesno. Zato je bil na občnem zboru sprejet sklep, da bo DSLU podprlo dozdajavo Mo- derne galerije za eno nadstopnje. Z dozi- davdo naj bi pridobili potrebne prostore za ureditev javnosti dostopnega depoja li- kovnih del, ki bi ga bilo treba vsekakor še dopolniti, kot bo treba neprestano dopol- njevati tudi stalno zbirko. Nekaterih likov- nih zvrsti (npr. risba, ilustracija, fotografi- ja) naša muzejska dejavnost sploh še ni sistematično obdelala.

Zaradi bogate, kvalitetne in raznovrstne ustvarjalnosti slovenskih likovnikov bi po- stala Moderna galerija tudi v primeru nad- stavbe sčasoma pretresna. Zato je DSLU sklenilo, da si bo prizadevalo opozoriti slovensko javnost, naj bi morebitne loka- cije v neposredni bližini te ustanove pri- hranili za poznejše širjenje Moderne gale-rije. (Morebiti za delitev v muzej moderne klasike in v muzej sodobne ustvarjalnosti.) V soboto, 29. marca 1980, je bil objavljen anketni natečaj za izbor lokacije za novo zgradbo Muzeja ljudske revolucije Slove- nije. Med možnimi lokacijami je tudi Slova- cija (ulični blok med Moderno galerijo, novo cesto ob železnici, Prešernovo cesto in Šubičevu ulico), najbrž edina možna lokacija za morebitno razširitev Moderne galerije v prihodnosti. Menimo, da bi do- dajanje še ene osrednje slovenske usta- nove v že tako prenatrpani ožji ljubljanski center onemogočilo nadaljnji razvoj osrednjega muzeja slovenske likovne umetnosti in zavrljo študij in zbiranje gra- diva za zgodovino slovenske umetnosti in njenega posredovanja javnosti.

Alenka Gerlovič
v imenu izvršnega odbora
Društva slovenskih likovnih umetnikov

omenja Avare in Slovence v bojih z Gepidi ob Tisi.

Zmedo v datiranju prihoda Slovenov v novo domovino je Zgod. Slovencev zagra- šila z dvomnim postavljanjem selitve Langobardov v leta 568 ali 569. V Italijo so odhajali na velikončni ponedeljek 2. aprila; tak koleudar pa je bil samo leta 568. Zgodovina Slovencev spravlja selitev Lan- gobardov v Italijo v zvezo z neprijetnostmi avarskega sosedstva (101–103), kakor da so lahko sami kaj odločili. Stvar je bila dosti resnejša: sklep namreč trojnega bi- zantinsko-langobardsko-avarskega spora- zuma v Sirmiu. V njem so Bizantinci pla- čali neverjetno visoko ceno, da so si smeli odbržati nezakonito prilaščeni Sirmium, katerega so Langobardi že prej obljubili Avarom, če jim pomagajo v vojni proti Gepidom. Langobardom so Bizantinci žr- tvovali svoj ravenski eksharhat, da so lahko z izpraznjenimi langobardskimi deželami, torej tudi z Dolensko in ostalim ozemljem Velike Slovenije, potolažili Avare. Da bi sedaj Avari odlašali z zasedbo prisojenih jim bivših langobardskih dežel kar do leta 580, kot meni Zgodovina Slovencev, je navična misel, ki je tudi navzkrju z znano zgodovino. Tudi ni mogoče pritrlditi pisa- nju, da so Avari leta 582 izrgali Bizantin- cem Sirmium s sklicevanjem na pravice iz prve langobardsko avarske pogodbe. Saj so leta 568 vendar zadovoljnji sprejeli za te pravice bogato odškodnino.

Slabost Zgodovine Slovencev je tudi v nje- nem neurejenem nizanju številnih drobnih informacij, ki so slabo ali celo nič med seboj povezane. Take zgodovine »razsu- tem stanju« se je težko kaj naučiti. Stvari je treba smiselno urejati v širše okvire logičnih celot. Tudi dogajanje v Evropi se je takrat gibalo v nekem takim zelo pre- prostem celinskem okviru, ki nam olajšuje

vrednotenje drobnih pojavov v luči zgo- dovine nujnosti, zgodovinskega determi- zma. Poglejmo!

V Evropi sta se takrat oblikovala dva poli- tična in vojaška bloka: agresivni frankov- ski, ki je svoje načrte o osvojitvi bizantin- skega cesarstva oprl na zaveznitvo z Ge- pidi, in bizantinski, ki je z Langobardi zgradil obrambni trdnjavski pas vzdolž držav- nih meja. Zgod. Slovencev ga ne pozna, čeprav govori o njem Prokopij in če- prav nam je zapustil številne obmejne tr- dnjave po Gorjanjih in vzdolž Krke, Soile, Dravinje, Drave in Donave. Šele odkritje tega srednjeveškega limesa nam je poja- snilo, odkod so bizantinsko grški priimki po Dolenskem: Kožel (Koseljs), Petrol (Petroseljs), Merzel in Merzol (Merseljs), Rabse! (Arvaseljs) itd. Gre za pozne »filo- loške sledove bizantinsko langobardskih granicarskih posadk iz 6. stoletja. Samo po tem odkritju Slovenci lahko povemo tujim »langobardistom« z Joachimom Werner- jem na čelu, da se motijo s svojim pisa- njem, češ da so prve bizantinske granicar- ske »(h)arimanije« nastale šele v Italiji, ko pa jih odkrivamo že prej na bizantinsko langobardskem limesu v naših deželah; v današnjih naseljih »Jermani« namreč pri Bučki in ob Dravinji. Šele sedaj lahko povemo tudi germanskim jezikoslovcem, da nam niso dali Goti ime za »mizo«, ki ga ne pozna sicer noben drug slovanski na- rod, ampak da smo ga dobili od romaniziranih staroselskih posadk, ki so si pri bi- zantinskih obmejnih trdnjavah zgradile cerkve z oltarnimi »menzami«. Vsako po- dobnost pomembno novo odkritje nam bo- gati našo neznano in zanemarijeno kulturno zgodovino.

Ivo Pirkovič
(Konec prihodnje)

Anketa Dela: Razstava mladih slovenskih umetnikov

Soočanje s samim seboj na javnem mestu je največja preizkušnja

Imamo mnogo talentiranih ustvarjalcev, čas pa bo skrčil sedanje število mladih umetnikov in ostali bodo le najbolj občutljivi in delavni

Leta življenjskega dozorevanja, čas iskanj, analiz, preverjanja notranjih ravnovesij in njenih odmevnosti v širši družbeni skupnosti so odločilnega pomena za izoblikovanje posameznikove življenjske poti in usode. Vztrajno verovanje in zaupanje v lastno ustvarjalno delo ni samo po sebi dovolj, manjka mu nujne preverjalne dimenzije, možnosti (samo) potrditve, bodisi v pozitivnem, pa tudi negativnem smislu. Prestop od mladega človeka, študenta, do samostojnega, zrelega ustvarjalca, se zdi na področju likovne umetnosti težak, nemara bolj kot pri drugih poklicih.

Ob razstavi mladih slovenskih umetnikov v Likovnem razstavišču Riharda Jakopiča, ki je prvič združila v skupni likovni manifestaciji 102 ustvarjalca, kar je za slovenske razmere nenavadna prilagoditev soočanja in kritičnega preverjanja že dosežene in ustvarjene, hkrati pa pomeni spodbudo za nadaljnje delo na vseh področjih likovnega izražanja, je kulturna redakcija Dela mlade ustvarjalce, udeležence razstave povabila, da bi spregovorili o bistvenih problemih svoje dosedanje umetniške in eksistenčne skušnje. Ali menite, da imate kot ustvarjalec iz mlade generacije dovolj možnosti za uveljavitev? Kaj nam pove in kaj zamolči ta razstava? Kako bi ocenili sedanjo razstavo v primerjavi z dosedanjimi možnostmi razstavljanja mladih likovnih umetnikov in kaj si želite v bodoče? Za odgovore na ta vprašanja smo prosili petdeset udeležencev razstave. Svoje odgovore nam jih je poslalo devetnajst. Objavljamo jih po abecednem zaporedju avtorjev.

BERČIČ BERKO, slikar iz Škofje Loke - »Naša generacija ima skoraj neomejene možnosti razstavljanja, saj so poleg galerij v večjih središčih v zadnjih letih uredili večje število razstavišč tudi v manjših mestih, krajevnih skupnostih in delovnih organizacijah. Prepričan sem, da talentiran umetnik ne bo ostal neopažen.

Če pa se hoče mlad likovnik predstaviti širši javnosti z več razstavami, mora računati s precejšnimi stroški, kajti kulturne skupnosti financirajo delo galerij, večinoma pa ne najdejo načina, da bi krile stroške, ki jih ima z razstavo ustvarjalec. Sam imam to srečo, da ima domača kulturna skupnost razumevanje za umetnike.

Razstava mladih umetnikov je ena redkih preglednih razstav in ima kot vsaka nežirirana razstava dobre in slabe strani. Pomembno se mi zdi to, da je vsak avtor lahko razstavil troje del, ne le eno ali dvojico kot je običajno, tako da se vidi s čim se kdo ukvarja in kako. Je tudi priložnost, da si sodelujoči na lastne oči ustvarijo sodbo, koliko pomenijo v mladi generaciji.

Mladost se sama po sebi ne izraža s posebnim likovnim jezikom, ampak so v njej zastopane različne opredelitve. Tistim likovnim usmeritvam, oziroma njihovim avtorjem, ki kažejo pot naprej, pa bi kazalo posvečati nadaljnjo pozornost.

TONE DEMŠAR, akademski kipar iz Ljubljane - »Kot ustvarjalec menim, da ima danes možnost razstavljanja vsak aktiven mlad umetnik. Možnosti, ki jih ponujajo manjše galerije zunaj večjih središč, so kot nalašč za mladega ustvarjalca, ki hoče iz ateljejskega prostora s svojim programom v galerijo, med publiko. Je nekakšna naravna pot, da si pridobiva izkušnje v ustvarjalnem in organizacijskem delu. Torej iz okoliških osrednjih galerijam.

S to mislijo nočem razvednotiti galerijske dejavnosti zunaj večjih središč, saj le-te s svojo programsko politiko dokazujejo, da so jim enakovredne.

Razstava pove, da imamo mnogo talentiranih ustvarjalcev, bodisi v slikarskem, kiparskem ali grafičnem pričevanju. Gre za generacijo, ki je treba računati z njo. Prav gotovo bo čas skrčil sedanje število mladih umetnikov in bodo ostali le najbolj občutljivi in delavni. Drugi bodo ostali likovno izobraženi, to pa tudi ni tako malo.

Z razstave razberem, da je prav malo takih, ki so »ujeli« čas, v katerem živimo.

Želim si, da bi razstava ostala »generacijska«, čeprav je predstavitev tako velikega števila avtorjev tehničen problem. Razstava naj postane bienalne tipa, s tem pa časovno dobra informacija o ustvarjanju mladih.

TOMAŽ GORJUP, akademski slikar iz Ljubljane - »Spodbudna akcija Moderne galerije med mladimi slovenskimi likovnimi ustvarjalci je smiselno nadaljevanje minule slovenske razstave od 1945-1978 in je kar najbolj demokratično zasnovana prireditev, na kateri je po vsej verjetnosti možno priti do najpopolnejše informacije o raznolikosti stilih usmeritev in osebnih izrazov mlade slo-

venske generacije; vključevanje vseh, tudi še neprofiliranih avtorjev se zdi smiselno, saj gre tokrat za proces evidentiranja vse današnje mlade in najmlajše slovenske likovne tvornosti. Prirediteljem gre, torej vsa pohvala. Širina, navzočnost kar 102 avtorjev nam poleg likovno-kritičnih preverjanj nudi med drugim možnost čisto socioloških obravnav in bi ta fenomen morda zdaj kazalo raziskati tudi v tej smeri. Razstava bo bržčas najustrenejša možnost, da se ovrnednotijo najpomembnejši dosežki mladih slovenskih likovnih ustvarjalcev, s katerimi velja dopolniti na novo postavljeno stalno zbirko Moderne galerije.

Ob vprašanju o možnostih, ki jih ima mlad likovni ustvarjalec za uveljavitev je treba takoj poudariti, da generacijska distinkcija praviloma ne obstaja kot problem nemožnosti, nemoči. Gre za likovno delo samo, ki povzroča vse odnose v likovni umetnosti, in sicer glede na to, kako intenzivno in osebno doživeto je opravljeno. Iz njega izhajajo vse možne interpretacije, vrednotenja, bolj ali manj nazven vidni uspehi in odmevnost, pa spet umikanja vase, razočaranja - večih upravičena, drugič kot rezultat neargumentiranih pričakovanj. To je proces preverjanja funkcionalnosti lastnega notranjega modela, osebne vizije, izkušnje o svetu, kar vsakemu izmed likovnikov ostaja kot nepredvidljiva tema - možnost prepričanja ljudi.

MILENA GREGORČIČ, akademska slikarka iz Ljubljane - »Zakaj je prišlo do razstave mladih, mi je jasno. Kako je prišlo celo do neselekcionirane razstave, pa ne vem. Kot vzrok čutim - pomirita večino tarnajoče mlade generacije in končno razstavi njihova dela, se pravi neke vrste usmiljenje. Razstava nam pove, koliko je mladih, ki bi želeli razstavljanje, kajti vsaka razstava, vsaka zaokrožena celota si odpira nova razmišljanja, nove poti. Soočanje s samim seboj na javnem mestu je največja preizkušnja iver tveganje. Zalostno pa je pisati prošnje, malodane prosjačiti za prostor, kjer bi lahko razstavljali, kajti če nimaš znanecv ali prijateljev, ti mirno svetujejo, da se oglasiš naslednje leto. S tem se neskončna veriga nadaljuje.

ANDREJ GROŠELJ, akademski kipar iz Raven na Koroškem - »Za uveljavitev nimam možnosti niti v republiškem prostoru. Poklic akademskega kiparja mi ne daje ustreznega delovnega mesta (delovnih nalog v TOZD) za mojo stroko v okolju, kjer živim. Delovne naloge v osnovni šoli mi ne dopuščajo (časovno - pouk imam dopolndne in popoldne), da izvedem svoje kiperske zamisli. Sam ne morem prevzeti finančnega tveganja, kadar delam večje nenaročeno delo. V zvezi s tem sem tudi prisiljen dokončati delo v cenejšem materialu (o odlivanju pa ni govora). Premalo je javnih natečajev, prehitro se zadovoljimo v okviru občine ali preverjenih kvalitet priznanja mojstrov. Malokdaj imam možnost razstavljanja v drugih jugoslovanskih republikah. Pet let že gradim, pa ateljeja še nimam dokončanega. Brez teh skrbi bi lahko naredil dosti več. Razstava mladih kaže napredek v odnosu do mladih ustvarjalcev; naj ne bi bila le začasna muha.

MARJAN JELENC, akademski slikar iz Maribora - »Kot ustvarjalec iz mlade generacije lahko uživam vse razpoložljive možnosti za uveljavitev, ki jih v današnji družbi ne manjka. Žal je predstavitev likovne ustvarjalnosti dostikrat odvisna od razpoložljivih sredstev skromnih kulturnih ustanov - te pa so preprosto regionalno, politično naravnane, s tem, da delajo napačno, nerealno, umišljeno, pristransko in individualizirano selekcijo posameznih likovnikov.

Trenutna predstavitev mladih likovnikov potrjuje dejstvo, da lahko kulturno področje kljub organizacijskim težavam predstavi množičnost likovnega utripa, predstavljata temelj pobude vsem še neujeljenim ustvarjalcem ter jih tako iz njihove zaprtosti »dvoma« vabi v širšo javnost.

Na drugi strani pa razstava zamolči presojanje kvalitete likovnih eksponatov, kar pa seveda ni bil njen namen. Tako kot vsi ostali iskreni likovniki izražam željo po podobni množičnosti predstavljajanja, ki je lahko zelo vabljiva, »žgečkava« pa v smislu kvalitete celostne podobe razstave. Nastop mladih likovnikov je morda tudi neke vrste zadošitev vsem tistim, ki bi že imeli opravičeno mesto v interni enciklopediji slovenske likovnosti. Razstava je vredna pohvale. Potrebno navzočnost kriterijev likovniki navadno sami začitajo in dostikrat v tem smislu tudi ustvarjajo. Seveda pa obstaja bojazen posnemanja in napačnega - namenskega izbiranja likovnih elementov v smeri umišljene modernosti.

Osebnost si v bodoče želim mnogo ustreznih možnosti za delo na likovnem področju - delati iskreno, »nepokvarjeno«, čuti razumevanje v družbi, ki se že po ustaljenih normah z našim umetniškim ustvarjanjem lahko kulturno osvešča v pozitivni, žal pa tudi v negativni smeri. Svoje delo želim prikazati publiki in s takšnim iskrenim predstavljanjem prispevati h kvalitetnemu likovnemu svetu doma in na tujem.

BOJAN KOVAČIČ, akademski slikar iz Ljubljane - »Kot mlad likovni ustvarjalec imam dovolj možnosti za uveljavitev, vendar so razmere dostikrat »nenaklonjene«. Sodelovanje na razstavah

mednarodnega pomena, kjer se mlad umetnik nekako »izgubi«, pa na lokalnih razstavah, kjer ga pogostokrat ne razumemo, je, mislim, tipično za začetno obdobje, ko še išče identiteto v sebi in v likovnih krogih.

Razstava, seveda če je res združila vse mlade umetnike, nam da celoten prezer generacije do 35. leta. Ta odločitev je bila pravilna, saj smo mladi končno združeni pod isto razstavno streho in poleg številčnosti naj kvalitete pokaže nove usmeritve in svežino likovnih raziskav. Mladi smo začetni likovni organizem, ki se razvija in s tem smo tudi večkrat v opoziciji do starejših generacij. To je zaželeno in potrebno, je gonilna sila razvoja.

Prezgodaj je ugotavljati, ali bo razstava obrnila nov list v odnosu do mladih, ki tudi do sedaj ni bil slab. Želja pa bi, da bi se ta pozornost nadaljevala v tej ali podobni obliki. Upam, da bo kritika izkoristila predstavitev in ovrnednotila kvaliteto posameznika in struj ter nam s tem dala novih spodbud.

ŽIVKO MARUŠIČ, akademski slikar iz Kopra - »Razstava »Mladi slovenski umetniki« po letu 1945« nam pove, kdo vse v Sloveniji ustvarja, je kot katalog novo nastalih del. Lahko bi jo imenovali »vsi zadovoljni, najbolj pa povprečneži.«

BOŠTIAN PUTRIH, akademski kipar iz Ljubljane - »Uveljavitev ustvarjalca iz mlade generacije je povezana s precej dejavniki, ki posamezniku dajejo možnost za kreativno ustvarjalno delo. Ovirna je lahko draga najemina za atelje, dragi materiali, dragi prevozi, če likovnik nima lastnega vozila in obenem tveganje, da se dela poškodujejo med prevozom na razstavo ali z nje. Tu večkrat nastopi dilema, ali naj se likovnik zaposli in ali lahko vztraja v statusu samostojnega umetnika. Stalna zaposlitev nedvomno skrajša čas za ustvarjalno delo.

Ta razstava nam pove, da mladi likovniki delajo, razmišljajo. Za trud, voljo, vztrajnost pa vedo le oni sami.

V primerjavi z dosedanjimi možnostmi razstavljanja razstava prinaša svežino glede prikazovanja in soočanja mladih likovnih umetnikov. V bodoče bi želel še več svežine v delih, da umetnost ne bi nazadovala, da bi likovniki trdno in razgledano peljali vsak v svojo likovno smer. To je nedvomno ena od osnov za nadaljnje možnosti razstavljanja in uveljavitve.

MARIJA RUS, akademski slikarka iz Ljubljane - »Za večino del, ki jih vidimo na tej razstavi, je pri nas še preveč možnosti. Dobra stran razstave je v tem, da ta dela enkrat spoznamo in končno ugotovimo, da jih ni več potrebno razstavljanje. Le redkim bi bilo-danes treba omogočiti več. Priložnost je bila namreč zamujena pred desetimi leti, ko se je umetnost v svetu odpirala in ko so bili doseženi tudi pomembni rezultati. Če bi tedaj priložnost izkoristili, nam danes ne bi bilo treba govoriti o uveljavitvi pri nas. Kajti uveljaviti se lahko le neko delo v umetnosti oziroma njenem razvoju, ne pa posameznik kot umetnik v današnji slovenski umetnosti. Če se hočeš uveljaviti pri nas, moraš biti namreč pod ravni umetnostnih kriterijev, ki veljajo v normalnih situacijah. O tem se lahko prepričamo na naših razstavah, v prodajnih galerijah in drugje. Tudi najugodnejše gnotne razmere so brez vrednosti, ker pri nas ni resnične kulturne in duhovne klime, v kateri bi bilo mogoče ustvarjati. Da to dejstvo prikrijemo, merimo in seštevamo uveljavitve s številom razstav, nagrad in odkupov, kar pa nam seveda ne more nadomestiti kvalitativnih del, ki jih ni. Ker teh ni, nam jih tudi razstava ne more zamolčati.

MATJAŽ SCHMIDT, akademski slikar iz Ljubljane - »Sam sem imel dovolj priložnosti za razstavljanje, ker so se te priložnosti po naključju rojevale vzporedno z mojimi željami po javni demonstraciji del. Vendar pa mi je jasno, da ob zdajšnji produkciji in sedanjem številu aktivnih umetnikov, predvsem pa ob zdajšnjem mnoštvu slikarskih idej možnosti razstavljanja, kakršne so, še zdaleč ne zadostujejo. Gre za to, da je javno preverjanje ustvarjalnega dela nujen in obvezen del ustvarjalnega procesa - ni pa edini in nujni argument za njegovo družbeno uveljavljanje. Bežigradska galerija si šteje v čast, da ima v času trajanja neke bolj polemične razstave sedemsto obiskovalcev. Običajna številka je dosti nižja. V poprečju so razstave bolj ugoditev aktualni kulturni politiki kot izraz resničnih kulturnih potreb ljudi. Tega smo si nedvomno krivi sami slikarji, ker vedno na novo, z lastnim delom, ugotavljamo, da slika ni več tisto, kar je bila.

Dve rešitvi sta, na kateri gledam v bolj rožnati luči: ŠKUC, kot nekakšen herbarij umetniških idej, ki mu je malo mar, če ga odpre kdo drug kot le oni strastni tvorec, ki je svoje delo v njem postavil na ogled, in - zdajšnja razstava v Jakopičevem razstavišču. To razstavo pozdravljam zaradi vseh njenih dobrih in slabih strani; je ustrezen izraz onega, kar imenujemo stanje porajajočih se umetniških zavesiti ali morda idejna klima med mladimi likovniki ustvarjalci. Reči je mogoče, da je več porajajočih se kot že rojenih. Videti je, kot da jih bo dosti kmalu obrnilo svoja hotenja k drugim likovnim svetovom in da so ta hip »nekdo drug«, da so si nadedli podobe tujcev, ki jih poznajo samo po po-

vršnikih. Nekateri so za seboj zagnili prosorno zavoso in jadrno ustvarjajo v tihih salonih - kot da so obrnili magično formulo. Nekateri drugi pa sploh ne vedo, kaj je slikanje. Ti so najboljši.

Nad pluralizmom rešitev in heterogenostjo stališč lahko javnost vzdihuje, ne more pa obupati. Ta razstava je natanko tisto, česar je svet vreden in kar zasluži. Le redkokdo doživlja svet in njegove stvari kot secesijski ornament.

Zaradi takšnih vtisov priporočam organizatorjem, da vztrajajo na pričujoči obliki razstave ali jo celo, če je to mogoče, še bolj demokratizirajo, aktualizirajo in radikalizirajo (za kar pa bi gotovo rabili drugačno razstavišče). Pogum, ki se je izrazil v izboru del, se bo nekoč obrestoval kot ustvarjalni napor in pogum prihodnjih razstavljalcev. Dobro bi bilo, da bi ta razstava pridobila neko trajno, spočetka morda bienalno obliko, s spremljajočo zahtevo po aktualnosti vsakokratnih del in stalno starostno limito.

IVAN SEKULIČ-FERDO, akademski kipar iz Ljubljane - »Moderna galerija je imela zahtevno delo pri postavitvi razstave. Glede na število razstavljalcev je postavljena zadovoljivo enotno. Umetniki so rojeni po letu 1945, kar kaže tudi v delih samih. Vidim lahko, da imajo posamezniki za seboj že nekaj zahtevnih razstav in so po dolgotrajnem iskanju našli lastno likovno govornico. Za nekatere pa tega ni bil mogoč trditvi. Nekateri trdijo, da je razstava možnost za posameznika. S tem se ne strinjam - je samo možnost pregleda nad generacijo umetnikov. Saj sami vem, da brez samoiniciativne in trdega dela ne moremo naprej. Mladi imajo dovolj možnosti za uveljavitev, vendar pa je potrebno vedno upoštevati stavek: ali si nekaj želiš, ali pa si samo misliš, da si želiš.

JOŽE SLAK, akademski slikar iz Brezovice - »Kot mlad ustvarjalec imam zelo skromne možnosti za uveljavitev. Več kot dve leti že nimam ateljeja, tudi razstave moram ponavadi financirati sam, čeprav živim le od slikanja, umetnostni trg pa že dolgo obvladuje določeni krog umetnikov. Človek mora biti nekoliko nor, če se odloči za slikarstvo. Ta razstava poudarja vse slabe v mladi likovnosti, mnogo dobrega pa zamolči, saj je bila že koncipirana na tak način, da se razstavljen generacija ni mogla izkazati. Mnogo avtorjev uporablja novejšje metode in metode, ki jih ni mogoče prikazati na takšen klasičen galerijski način. Moderna galerija pa se tudi ni potrudila v tej smeri.

Morda bi bila ta razstava pozitivna, vendar le kot prva izmed vsakoletnih ali bienalnih prireditev, ki pa bi morale biti razširjene na druge medije, ustrezno razčlenjene in na demokratičen način selekcionirane: saj tudi pasulj ni dober, če ni prebran.

DARKO SLAVEC, akademski slikar iz Ljubljane - »Kot ustvarjalec v naši socialistični družbi nimam možnosti za uveljavitev, to pa zlasti zato ne, ker mi ta družba ne daje niti najmanjših možnosti za resno neodvisno in kvalitetno delo. Pri tem mislim predvsem na naslednje:

1. Problem ateljejev - mlad ustvarjalec nima ateljeja, si ga ne more privoščiti zaradi denarnih in drugih težav. Družba glede tega ne stori ničesar, ali pa zelo, zelo malo.
2. Finančni problemi nenehno spremljajo mladega ustvarjalca, da se mora zaradi tega ukvarjati z dejavnostmi, ki niso v zvezi z njegovim smotrom, s tem pa upada kvaliteta dela;
3. Problemi v odnosu galerija-ustvarjalec, ti odnosi niso razčiščeni in dosledni;
4. Problemi v odnosu likovni kritik-ustvarjalec - ta odnos je zelo tanek in preslaboten, mnogokrat pa tudi napačen in neodgovoren;
5. Mecenstva pri mladi generaciji ni, medtem ko se pri nekaterih starejših likovnih ustvarjalcih to kaže še v preočiti meri.

Ta razstava nam pove, da je naš mladi slovenski likovni ustvarjalec izredno sposoben, delaven, poln energije in zanosa, da pa se vse te kvalitete soočajo s prevelikimi težavami. Prav zaradi tega bodo samo redki avtorji s te razstave sposobni ukvarjati se z likovno dejavnostjo profesionalno.

Skratka: razstava nam ne prikaže zakulisja - problemov pri nastanku teh likovnih del, ki pa jih je moral mladi ustvarjalec očitno s težavami preiti.

Lahko bi rekli: »za vse je poskrbljeno v tej družbi, samo za umetnike ni.«

Razstava je jasno pokazala, da imamo veliko dobrih mladih likovnih ustvarjalcev, za katere pa nihče ne skrbi. V zvezi z razstavljanjem se to nanaša na odnos galerija - likovni ustvarjalec. Ta odnos je bolj okrnjen in se nanaša bolj na individualne dogovore, poznanstva in prijateljstva.

V bodoče si želim, da bi v slovenskem kulturnem prostoru zavel nov veter in odstranil star (današnji) nesocialistični odnos družbe do mladega ustvarjalca.

VIDA SLIVNIKAR, akademska slikarka iz Ljubljane - »Ob iskanju lastnega likovnega izraza v skupnih naporih neke generacije je takšna razsta-

foto Janez Pušič

va, kot je tokrat v Jakopičevi galeriji, vsekakor zaželena in celo potrebna. Ni prav, da podobne razstave ni bilo celo desetletje ali še dalj. Mladi se morajo čimveč soočiti in kritično presoati svoje dosežke, saj sta kritika in samokritika med pogoji za razvoj umetniške kreativnosti. Upam, da ne bo ostalo samo pri tej razstavi kot edini afirmacijski možnosti mladih ustvarjalcev.

Problem zagotavljanja osnovnih možnosti za delo in problem uveljavljanja umetniškega dela sta tako obsežna in pereča, da bi ob tej razstavi morali začetni misliti tudi na vse ostale dejavnike, ki so zelo pomembni za osamosvojitve mladega ustvarjalca. Že prve kritične besede ob tej razstavi povedo, da je čas iskanja in znanja dolgotrajno in naporno delo, ki mu mnogi niso kos. Vrtijo se v začaranem krogu, kako se postaviti na lastne noge ali kako najti čas in moč za ustvarjalno delo in nazadnje tudi kje delati.

BRANKO SUHY, akademski slikar iz Novega mesta - »Razstavnih možnosti je po vsej Sloveniji dosti. Nerodno pa postane tedaj, ko se mladost hoče prehitovati. Razstava mladih, ki jo je pripravila Moderna galerija, je veliko prispevala k predstavitvi in uveljavitvi mladih ustvarjalcev. Delo z mladimi je bilo v tej osrednji likovni ustanovi vedno prisotno, zato se s sedanjo razstavo samo potrjuje pravo in strokovno delo te ustanove.

Razstava ničesar ne zamolči: dela sama najbolj korektno govore ter se sama selekcionirajo.

V bodočem likovnem življenju si želimo več strpnosti in manj zavisti, ki močno zavira delovno razpoloženje med vsemi.

VESELKA ŠORLI - PUC, akademska slikarka iz Ljubljane - »Na vprašanje, kako je z uveljavljanjem, lahko odgovorim: mnogo je poklicanih, malo izvoljenih...

Število razstavljalcev govori o velikem-zanimanju za likovno ustvarjanje pri nas. Mislim pa, da v razvoju slovenske likovne kulture obstaja anomalija. Poskrbeli smo za šolanje arhitektov, po vojni za študij kiparjev in slikarjev. Teh je zdaj že neverjetno veliko. Mnogi dosegaajo visoko raven. Oblikovanje v širšem smislu (informacijski mediji, predmeti za vsakdanjo rabo, oprema interierov in eksterierov...) pa je na zaskrbljujoče nizki stopnji. Z ustanovitvijo oddelka za oblikovanje na ALU pa se nam, kljub prizadevanju nekaterih, še nikamor ne mudi...

Poteza Moderne galerije je nova. Želim, da ne bi bila osamljen primer zanimanja za mlade likovne ustvarjalce, temveč, da bi razstava sprožila širšo razpravo o situaciji v našem likovnem prostoru.

VELJKO TOMAN, akademski slikar iz Ljubljane - »Možnosti za uveljavitev mlajših je v tem trenutku dovolj ugodna. Vendar nas, če lahko govorim v imenu svoje generacije, pesti problem ateljejev. Delovne možnosti so zelo skromne, ker nam družba daje le malo ateljejev. Adaptacije, nakupi, gradnja vzamejo mnogo časa in s tem trpi naše ustvarjalno delo. Naše poklicno angažiranje se v tem primeru spreminja v nedeljско slikarstvo, kar je popolnoma zgrešeno.

Razstavna politika nam je vsem znana; ni problem, predstaviti se javnosti.

Razstava ni pokazala celotne slike angažiranosti naše generacije, ki je vtkana v vsa področja kreativnosti. Če upoštevamo, koliko je članov DSLU, moramo reči, da je sto udeležencev le del te generacije. Vendar je ta razstava do sedaj še najbolj kompleksno pokazala ustvarjalni potencial mlajših (vendar deloma okrnjen), ki delujemo v slovenskem prostoru. Vsakoletna društvena razstava je namenjena tudi mlajšim članom DSLU, vendar nanje še zdaleč ni takšnega odziva.

Ta razstava pa nas je generacijsko bolj pritegnila in spodbudila k sodelovanju. Takšnih in podobnih razstav si vsekakor želimo. Vredno bi bilo razmisliti o bolj kompleksnem pripravljanju takšnih razstav, da bi imeli možnosti pokazati res vse, kar ustvarjamo.

ROK ZELENKO, akademski slikar iz Ljubljane - »Mlajši slovenski slikarji in kiparji smo s to razstavo končno dobili možnost, ki jo imajo mlajši ustvarjalci v drugih jugoslovanskih likovnih središčih že vrsto let (salon mladih, bienale mladih, jesenski salon itd.). Da bi imeli to možnost še naprej, bi morala biti razstava vsakoletna (morda s spremembo mesta in organizatorja - enkrat v Ljubljani, drugič v Mariboru, Kopru...), ali pa vsaj vsako drugo leto. Poleg tega bi bilo treba preseči dejstvo, da pri nas praktično ni javne, vsem dostopne komunikacije med slikarji, niti med slikarji in publiko, niti med slikarji, publiko in institucijami. Zato bi potrebovali list ali revijo, ki bi se ukvarjala izključno s problemi slikarstva in kiparstva. Ta revija naj bi bila odprta za soočanje med različnimi slikarskimi koncepti, tako na področju umetniške prakse, kot tudi teorije in kritike, za stalno javno razpravo o politiki kulturnih institucij, ter za obveščanje publike o razstavah, slikarskih in kiparskih dosežkih, varovanju in restavriranju likovnih del, cenah in podobno.

Anketo je pripravil Marjan Zlobec